



ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών
— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

ΤΜΗΜΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΑΓΩΓΗΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ»

Ανάλυση χιούμορ στο πλαίσιο διαδικτυακών φεμινιστικών κοινοτήτων. Το
παράδειγμα της σελίδας «30 χρονώ, ανύπαντρες»

ΚΑΡΑΝΔΙΝΑΚΗ ΧΡΙΣΤΙΝΑ

212009

Επιβλέπουσα: Β. ΤΣΑΚΩΝΑ

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2024

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες	5
Περίληψη	6
Abstract	7
Εισαγωγή	8
Κεφάλαιο 1^ο: Το θεωρητικό πλαίσιο της έρευνας	10
1.1 Γυναίκες και χιούμορ	10
1.2 Σεξιστικό χιούμορ	14
1.2.1 Ορισμός και χαρακτηριστικά σεξιστικού χιούμορ	14
1.2.2 Έρευνες για το διαδικτυακό σεξιστικό χιούμορ	16
1.3 Φεμινιστικό χιούμορ	19
1.3.1 Ορισμός και χαρακτηριστικά του φεμινιστικού χιούμορ	19
1.3.2 Το φεμινιστικό χιούμορ και <i>μηχανή του πολέμου</i>	23
1.3.3 Έρευνες για το διαδικτυακό φεμινιστικό χιούμορ	24
Κεφάλαιο 2^ο: Ερευνητικός στόχος, δεδομένα και μεθοδολογία έρευνας	28
2.1 Στόχος της έρευνας	28
2.2 «30 χρονώ, ανύπαντρες» και τα δεδομένα της έρευνας	28
2.3 Μεθοδολογία	30
2.4 Περιορισμοί έρευνας σχετικά με το μέσο και την πηγή άντλησης δεδομένων	33
Κεφάλαιο 3^ο: Ανάλυση	35
3.1 Στερεοτυπικές αντιλήψεις για την έλλειψη γάμου στις γυναίκες	38
3.2 Υποτιμητικές αντιλήψεις για τη συμπεριφορά των ανδρών	41
3.3 Στερεοτυπικές αντιλήψεις για τη συμπεριφορά των γυναικών	46
3.4 Γυναικεία χειραφέτηση/ επανάσταση	49
3.5 Στερεοτυπικές αντιλήψεις για την εξωτερική εμφάνιση των γυναικών	53
3.6 Στερεοτυπικές αντιλήψεις για τις φεμινίστριες	57
3.7 Στερεοτυπικές αντιλήψεις για τη μητρότητα/ τεκνοποίηση	61
3.8 Ομοφοβικές αντιλήψεις	65
Κεφάλαιο 4^ο: Συζήτηση	67

Κεφάλαιο 5^ο: Συμπεράσματα	75
5.1 Ανακεφαλαίωση έρευνας και ευρημάτων.....	75
5.2 Περιορισμοί έρευνας και μελλοντικές κατευθύνσεις	76
Βιβλιογραφία	79

Το γυναικείο χιούμορ μπορεί να είναι υποτιμημένο, αλλά είναι ανεκτίμητο. Μπορεί να ήταν κρυμμένο, αλλά ήταν σταθερό. Μπορεί να αγνοήθηκε ή να αμφισβητήθηκε, αλλά ήταν πάντα ένας κρυφά ισχυρός, απολαυστικά επικίνδυνος, υπέροχα σαγηνευτικός και, το πιο σημαντικό, ισχυρός τρόπος για να ακουστούμε, να τραβήξουμε την προσοχή, την καρδιά και το σεβασμό του κοινού μας.

Barreca (2013: 156)

Ευχαριστίες

Η παρούσα διπλωματική εργασία εκπονήθηκε στο πλαίσιο του μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών με τίτλο «Εκπαίδευση και Ανθρώπινα Δικαιώματα» του Τμήματος Εκπαίδευσης και Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες θα ήθελα να απευθύνω στην επιβλέπουσα καθηγήτρια μου, κ. Βίλλυ Τσάκωνα, που πίστεψε στην ιδέα μου και μου άφησε χώρο να μοιραστώ τα ερευνητικά ενδιαφέροντα και τις σκέψεις μου. Η υποστήριξη της, η διακριτικότητα της, η αμεσότητα της και το χιούμορ της υπήρξαν αρωγοί καθ' όλη τη διάρκεια της εργασίας, από τη διαμόρφωση του θέματος έως την κατάθεση της. Δίχως την κατανόηση και την ενθάρρυνση της, σε στιγμές που η ολοκλήρωση της έρευνας φάνταζε ανέφικτη, το παρόν εγχείρημα δεν θα είχε πραγματοποιηθεί.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω τις καθηγήτριες Μαίρη Λεοντσίνη και Βάσια Λέκκα για τις χρήσιμες συμβουλές και παρατηρήσεις τους αναφορικά με τη βελτίωση της εργασίας μου.

Περίληψη

Η παρούσα έρευνα μελετά το χιούμορ που (ανα)παράγεται και διαδίδεται εντός της αυτοαποκαλούμενης φεμινιστικής ομάδας «30 χρονώ, ανύπαντρες» στη διαδικτυακή πλατφόρμα Facebook. Στόχος της εργασίας είναι να αναδείξει τα έμφυλα ζητήματα που τροφοδοτούν το χιούμορ της εν λόγω ομάδας, να διερευνήσει τη λειτουργία του χιούμορ αλλά και τυχόν σεξιστικούς λόγους εντός του χιουμοριστικού υλικού. Για την εξέταση των παραπάνω ερωτημάτων, αναλύθηκαν 174 δημοσιεύσεις, από το διάστημα Μάρτιος 2020 έως Φεβρουάριος 2021. Ως μεθοδολογικό εργαλείο χρησιμοποιήθηκε η Κειμενική Θεωρία για το Χιούμορ (Tsakona, 2020). Από την ανάλυση προκύπτει ότι το υλικό που χρησιμοποιείται για την παραγωγή χιουμοριστικών αναρτήσεων από τις διαχειρίστριες της ομάδας αντλεί από ζητήματα της καθημερινότητας των γυναικών και μεταφέρει τις κοινές εμπειρίες καταπίεσής τους. Επιπλέον, στην πλειοψηφία του αξιοποιεί πρακτικές και στρατηγικές που παραπέμπουν στο σεξιστικό χιούμορ. Πιο συγκεκριμένα, γίνεται χρήση αυτοσαρκαστικής γλώσσας και σεξιστικών στερεοτυπικών αναπαραστάσεων που στοχοποιούν τις διάφορες έμφυλες κατηγορίες. Η πρακτική αυτή έχει καταγραφεί στην βιβλιογραφία ως πρακτική που δημιουργεί αμφισημίες ως προς τον στόχο/ τους στόχους του χιούμορ και πιθανότατα συσκοτίζει τις προθέσεις των διαχειριστριών.

Λέξεις-κλειδιά: γυναικείο χιούμορ, φεμινιστικό χιούμορ, σεξιστικό χιούμορ, Κειμενική Θεωρία για το Χιούμορ, στερεότυπα, διχαστικό χιούμορ

Abstract

The present study examines the humour that is (re)produced and disseminated within the self-proclaimed feminist group "30-year-old, unmarried women" on the online platform Facebook. The aim of this paper is to highlight the gender issues that fuel the group's humour, to explore its function as well as the presence of sexist discourses within the humorous material. To examine the above questions, 174 posts were analyzed, collected from March 2020 to February 2021. The Discourse Theory of Humor (Tsakona, 2020) was used as a methodological tool for the analysis. The analysis shows that the material used to produce humorous posts by the administrators of the group draws from women's everyday lives and conveys their shared experiences of oppression. In addition, for the most part it uses practices and strategies typically found in sexist humour. More specifically, it makes use of self-deprecating language and sexist stereotypical representations that target various gender categories. This practice has been documented in the literature as creating ambiguity regarding the target(s) of humor and more likely obscuring the intentions of the administrators.

Keywords: women's humour, feminist humour, sexist humour, Discourse Theory of Humor, stereotypes, divisive humor

Εισαγωγή

Αφετηρία για την εκπόνηση της συγκεκριμένης διπλωματικής εργασίας αποτέλεσε η απουσία αντίστοιχων ερευνών στο ελληνόφωνο διαδίκτυο αλλά και η προσωπική μου ενασχόληση με τη διαδικτυακή ομάδα «30 χρονώ, ανύπαντρες». Όντας η ίδια μέλος της συγκεκριμένης διαδικτυακής σελίδας ήμουν εξοικειωμένη με το περιεχόμενο, την κατεύθυνση της σελίδας αλλά και το χιουμοριστικό στυλ των διαχειριστριών και των μελών της. Η εργασία αυτή, λοιπόν, είναι στην πραγματικότητα μια προσπάθεια να φέρω κοντά διαφορετικά πεδία που εντάσσονται στα ενδιαφέροντά μου, από τη μια τη γλωσσολογία και τις σπουδές του χιούμορ και, από την άλλη, τον ψηφιακό φεμινισμό. Το ενδιαφέρον μου για την εν λόγω ομάδα εντάθηκε όταν η αναζήτηση και άλλων ελληνόφωνων διαδικτυακών πηγών φεμινιστικού χιούμορ στάθηκε άκαρπη. Αναπόφευκτα αναρωτήθηκα τι θα μπορούσε μια φεμινιστική χιουμοριστική ομάδα να διακινεί στο ελληνικό διαδίκτυο και τι πρακτικές υιοθετούσε. Έχοντας αυτά υπόψη, τα ερευνητικά μου ερωτήματα διαμορφώθηκαν ως εξής:

1. Ποια έμφυλα θέματα γίνονται υλικό διαχείρισης του χιούμορ στην ομάδα «30 χρονώ, ανύπαντρες»;
2. Ποια είναι η κοινωνική και επικοινωνιακή λειτουργία και οι στόχοι του χιούμορ στο συγκεκριμένο πλαίσιο;
3. Κατά πόσο (ανα)παράγονται με λιγότερο ή περισσότερο λανθάνοντα τρόπο σεξιστικές και αντιφεμινιστικές θέσεις;

Για τη διερεύνηση των παραπάνω ερωτημάτων η εργασία μου δομήθηκε σε πέντε κεφάλαια τα οποία θα περιγράψουμε συνοπτικά παρακάτω. Στο πρώτο κεφάλαιο επιχειρούμε να παρουσιάσουμε την πολύπλοκη σχέση των γυναικών με το χιούμορ, όπως αυτή αναλύεται στη σχετική βιβλιογραφία. Στόχος του κεφαλαίου είναι να αναδείξει τον αποκλεισμό των γυναικών από την παραγωγή του χιούμορ ανεξάρτητα από την εννοιολόγησή του και την ταυτόχρονη αξιοποίηση των γυναικών ως στόχων του χιούμορ. Επιπλέον, παρουσιάζουμε τους ορισμούς και τα χαρακτηριστικά του φεμινιστικού και του σεξιστικού χιούμορ αλλά και διαδικτυακές έρευνες για το καθένα αντίστοιχα.

Στο δεύτερο κεφάλαιο περιγράφονται οι στόχοι, τα ερευνητικά δεδομένα, η πηγή άντλησης του υλικού αλλά και η μεθοδολογική πορεία που ακολουθήθηκε. Ειδικότερα, γίνεται αναφορά στο

αναλυτικό εργαλείο που χρησιμοποιείται και στους λόγους που επιλέγεται για την έρευνα μας. Τέλος, παρουσιάζονται οι περιορισμοί της έρευνας που αφορούν το ίδιο το μέσο.

Το τρίτο κεφάλαιο είναι αφιερωμένο στην ανάλυση του ερευνητικού υλικού. Βάσει αυτής το υλικό οργανώνεται σε οκτώ κατηγορίες: 1. Στερεοτυπικές αντιλήψεις για την έλλειψη γάμου στις γυναίκες, 2. Υποτιμητικές αντιλήψεις για τη συμπεριφορά των ανδρών , 3. Στερεοτυπικές αντιλήψεις για τη συμπεριφορά των γυναικών, 4. Γυναικεία χειραφέτηση/ επανάσταση, 5. Στερεοτυπικές αντιλήψεις για τις φεμινίστριες, 6. Στερεοτυπικές αντιλήψεις για την εξωτερική εμφάνιση των γυναικών, 7. Στερεοτυπικές αντιλήψεις για τη μητρότητα/ τεκνοποίηση και 8. Ομοφοβικές αντιλήψεις. Παρουσιάζονται, επίσης, οι αναλύσεις δύο αντιπροσωπευτικών παραδειγμάτων για κάθε κατηγορία.

Στο τέταρτο κεφάλαιο συνοψίζονται τα σεξιστικά στερεότυπα που εντοπίστηκαν κατά την ανάλυση της κάθε κατηγορίας. Επιπλέον, γίνεται η σύγκριση των ευρημάτων με το θεωρητικό κομμάτι της εργασίας για το φεμινιστικό και το σεξιστικό χιούμορ. Τέλος, παρουσιάζεται μια ενδιαφέρουσα ανακάλυψη αλλά και οι σκέψεις μας πάνω σε αυτήν.

Στο πέμπτο κεφάλαιο γίνεται μια σύνοψη όλης της εργασίας και της βασικής επιχειρηματολογίας μας. Επιπροσθέτως, παρουσιάζονται οι περιορισμοί της έρευνας που συναντήσαμε κατά τη διεξαγωγή της αλλά και μελλοντικές κατευθύνσεις για τον εμπλουτισμό και την εξέλιξη του θέματος.

Κεφάλαιο 1^ο: Το θεωρητικό πλαίσιο της έρευνας

1.1 Γυναίκες και χιούμορ

Η συζήτηση για τη σχέση των γυναικών με το χιούμορ απασχολεί ήδη από τον 17^ο αιώνα κριτικούς λογοτεχνίας, επιστήμονες, κληρικούς και ακαδημαϊκούς. Η πεποίθηση ότι οι γυναίκες δεν έχουν αίσθηση του χιούμορ επανέρχεται συνεχώς στη βιβλιογραφία για το χιούμορ των γυναικών (Bergmann, 1986· Barrecca, 1988· Merrill, 1988· Franzini, 1996· Bing, 2004· Case & Lippard, 2009· Shifman & Lemish, 2011). Το σεξιστικό στερεότυπο¹ για την απουσία χιούμορ στις γυναίκες δεν είναι μόνο το αποτέλεσμα της συνάντησης ποικίλων ηγεμονικών λόγων για το φύλο: «Είναι μέρος ενός πολύπλοκου ιστού πολιτισμικών υποθέσεων σχετικά με τη γυναικεία ευφυΐα, την ικανότητα και τον κατάλληλο ρόλο» των γυναικών (Walker, 1988: 98, έμφαση στο πρωτότυπο). Οι αντιλήψεις των γυναικών ως μη αστείων έχουν άμεση σχέση με τη γενικότερη ιστορία των γυναικών αλλά και με την ιστορία του χιούμορ καθ' αυτού. Οι υποτιθέμενες εγγενείς έμφυλες διαφορές και οι διαφορετικές εννοιολογήσεις του χιούμορ τους τελευταίους αιώνες αποτέλεσαν ένα από τα βασικότερα επιχειρήματα υπέρ της άρνησης χιούμορ στις γυναίκες. Μια ματιά στον τρόπο που οι αλλαγές στις κοινωνικές στάσεις και αντιλήψεις για το χιούμορ τους τελευταίους αιώνες εξελίχθηκαν παράλληλα με λόγους για τη γυναικεία «φύση», συμπεριφορά και διάνοηση, είναι ιδιαίτερα αποκαλυπτική.

Η Kotthoff (2005) αναπτύσσει μια ενδιαφέρουσα διάσταση στο περίπλοκο ζήτημα της σχέσης των γυναικών με το χιούμορ. Η ίδια εντοπίζει την αιτία της περιθωριοποίησης των γυναικών από τη χιουμοριστική παράδοση στη διαφορετική πρόσληψη του χιούμορ ως κειμενικού είδους τους τελευταίους αιώνες. Η ίδια παραθέτει τους ισχυρισμούς του Palmer (1993) που αναφέρει ότι, σύμφωνα με έρευνες για την ιστορία των κειμενικών ειδών, τα κειμενικά είδη που αφορούσαν τη διασκέδαση και το αστείο θεωρούνταν χαμηλού διανοητικού επιπέδου. Τον δέκατο έκτο αιώνα το χιούμορ ήταν συνυφασμένο με μια σειρά από αρνητικά και αποκλίνοντα χαρακτηριστικά. Πιο συγκεκριμένα, κατά την περίοδο της Αναγέννησης, το κωμικό στοιχείο απορρίπτονταν ως «ενσάρκωση του χάους και της αταξίας» (Kotthoff, 2005: 5) και έμφαση δινόταν στην αξία της

¹ Ως στερεότυπο ο Lippmann (1992) περιγράφει την τυπική εικόνα που ανασύρεται στο κεφάλι μας όταν αναφερόμαστε στα μέλη μιας κοινωνικής ομάδας. Τα στερεότυπα αποτελούν *ιδεολογικές αναπαραστάσεις* που ρυθμίζονται από τα συστήματα εξουσίας και έχουν σοβαρές κοινωνικές συνέπειες (Δραγώνα, 2007), καθώς ενισχύουν τις διακρίσεις και τις ανισότητες (Dovidio, Hewstone, Glick & Esses, 2010) μεταξύ των διαφορετικών κοινωνικών κατηγοριών. Στα πλαίσια της παρούσας έρευνας όταν χρησιμοποιούμε τον όρο *στερεότυπο* αναφερόμαστε στις «λανθασμένες ή παραπλανητικές γενικεύσεις» (Blum, 2004: 261) εις βάρος μιας ομάδας ατόμων που προκύπτουν από τον συσχετισμό των μελών της με συγκεκριμένα γνωρίσματα και φέρουν συμβολικό και ιδεολογικό φορτίο.

λογικής και της διανόησης. Το χιούμορ περιέγραφε «το παράξενο, εκκεντρικό ή περίεργο άτομο» που εξαιτίας της γελοιοτήτάς του γινόταν και στόχος του αστείου (Martin, 2006: 21). Σε αυτήν την ερμηνεία, το χιούμορ και η θηλυκότητα ήταν δύο ασύμβατες κατηγορίες. Το τσαλάκωμα του προσώπου και του σώματος που απαιτούσε η κωμωδία έρχονταν σε σύγκρουση με τους κανονιστικούς ορισμούς της θηλυκότητας και της καλής και αρμόζουσας συμπεριφοράς των γυναικών (Porter, 1998). Η σύνδεση της θηλυκότητας με την ομορφιά και τη σεμνότητα αρνήθηκε στις γυναίκες την ενασχόληση με το αστείο. Το γυναικείο χιούμορ γινόταν κατανοητό ως «προσπάθεια απελευθέρωσης από την επιβολή της θηλυκότητας» (Barreca, 1988) και σε αυτήν τη λογική ήταν απορριπτό.

Πριν τον δέκατο όγδοο αιώνα, η διανοητική παραγωγή αντιλαμβανόταν το χιούμορ μέσω της ιδέας της ανωτερότητας (Martin, 2006· Pena, 2020). Όπως επισημαίνει ο Pena (2020), στις κλασικές φιλοσοφικές θεωρίες του Πλάτωνα, του Αριστοτέλη, του Cicero, του Hobbes, του Descartes και του Bergson το χιούμορ προκαλείται από το αίσθημα ανωτερότητας κάποιου, ο οποίος γελά στη συνειδητοποίηση της κατωτερότητας, του παραλογισμού ή των ελλείψεων των άλλων (Pena, 2020). Το χιούμορ εδώ θεωρείται μια επιθετική πράξη, μια μορφή αποδοκμασίας με σκοπό τη συμμόρφωση του στόχου στα κοινωνικά ιδανικά. Σύμφωνα με τον Pena (2020), η αντίληψη του χιούμορ ως έκφραση της εχθρότητας και της επιθετικότητας έκανε το χιούμορ να αξιολογείται ως μη σοβαρό, παράλογο και ως ασύμβατο με τη λογική και τη διανόηση. Ταυτόχρονα, η επιθετικότητα και η υπεροχή ήταν στοιχεία παραδοσιακά συνυφασμένα με την αρρενωπότητα και, κατ' επέκταση, ασύμφωνα με τις αρετές των γυναικών και της θηλυκότητάς τους. Σύμφωνα με την Caliskan (1995: 50), τον αιώνα που η θεωρία του χιούμορ ως ανωτερότητα γνωρίζει ευρύτερη αποδοχή, «οι γυναίκες δεν ήταν σε θέση να διεκδικήσουν οποιοδήποτε είδος ανωτερότητας στην κοινωνία ούτε μπορούσαν να τολμήσουν να μετακινηθούν πέρα από την πρέπουσα γυναικεία σφαίρα».

Στα τέλη του δέκατου όγδοου αιώνα, το ενδιαφέρον της επιστήμης στράφηκε προς τις διανοητικές δυνατότητες που απαιτούσε το χιούμορ, εν αντιθέσει με την έμφαση στα πάθη και στο θυμικό του προηγούμενου αιώνα. Το χιούμορ συνδέθηκε με την ευφυΐα και την υψηλή διανοητικότητα και αποτέλεσε απόδειξη εξυπνάδας (Martin, 2006). Στις αρχές του δέκατου ένατου αιώνα, η θεωρία της ανωτερότητας έδωσε τη θέση της σε θεωρίες που εντόπιζαν την προέλευση του χιούμορ όχι στην αίσθηση υπεροχής του κωμικού αλλά στην ύπαρξη μιας ασυμβατότητας που γινόταν αντιληπτή ως τέτοια από τον/ην αποδέκτη/ρια του αστείου. Ωστόσο, και σε αυτήν την ερμηνεία του χιούμορ ως ασυμβατότητας οι γυναίκες είχαν περιφερειακή θέση στην παραγωγή του. Ο λόγος που συνέβη

αυτό ήταν η αντίληψη των γυναικών ως διανοητικά κατώτερων όντων σε σύγκριση με τους άνδρες (Walker, 1988). Εκκινώντας από λόγους² που υποστήριζαν το δίπολο μεταξύ της «γυναικείας φύσης»/θηλυκότητας και της «ανδρικής φύσης»/αρρενωπότητας, σε κάθε φύλο αποδόθηκαν αντιθετικές ποιότητες και διακριτοί ρόλοι. Έτσι, η υποτιθέμενη ανικανότητα των γυναικών να παράγουν χιούμορ αποδόθηκε στην εγγενή παθητικότητα και κατωτερότητα που χαρακτήριζε το φύλο τους, ενώ η ικανότητα των ανδρών να δημιουργούν χιούμορ προέκυπτε ως αποτέλεσμα της εγγενούς υπεροχής, της επιθετικότητας και της χυδαιότητάς τους (vulgarity· Walker, 1988).

Η Walker (1988: 80) αναφέρει ότι τον δέκατο ένατο αιώνα «η λογική, ο λόγος και η αναλυτική σκέψη έγιναν τομείς του άνδρα, ενώ στη γυναίκα αποδίδονταν οι ιδιότητες της διαίσθησης, του συναισθήματος και της ηθικής». Η ιδέα της «Αληθινής Γυναίκας» αναπλασίωσε τις γυναίκες ως προστάτιδες της θρησκείας, της ηθικής, της αγνότητας, της μητρότητας και της οικιακής ζωής (Welter, 1976). Οι γυναίκες ενθαρρύνθηκαν να απέχουν από οποιαδήποτε διανοητική δραστηριότητα και όσες το έκαναν χαρακτηρίστηκαν ως μη θηλυκές (Cruea, 2005). Χαρακτηριστικό είναι ότι «οι δύο επικρατούσες εξιδανικεύσεις της γυναίκας του δέκατου ένατου αιώνα — η διαισθητικά πνευματική ύπαρξη και η Μητέρα-Γη—είναι εξίσου μη διανοούμενες» (Walker, 1988: 80). Το επιχείρημα σε αυτή τη λογική είναι απλό: το χιούμορ είναι μια απαιτητική διανοητική διαδικασία καθώς προϋποθέτει ο/η αποδέκτης/ριά του να αντιλαμβάνεται την ασυμβατότητα και την ειρωνεία, όμως οι γυναίκες ελλείπονται διανόησης, άρα δεν μπορούν να συλλάβουν την ασυμβατότητα και έτσι και το ίδιο το χιούμορ. Αξίζει να παρατηρήσουμε εδώ ότι σε οποιαδήποτε εννοιολόγηση του χιούμορ, είτε ως δραστηριότητας που δεν απαιτεί διανοητική ικανότητα είτε ως δραστηριότητας υψηλής διανοητικής αξίας, οι γυναίκες πάντα βρίσκονται εκτός αυτού. Σε όλες τις ερμηνείες του χιούμορ οι γυναίκες αξιολογούνται ως ανεπαρκείς ως προς την επιθετικότητα, την ευφυΐα, την αρρενωπότητα και τη χυδαιότητα.

Στα μέσα του δέκατου ένατου αιώνα, η «αίσθηση του χιούμορ» γίνεται αρετή υψηλής αξίας και συγκροτείται ως ένα από τα πιο σημαντικά γνωρίσματα ενός ατόμου (Martin, 2006). Τον εικοστό αιώνα, η αίσθηση του χιούμορ λαμβάνει «την πρόσθετη έννοια ενός γενικότερου συνόλου επιθυμητών χαρακτηριστικών της προσωπικότητας» (σελ. 24). Ο Martin (2006) αναφέρει ότι η

² Στην εργασία μας, ο όρος *λόγος* αναφέρεται σε αυτό που ο Foucault (1982) ονομάζει *discourse*, δηλαδή το σύστημα εκείνο που περιλαμβάνει τις «πρακτικές που διαμορφώνουν συστηματικά τα αντικείμενα για τα οποία μιλούν» (σελ. 59). Με άλλα λόγια, ο λόγος λειτουργεί ως μηχανισμός της εξουσίας με υλικές διαστάσεις αφού διαμορφώνει τις ανθρώπινες σχέσεις, κατασκευάζει υποκειμενικότητες και συγκροτεί κόσμους.

έλλειψη χιούμορ στον εικοστό αιώνα συνδέθηκε με την «υπερβολική σοβαρότητα, τον φανατισμό ή τον εγωισμό, την ακαμψία και τον ιδιοσυγκρασιακό εξτρεμισμό» (σελ. 24). Αν οι χαρακτηρισμοί που παραθέτει ο Martin ακολουθούσαν όποιον/α θεωρούνταν ότι δεν είχε χιούμορ, τότε κατανοούμε όχι μόνο το μέγεθος του στίγματος που υπόμειναν οι γυναίκες αλλά και τον λόγο που οι γυναίκες σπάνια καταλάμβαναν τον ρόλο των παραγωγών του χιούμορ αλλά συνεχώς τον ρόλο του στόχου των αστείων (Bergmann, 1986· Barreca, 1988· Kotthoff, 2005).

Ενώ παρατηρούμε ότι από τον δέκατο έβδομο έως τον εικοστό αιώνα η πρόσληψη του χιούμορ μετακινείται από την επιθετικότητα που προτείνει η θεωρία της ανωτερότητας, στη σφαίρα της διανόησης μέσω της θεωρίας της ασυμβατότητας, δεν συμβαίνει το ίδιο με τη θέση των γυναικών στην παραγωγή του. Ακόμα και όταν η χιουμοριστική παραγωγή των γυναικών βγήκε από τη σφαίρα του ιδιωτικού και του οικείου, δεν έλαβε την αποδοχή και την αναγνώριση που είχε το ανδρικό χιούμορ. Ο λογοτεχνικός κανόνας είτε απέκλεισε τις γυναίκες κωμικούς είτε αρνήθηκε στα έργα γυναικών συγγραφέων και ποιητριών το κωμικό στοιχείο (Walker, 1988· Caliskan, 1995). Η Barreca (1988) ισχυρίζεται ότι οι κριτικοί δεν αρνήθηκαν ότι οι γυναίκες παράγουν χιούμορ, αυτό που έκαναν όμως είναι να το αξιολογούν ως λιγότερο πετυχημένο σε σχέση με εκείνο των ανδρών. Η γυναικεία κωμωδία χαρακτηρίστηκε από τους κριτικούς ως «ήπια, διακριτική και συμφιλιοτική» που στόχο έχει την «ήπια διασκέδαση» (σελ. 7), στοιχεία παραδοσιακά συνδεδεμένα με τη θηλυκότητα.

Στην παρατήρηση της Barreca (1988) η Walker (1988) προσθέτει μια ακόμα διάσταση. Η ίδια αναφέρει ότι για να εκτιμήσει κανείς το χιούμορ των γυναικών θα πρέπει να κατανοεί το κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο αναφέρεται το χιούμορ. Η θεματική του χιούμορ των γυναικών περιλαμβάνει συχνά την κριτική στην ανδροκρατούμενη κουλτούρα και, επομένως, απαιτεί από τους άνδρες αποδέκτες του να συμφωνήσουν με τις κατηγοριοποιήσεις που έχουν γίνει εντός αυτής και κυρίως με τον δικό τους ρόλο ως καταπιεστών. Επιπλέον, στόχος του γυναικείου χιούμορ γίνονται τα άνισα συστήματα εξουσίας που, επειδή έχουν αναγνωριστεί ως φυσικά και αδιαμφισβήτητα, είναι δύσκολο να δει κανείς πόσο σαθρά είναι (Barreca, 2013), πόσο μάλλον όταν βρίσκεται σε θέση προνομίου. Παρόλο που κατά καιρούς στις γυναίκες χαρίστηκε η ύπαρξη αίσθησης του χιούμορ, αυτό έγινε συχνά υπό αυστηρούς όρους: μόνο όταν οι γυναίκες ταυτίζονταν με τις προσβλητικές απεικονίσεις των εαυτών τους μέσα σε αυτό (Merrill, 1988) ή όταν εκτιμούσαν το ανδρικό χιούμορ: «Μια γυναίκα που έχει καλή αίσθηση του χιούμορ είναι αυτή που γελάει (αλλά όχι πολύ δυνατά!) όταν ένας άντρας κάνει μια εξυπνάδα ή λέει ένα καλό αστείο ... Ο άντρας παρέχει, η γυναίκα

λαμβάνει» (Coser 1960, όπως αναφέρεται στο Barreca, 2013: 30). Αυτό που παραδοσιακά ερμηνεύτηκε ως έλλειψη χιούμορ στις γυναίκες, στην πραγματικότητα ήταν η άρνηση των γυναικών να επιβραβεύσουν με το γέλιο τους τις υβριστικές απεικονίσεις των εαυτών τους στο παραδοσιακό ανδρικό χιούμορ (Case & Lippard, 2009). Θα εστιάσουμε, ωστόσο, όχι στο ανδρικό χιούμορ ως μια γενική και ασαφή κατηγορία αλλά στο σεξιστικό χιούμορ, το οποίο ενδιαφέρει και την έρευνα μας³.

Όπως θα δούμε στην επόμενη ενότητα, η χρήση σεξιστικών στερεοτύπων και η χρήση υποτιμητικής γλώσσας κατά των γυναικών αποτελούν ορισμένα από τα πυρηνικά χαρακτηριστικά του σεξιστικού χιούμορ.

1.2 Σεξιστικό χιούμορ

1.2.1 Ορισμός και χαρακτηριστικά σεξιστικού χιούμορ

Πριν προχωρήσουμε στην παρουσίαση πρότερων ερευνών για το σεξιστικό χιούμορ, θεωρούμε σημαντικό να αναφέρουμε το πώς ορίζεται το σεξιστικό χιούμορ εντός της σχετικής βιβλιογραφίας. Η ενασχόλησή μας με τη βιβλιογραφία έδειξε ότι δεν υπάρχει ένας καθολικός και κοινά αποδεκτός ορισμός αλλά μια σειρά από περιγραφικούς ορισμούς που επιχειρούν να εντοπίσουν τα χαρακτηριστικά του, τις πιθανές αιτίες εμφάνισής του, τους στόχους και τις κοινωνικές και έμφυλες συνέπειές του.

Η Bergmann (1986) συνδέει το σεξιστικό χιούμορ με τις σεξιστικές πεποιθήσεις, τις οποίες θεωρεί ως προϋπόθεση για την ύπαρξή του. Η ίδια στηρίζει το επιχειρήμα της αναφέροντας ότι στο σεξιστικό χιούμορ οι σεξιστικές αντιλήψεις και στάσεις χρησιμοποιούνται είτε για να ενισχύσουν το χιουμοριστικό αποτέλεσμα είτε για να διευκολύνουν τους/ις αποδέκτες/ριες να αντιληφθούν την ασυμβατότητα. Στη συνέχεια, αναφέρει πέντε τρόπους με τους οποίους οι σεξιστικές αντιλήψεις χρησιμοποιούνται από το χιούμορ για να προκαλέσουν το αστείο. Ο πρώτος τρόπος είναι ότι αξιοποιούνται για να δημιουργήσουν την ασυμβατότητα, ο δεύτερος τρόπος είναι ότι δημιουργούν την αίσθηση αξιοπιστίας και αληθοφάνειας στην ασυμβατότητα, ο τρίτος τρόπος είναι ότι μεταφέρουν συγκαλυμμένες ηθικές αξίες, συχνά επιβεβαιώνοντας σεξιστικά στερεότυπα κατά των

³ Να τονίσουμε σε αυτό το σημείο ότι σε καμία περίπτωση δεν εξισώνουμε το χιούμορ των ανδρών με το σεξιστικό χιούμορ. Όπως αναφέρει η Barreca (2013) οι άνδρες κωμικοί μπορεί να κάνουν φεμινιστικό χιούμορ αν αυτό φωτίζει τη γυναικεία οπτική και δεν υποτιμάει τις γυναίκες. Ωστόσο, όπως ισχυριστήκαμε παραπάνω, οι γυναίκες υπήρξαν παραδοσιακά οι στόχοι του ανδρικού χιούμορ και συχνά αναπαρίστανται με τρόπο προσβλητικό και σεξιστικό εντός αυτού. Γι' αυτό συνδέουμε το σεξιστικό χιούμορ με την ανδρική και, κατ' επέκταση, ηγεμονική οπτική και όχι με τους άνδρες αυτούς καθ' αυτούς.

γυναικών και, τέλος, ο τέταρτος τρόπος είναι ότι κάνουν την υποτίμηση διασκεδαστική και καλλιεργούν την αίσθηση ανυπακοής (naughtiness) κάνοντας την ασυμβατότητα πιο ευχάριστη.

Με τον ορισμό της Bergmann συμφωνούν οι Shifman και Lemish (2010, 2011). Οι ερευνήτριες αναφέρουν ότι το σεξιστικό χιούμορ εκκινεί από τις σεξιστικές αντιλήψεις για την υποδεέστερη θέση των γυναικών. Επιπλέον, διακρίνουν δύο μορφές σεξιστικών αστείων: τα αστεία που στοχοποιούν τις γυναίκες ως μια γενική και ομοιογενή κατηγορία και τα συγκεκριμένα αστεία που στοχοποιούν συγκεκριμένες ομάδες γυναικών εστιάζοντας στα παραδοσιακά έμφυλα στερεότυπα. Στην πρώτη κατηγορία σεξιστικών αστείων, το φύλο γίνεται εύκολα αντιληπτό, ενώ στη δεύτερη κατηγορία το φύλο δεν είναι πάντα εμφανές, καθώς βρίσκεται καλά κρυμμένο στις έμφυλες στερεοτυπικές αναπαραστάσεις που αξιοποιούνται ως υλικό. Από την έρευνά τους προκύπτουν τα εξής τέσσερα πυρηνικά χαρακτηριστικά του σεξιστικού χιούμορ: 1. η έμφυλη ιεράρχηση των γυναικών ως κατώτερων και άρα ως «δικαιωματικά άξιων» στόχων του χιούμορ, 2. η ρητή ή άρρητη στοχοποίησή τους, κατά την οποία το φύλο αποκαλύπτεται με σαφή ή ασαφή τρόπο, 3. η χρήση έμφυλων στερεοτυπικών αναπαραστάσεων των γυναικών (π.χ. ανόητες, γκρινιάρες), και τέλος 4. η εστίαση στις έμφυλες διαφορές που δικαιολογεί και την έμφυλη υπεροχή των ανδρών.

Οι Bemiller και Zimmer-Schneider (2010) προσεγγίζουν το σεξιστικό χιούμορ μέσω της σύνδεσής του με την έμφυλη ιεραρχία, τις έμφυλες ανισότητες και τους έμφυλους ρόλους. Πιο συγκεκριμένα, εστιάζουν στη δυνατότητα της σεξιστικής γλώσσας, που ενυπάρχει στα σεξιστικά αστεία, να νομιμοποιεί τις έμφυλες διακρίσεις, τον μισογυνισμό και, κατ' επέκταση, τη βία κατά των γυναικών. Οι ερευνήτριες τονίζουν ότι τα σεξιστικά αστεία δίνουν στις γυναίκες δύο επιλογές: είτε να γελάσουν είτε να εκφράσουν την απόγνωση τους. Και στις δύο περιπτώσεις, όμως, οι γυναίκες βρίσκονται παγιδευμένες σε ένα διπλό δεσμό. Αν γελάσουν υποτιμούν τη δική τους οπτική και εμπειρία (Merrill, 1988· Walker, 1988). Αν δεν γελάσουν, «μειώνουν ακόμη περισσότερο την κοινωνική τους εξουσία . . . Ανεξάρτητα από την εξωτερική τους αντίδραση στο αστείο, έχουν βιώσει την υποταγή» (Bemiller & Zimmer-Schneider, 2010: 463).

Παρατηρούμε, επομένως, ότι οι παραπάνω θεωρητικές προσεγγίσεις για το τι είναι σεξιστικό χιούμορ τείνουν να συμφωνούν σε αρκετά σημεία. Το βασικότερο στοιχείο στο οποίο συγκλίνουν όλοι οι ορισμοί είναι ότι το σύνηθες αντικείμενο της διακωμώδησης στο σεξιστικό χιούμορ είναι οι γυναίκες. Φαίνεται ότι το σεξιστικό χιούμορ για να μπορέσει να παραγάγει γέλιο στηρίζεται σε πεποιθήσεις για την ύπαρξη ενός δυαδικού έμφυλου συστήματος και χρησιμοποιεί στερεότυπα που τονίζουν τις υποτιθέμενες εγγενείς διαφορές μεταξύ γυναικών και ανδρών. Λαμβάνοντας αυτά

υπόψη, στο πλαίσιο της εργασίας μας θα οριοθετήσουμε το σεξιστικό χιούμορ ως το χιούμορ που καθιστά τις γυναίκες ως στόχους των αστείων εξαιτίας της μη συμμόρφωσής τους στους παραδοσιακούς έμφυλους κανόνες και χρησιμοποιεί στερεοτυπικές αναπαραστάσεις για παρουσιάσει αυτή τους τη συμπεριφορά ως γελοία και παράλογη.

1.2.2 Έρευνες για το διαδικτυακό σεξιστικό χιούμορ

Αφού συγκεντρώσαμε μερικές θεωρητικές προσεγγίσεις του σεξιστικού χιούμορ, θα παρουσιάσουμε συνοπτικά τα αποτελέσματα ορισμένων ερευνών για το διαδικτυακό σεξιστικό χιούμορ. Η εστίασή μας είναι στο διαδικτυακό χιούμορ γιατί η έρευνά μας αφορά το χιούμορ μιας ομάδας που παράγει, διακινεί και μετασηματίζει χιουμοριστικό υλικό στο διαδίκτυο.

Η έρευνα των Siddiqi, Bains, Aleem και Mushtaq (2018) αφορούσε την ανάλυση πενήντα σεξιστικών μιμίδιών από την Ινδία. Από την ποσοτική μέθοδο ανάλυσης περιεχομένου προέκυψε ότι οι γυναίκες χαρακτηρίζονται στην πλειοψηφία τους με υποτιμητικά και προσβλητικά επίθετα. Οι συχνότεροι χαρακτηρισμοί ήταν σκύλες/πρόστυχες (*bitch/ bitchy*), χαζές, κατώτερες και αμόρφωτες. Η ποιοτική ανάλυση αποκάλυψε τρεις κατηγορίες. Στην πρώτη κατηγορία που ονομάστηκε «Κυριαρχία πατριαρχίας», τα επιμέρους θέματα αφορούσαν τον μισογυνισμό, τον ανδρικό σωβινισμό και τη γυναικεία αντικειμενοποίηση. Η δεύτερη κατηγορία, τα «Σtereότυπα για το φύλο», περιλάμβανε τέσσερα επιμέρους θέματα, συμπεριλαμβανομένων των γενικεύσεων, της έμφυλης τυποποίησης (*gender typecasting*), των παραδοσιακών έμφυλων ρόλων και της ευρετικής με βάση το φύλο (*gender based heuristics*)⁴. Η τελευταία κατηγορία «Γυναίκες εκμεταλλεύτριες» περιλαμβάνει την επιλεκτική προσέγγιση της έμφυλης ισότητας από τις γυναίκες και την αμφίσημη και περίπλοκη συμπεριφορά των γυναικών. Σαν γενικότερο εύρημα οι Siddiqi κ.ά. (2018) αναφέρουν την οπτική απεικόνιση των γυναικών στα μιμίδια ως ελκυστικών, λεπτοκαμωμένων, λευκών και ξανθών (εκτός από τα μιμίδια που αφορούσαν Ινδές γυναίκες).

Οι Drakett, Rickett, Day και Milnes (2018) ανέλυσαν 240 ιντερνετικά μιμίδια σε μια έρευνα που αφορούσε το χιούμορ και το έμφυλο χάσμα στον τεχνολογικό χώρο εργασίας. Συνοπτικά θα λέγαμε ότι η πλειοψηφία των μιμίδιών αναπαρήγαγε ετεροσεξουαλικές απεικονίσεις της σεξουαλικότητας και τα έμφυλα στερεότυπα ως απόρροια των έμφυλων διαφορών. Οι γυναίκες κατασκευάζονται ως

⁴ Οι Siddiqi κ.ά. (2018) αναφέρουν ότι η θεματική της «ευρετικής με βάση το φύλο» πλαισιώνει τις γυναίκες ως μηχανήματα, ο χειρισμός των οποίων είναι αποτελεσματικός αν ακολουθείται από ορισμένους εμπειρικούς και καθολικά εφαρμόσιμους κανόνες και οδηγίες. Ως παράδειγμα αυτής της θεματικής, οι συγγραφείς παραθέτουν το παρακάτω: «Δεν πρέπει ποτέ να πεις σε μια γυναίκα ότι είναι τρελή εκτός και αν θέλεις να δεις τρέλα» (σελ. 361).

σεξουαλικά αντικείμενα, ως ψυχικά ασταθείς, ως αναποφάσιστες, ως ζηλιάρες, ως εν δυνάμει απειλητικές, ως τεμπέλες, ως εξαρτημένες οικονομικά από τους άνδρες, ως γκρινιάρες και ως αθώες. Επιπλέον, η μητρότητα και η εγκυμοσύνη πλαισιώνονται ως μη επιθυμητές καταστάσεις, ενώ η θέση των γυναικών επανατοποθετείται στον οικιακό χώρο. Εν αντιθέσει, οι άνδρες κατέχουν τα αντίθετα χαρακτηριστικά και, κατ' επέκταση, οι χώροι εργασίας που αφορούν την τεχνολογία αναπαρίστανται ως εύλογα και φυσικά αρρενωποί.

Η έρευνα των Bemiller και Zimmer-Schneider (2010) για τα διαδικτυακά αστεία αποκάλυψε τη στενή και αλληλοτροφοδοτούμενη σχέση των σεξιστικών αστείων με τις πατριαρχικές αντιλήψεις. Από την ανάλυση περιεχομένου 153 σεξιστικών αστείων προέκυψαν πέντε κατηγορίες. Στην πρώτη κατηγορία αντικείμενο γελοιοποίησης ήταν τα προσωπικά χαρακτηριστικά των γυναικών ή η έλλειψή τους. Στην κατηγορία αυτή εντάχθηκαν αστεία που στοχοποιούσαν τις γυναίκες εξαιτίας της εξωτερικής τους εμφάνισης, εξαιτίας μειονεκτημάτων στον χαρακτήρα τους ή εξαιτίας των υποτιθέμενων διανοητικών ελλείψεών τους. Η δεύτερη κατηγορία αφορούσε τη θέση των γυναικών στην ιδιωτική σφαίρα, υποθέματα της οποίας ήταν ο καταμερισμός της εργασίας με βάση τα έμφυλα στερεότυπα και η δυσαρέσκεια των ανδρών με τον γάμο τους. Η τρίτη κατηγορία περιλάμβανε αστεία κατά των φεμινιστριών και του φεμινισμού. Εντός αυτής της κατηγορίας, οι φεμινίστριες χαρακτηρίζονται ως «ριζοσπαστικές, φεμινιστικές, που μισούν τους άνδρες, λεσβίες με αρρενωπή εμφάνιση (bull-dikes), και τσιριχτές, γκρινιάρικες σκύλες» (σελ. 472). Στην τέταρτη κατηγορία οι γυναίκες πλαισιώνονται ως σεξουαλικά αντικείμενα, η αξία των οποίων προκύπτει από τη σεξουαλική ευχαρίστηση που προσφέρουν στους άνδρες. Τέλος, η πέμπτη κατηγορία και η πιο δυσάρεστη, σύμφωνα με τις ερευνήτριες, αφορούσε αστεία όπου η βία κατά των γυναικών παρουσιαζόταν ως λογική απόρροια της μη συμμόρφωσής τους στους συμβατικούς ορισμούς της θηλυκότητας.

Οι Cendra, Triutami και Bram (2019) αναφέρουν ότι στην έρευνά τους για τα σεξιστικά αστεία οι κατηγορίες γυναικών που κατασκευάζονταν βασιζόνταν σε στερεοτυπικές απεικονίσεις των γυναικών. Συνοπτικά, τα έμφυλα στερεότυπα που αξιοποιήθηκαν ως υλικό περιλάμβαναν αναπαραστάσεις των γυναικών ως σεξουαλικών αντικειμένων, ως νοικοκυρών και ως υπεύθυνων για την ανατροφή των παιδιών, ως χρυσοθήρων, ως υπερβολικά συναισθηματικών, ως φλύαρων, ως ανεγκέφαλων ή ως μελών μιας κατώτερης τάξης από τους άνδρες. Τέλος, η ανάλυση έδειξε ότι οι γυναίκες ήταν ο στόχος του χιούμορ σχεδόν στην πλειοψηφία του δείγματος (90%).

Αντίθετα, στην έρευνα των Shifman και Lemish (2010) για το δημοφιλές διαδικτυακό χιούμορ, οι γυναίκες και οι άνδρες γίνονται εξίσου στόχοι των αστείων. Εκεί που φαίνεται να συγκλίνουν τα ευρήματα αυτής της έρευνας με αυτά των προηγούμενων είναι στη χρήση των έμφυλων στερεοτύπων και των έμφυλων διαφορών ως υλικού του χιούμορ. Οι γυναίκες στα διαδικτυακά αστεία που ανέλυσαν περιγράφονται ως εξαρτημένες, φλύαρες, συναισθηματικές, γκρινιάρες, χωρίς αυτοπεποίθηση, περίπλοκες και απαιτητικές για την προσοχή των ανδρών. Στα χόμπι τους συγκαταλέγονται τα ψώνια και η ομορφιά. Επιπλέον, σύμφωνα με τις Shifman και Lemish (2010), το μόνο στερεότυπο για τις γυναίκες που φαίνεται να διαφοροποιείται από τα παραδοσιακά έμφυλα στερεότυπα είναι αυτό της ευφυΐας: οι γυναίκες αναπαρίστανται και πιο χαζές και πιο έξυπνες από τους άνδρες. Από την άλλη, οι άνδρες έχουν αυτοπεποίθηση, δεν μιλάνε πολύ και είναι απλοί. Χόμπι τους είναι τα αθλήματα και το ποτό.

Μια ακόμα έρευνα των ίδιων (Shifman & Lemish, 2011) αποκάλυψε για ακόμα μια φορά ότι τα έμφυλα στερεότυπα εξακολουθούν να αποτελούν βασική πηγή του δημοφιλούς διαδικτυακού χιούμορ. Στην έρευνα αυτή αναδείχθηκαν οι εξής πέντε θεματικές: 1. το σεξ, 2. ο γάμος, 3. οι ξανθιές γυναίκες, 4. οι «φυσιολογικές» βιολογικές έμφυλες διαφορές και 5. το «Girl power⁵». Εντός των πρώτων τριών θεματικών που οι ερευνήτριες εντάσσουν στο σεξιστικό χιούμορ, οι γυναίκες αναπαρίστανται ως γκρινιάρες, ευνουχιστικές, εκνευριστικές, τιμωροί, σεξουαλικά αντικειμενοποιημένες ή με αποκλίνουσα σεξουαλική συμπεριφορά και ως ανόητες.

Συμπερασματικά, θα λέγαμε ότι το σεξιστικό διαδικτυακό χιούμορ ακολουθεί τις στρατηγικές και το υλικό του παραδοσιακού ανδρικού χιούμορ. Γι' αυτόν τον λόγο, οι Shifman και Lemish (2010, 2011) εντάσσουν το σεξιστικό χιούμορ στην ευρύτερη κατηγορία του συντηρητικού/ ηγεμονικού χιούμορ, που σκοπό έχει την αναμόρφωση και την πειθάρχηση αυτού/ής που αντιμετωπίζει ως Άλλου/ης. Όπως είδαμε, ο ρόλος του/ης αποκλίνοντος/ουσας Άλλου/ης στο πλαίσιο αυτά αποδίδεται στις γυναίκες. Καταλαβαίνουμε, λοιπόν, γιατί το σεξιστικό χιούμορ έχει κατηγορηθεί ότι νομιμοποιεί τις έμφυλες προκαταλήψεις, στηρίζει την έμφυλη βία (Bemiller & Zimmer-Schneider, 2010· Cendra κ.ά., 2019), διαιωνίζει τις έμφυλες ανισότητες, συμβάλλει στη διατήρηση της έμφυλης ιεραρχίας, φυσικοποιεί τις έμφυλες διαφορές και διατηρεί το ετεροσεξουαλικό

⁵ Η θεματική «Girl Power» αναφέρεται, σύμφωνα με τις συγγραφείς σε αστεία που εστιάζουν στις ικανότητες, τα επιτεύγματα, την ενδυνάμωση και την ανεξαρτησία των γυναικών.

προνόμιο (Bemiller & Zimmer-Schneider, 2010· Shifman & Lemish, 2010). Υπό αυτή την οπτική, το σεξιστικό χιούμορ γίνεται ένα μέσο συμβολικής βίας.

Λαμβάνοντας υπόψη όλα τα παραπάνω, κατανοούμε αυτό που η Weisstein (1973: 88) υποδεικνύει ως αιτία της απουσίας γέλιου των γυναικών στα σεξιστικά αστεία: «Κανείς δεν γελάει στη θέα του αίματός του». Και όταν, όπως θα δούμε στην επόμενη ενότητα, οι γυναίκες φεμινίστριες τολμούν να «στρέψουν το εργαλείο του αφέντη τους εναντίον του» (Willett & Willett, 2019: 24) αναπόφευκτα ταυτίζονται με τις *φεμινίστριες killjoys*⁶ της Ahmed (2010).

1.3 Φεμινιστικό χιούμορ

1.3.1 Ορισμός και χαρακτηριστικά του φεμινιστικού χιούμορ

Στη βιβλιογραφία αναφέρεται ότι, παρά τη σημερινή παρανόηση ότι το φεμινιστικό χιούμορ πρόκειται για μια καινοτόμα πρακτική αντίστασης, οι παιγνιώδεις δυνατότητες του χιούμορ αξιοποιούνταν ανέκαθεν από τον φεμινισμό (Kaufman, 1980· Willett, Willett & Sherman, 2012· Leng, 2016). Παρά τις μικρές διαφοροποιήσεις στους ορισμούς του, το φεμινιστικό χιούμορ γίνεται κοινά αντιληπτό ως επαναστατικό και ανατρεπτικό (Merrill, 1988· Walker, 1988· Shifman & Lemish, 2010· Billingsley, 2019 κ.ά.). Συνοπτικά θα λέγαμε ότι εμφανίζεται ως απόρροια της κοινά βιωμένης γυναικείας κατάστασης και της συλλογικής συνειδητοποίησης των γυναικών όσον αφορά την καταπίεση, τις κοινές ανησυχίες και εμπειρίες τους (Weisstein, 1973· Merrill, 1988· Walker, 1988· Bing, 2004).

Σε γενικές γραμμές, το φεμινιστικό χιούμορ εκκινεί από την πεποίθηση ότι οι κοινωνίες δομήθηκαν ως συστήματα καταπίεσης και εξουσίας με θύματά τους τις γυναίκες (Kauffman, 1980· Franzini, 1996). Σύμφωνα με την Weisstein (1973: 5), το φεμινιστικό χιούμορ είναι «ένα χιούμορ που αναγνωρίζει την κοινή καταπίεση, επισημαίνει την πηγή της και τους κανόνες που απαιτεί, προσδιορίζει τα υποκείμενα αυτής της καταπίεσης». Στόχος του φεμινιστικού χιούμορ είναι να εκθέσει τον εγγενή παραλογισμό που ενυπάρχει στη γυναικεία κατάσταση. Να αναδείξει, δηλαδή,

⁶ Η *φεμινίστρια killjoy* της Ahmed (2010: 582) είναι η αιτία της δυστυχίας των άλλων γιατί «διαταράσσει την ίδια τη φαντασία ότι η ευτυχία μπορεί να βρεθεί σε συγκεκριμένα μέρη...[Δ]εν είναι μόνο ότι οι φεμινίστριες μπορεί να μην επηρεάζονται ευχάριστα από τα αντικείμενα που υποτίθεται ότι προκαλούν ευτυχία, αλλά ότι η αποτυχία τους να είναι ευτυχισμένες ερμηνεύεται ως υπονόμηση της ευτυχίας των άλλων». Η *φεμινίστρια killjoy* γίνεται η ίδια το πρόβλημα γιατί αρνείται να αποσιωπήσει το πρόβλημα.

ότι δεν είναι οι γυναίκες γελοίες, αλλά τα συστήματα αξιών που θεωρούνται φυσικά και αδιαμφισβήτητα και δρουν εις βάρος των γυναικών.

Η Barreca (2013: 144) ταυτίζει το φεμινιστικό χιούμορ με τη γυναικεία κατάσταση αναφέροντας ότι «σχεδόν όλο το γυναικείο χιούμορ είναι κατά κάποιον τρόπο φεμινιστικό χιούμορ ... [Ε]ίναι σχεδόν εξ ορισμού φεμινιστικό γιατί, με τον ίδιο τρόπο που δεν μπορούμε παρά να μιλάμε ως γυναίκες, δεν μπορούμε παρά να είμαστε αστείες ως γυναίκες». Το επιχείρημα της Barreca είναι ότι το χιούμορ των γυναικών είναι από μόνο του μια ριζοσπαστική πράξη, με την έννοια ότι αμφισβητεί τα όρια του να είσαι γυναίκα και διεκδικεί ορατότητα για τη γυναικεία εμπειρία όχι με χιουμοριστικές ατάκες αλλά με την αφήγηση ιστοριών (Barreca, 2013). Αναγνωρίζει, μάλιστα, σε αυτό τη δυνατότητα να μετατρέπει «τον φόβο σε ευχαρίστηση, να μεταφράζει τον πόνο σε κουράγιο» (σελ. 156). Ως παράδειγμα φεμινιστικού χιούμορ η Barreca (2013) αναφέρει, μεταξύ άλλων, το καρτούν «Sylvia» της σκιτσογράφου Nicole Hollander. Η Sylvia ακούει έναν τηλεοπτικό σχολιαστή να λέει: «Γυναίκες με ονόματα όπως Dawn και Cheryl έχουν λιγότερες πιθανότητες επιτυχίας στις επιχειρήσεις από τις γυναίκες με ονόματα όπως . . . », και η Sylvia απαντάει «. . . Roger και Bill» (σελ. 150). Για την Barreca (2013), αυτό το αστείο είναι μια ξεκάθαρη κριτική στο ίδιο το σύστημα που αρνείται την εξουσία στις γυναίκες.

Η Kaufman (1980: 13) χαρακτηρίζει το φεμινιστικό χιούμορ ως το «χιούμορ της ελπίδας». Ισχυρίζεται ότι το φεμινιστικό χιούμορ αναγνωρίζει και απορρίπτει την καταπίεση, αλλά κυρίως διακατέχεται από ένα όραμα για κοινωνική αλλαγή, μια επιθυμία για κοινωνική επανάσταση. Για να ενισχύσει το επιχείρημά της παραθέτει, μάλιστα, ως παράδειγμα του φεμινιστικού χιούμορ το παρακάτω αστείο (σελ. 13):

Ήταν Πρωτοχρονιά του 1961. Σε ένα ζωηρό πάρτι στο Watertown, στη Μασαχουσέτη, ένας ψυχίατρος συνομιλούσε με μια ελκυστική διαζευγμένη γυναίκα.

«Επομένως, έχεις μόνο ένα παιδί;»

«Ναι», είπε, «ένα τετράχρονο».

«Αυτό σημαίνει», είπε μοιράζοντας γενναιόδωρα τις γνώσεις του, «ότι δεν ξέρεις ακόμα τι σημαίνει να είσαι μητέρα.»

«Τότε», απάντησε εκείνη, «όταν κάνεις παιδί είμαι σίγουρη ότι θα μου πεις.»

Η Kaufman (1980) ισχυρίζεται ότι στο παραπάνω φεμινιστικό αστείο η γυναίκα αμφισβητεί την εξουσία του άνδρα, που ο ίδιος επιχειρεί να επιβάλλει μέσω της επαγγελματικής του ιδιότητας. Η καταληκτική χιουμοριστική ατάκα «Τότε ... όταν κάνεις παιδί είμαι σίγουρη ότι θα μου πεις» αποδεικνύει, όπως επισημαίνει η ίδια, την «φεμινιστική στάση της μη αποδοχής» (σελ. 13) της καταπίεσης που χαρακτηρίζει το φεμινιστικό χιούμορ.

Η Merrill (1988) φαίνεται να συμφωνεί με την Kauffman (1980) όταν λέει ότι το φεμινιστικό χιούμορ είναι επαναστατικό και επιβεβαιωτικό. Σε αυτή τη λογική, το φεμινιστικό χιούμορ όχι μόνο αρνείται την υποτίμηση της γυναικείας εμπειρίας αλλά, αντιθέτως, την εξυμνεί, την αναγνωρίζει ως σημαντική και την εντάσσει στην κωμική οπτική. Κατανοούμε, επομένως, ότι σε αυτό το πλαίσιο το χιούμορ των φεμινιστριών είναι μια πράξη χειραφέτησης και αυτοκαθορισμού, καθώς επιτρέπει στις γυναίκες να αμφισβητήσουν τη θέση τους μέσα στο χιούμορ και να επαναπροσδιορίσουν το περιεχόμενό του. Η Merrill (1988) αναφέρει μερικά παραδείγματα γυναικών κωμικών που αναδεικνύουν μέσω της κωμωδίας τους φεμινιστικά ζητήματα. Ως παράδειγμα παραθέτει την κωμικό Danitra Vance η οποία μετακινείται με μεγάλη ευκολία ανάμεσα σε ρόλους ανδρών, γυναικών, ομοφυλόφιλων και ετερόφυλων, ενώ ξεκινά συχνά τις παραστάσεις της λέγοντας ότι «Σκέφτομαι τον εαυτό μου ως Κάθε Γυναίκα — και μερικούς άντρες» (όπως αναφέρεται στην Merrill, 1988: 278). Η Merrill (1988) παρατηρεί ότι το συγκεκριμένο αστείο και η μετακίνηση της κωμικού σε διαφορετικές έμφυλες κατηγορίες γίνονται κατανοητά ως κριτική στην ουσιοκρατική αντίληψη του φύλου ως αυστηρά οριοθετημένη και αμετακίνητη κατηγορία.

Η γιορτή της γυναικείας εμπειρίας στο φεμινιστικό χιούμορ αναγνωρίζεται από την Bing (2004) ως ενδυναμωτική γιατί δημιουργεί δεσμούς αλληλεγγύης και καθιστά τη γυναικεία οπτική ορατή. Για την Bing (2004) το φεμινιστικό χιούμορ πρέπει να τοποθετεί τις γυναίκες στο κέντρο του ενδιαφέροντος του. Παρατηρεί, ωστόσο, ότι το φεμινιστικό χιούμορ είναι συχνά διχαστικό (divisive) με την έννοια ότι τείνει να επικεντρώνεται στην κριτική εναντίον των ανδρών ή στις διαφορές μεταξύ ανδρών και γυναικών. Η πεποίθησή της είναι ότι τα διχαστικά αστεία, που βασίζονται στις έμφυλες διαφορές, αναπαράγουν ουσιοκρατικές αντιλήψεις για τα φύλα και τοποθετούν τους άνδρες στο κέντρο της προσοχής, περιθωριοποιώντας για άλλη μια φορά τις γυναίκες. Αντιπροτείνει, λοιπόν, τον επαναπροσδιορισμό του χιουμοριστικού υλικού που χρησιμοποιεί το φεμινιστικό χιούμορ με τη χρήση συμπεριληπτικών (inclusive) αστείων. Το συμπεριληπτικό χιούμορ είναι, όπως ισχυρίζεται, το πιο ανατρεπτικό και αποτελεσματικό. Ο λόγος είναι ότι αναγνωρίζει τα συστήματα εξουσίας ως την αιτία της συστηματικής καταπίεσης των γυναικών, στα οποία και

επιτίθεται. Επομένως, δεν πλαισιώνει τους άνδρες ως καταπιεστές και τις γυναίκες ως τα θύματά τους, όπως γίνεται στα διχαστικά αστεία. Ως παράδειγμα συμπεριληπτικού φεμινιστικού χιούμορ η ίδια χρησιμοποιεί το παρακάτω κόμικ του Greg Howard (όπως αναφέρεται στην Bing, 2004: 28):

Ο πατέρας της Χίλαρι τη ρωτάει τι διαβάζει. Η Χίλαρι λέει ότι μελετάει την Αμερικανική Επανάσταση και ότι διαβάζει το κεφάλαιο για τις ιδρύτριες μητέρες (founding mothers). Ο διάλογος συνεχίζεται:

Πατέρας: «Αλήθεια; Ποτέ δεν μελέτησα τις ιδρύτριες μητέρες στο σχολείο.»

Χίλαρι: «Σύγκρινε την ιστορία με την αριθμητική. Μπαμπά. Πώς θα ένιωθες αν σε είχαν μάθει να προσθέτεις αλλά όχι να αφαιρείς;»

Πατέρας: «Θα ένιωθα ότι άφησαν έξω τα μισά.»

Χίλαρι: «Bingo.»

Η Leng (2016) τονίζει τη μακρά παρουσία του χιούμορ στο πλαίσιο του φεμινισμού και αναγνωρίζει το χιούμορ ως σημαντικό παράγοντα στην κυκλοφορία του. Η ίδια μοιράζεται την άποψη της Zerilli (2005) για τον φεμινισμό ως πρακτική ελευθερίας που έχει τη δυνατότητα να δημιουργεί κόσμους (world making). Για την Leng (2016) ο ορισμός του φεμινισμού της Zerilli (2005) ως πρακτικής ελευθερίας συνάδει με τη φύση του χιούμορ ως πρακτικής και στρατηγικής αντίστασης. Αντί να εστιάζει στα μέσα και στους σκοπούς, επιτρέπει στα υποκείμενα να οραματιστούν νέες μορφές ύπαρξης, μετασχηματίζοντας την οπτική τους. Το χιούμορ, πέρα από το να προκαλεί ρωγμές στο status quo αμφισβητώντας την κυριαρχία του, μπορεί να αποτελέσει τρόπο συγκρότησης νέων κοινοτήτων και να ενισχύσει την αλληλεγγύη μεταξύ των μελών τους επιβεβαιώνοντας την αξία τους. Η Leng (2016) επιχειρεί να καταγράψει την ιστορία του χιούμορ εντός του φεμινιστικού κινήματος από τη δεκαετία του '60 και μετά στις ΗΠΑ. Στην έρευνά της καταγράφει τις χιουμοριστικές πρακτικές που υιοθέτησαν φεμινιστικές οργανώσεις (COYOTE), ακτιβιστές/ριες (Lesbian Avengers, Guerilla Girls), συγγραφείς, performers (Florynce Kennedy), καλλιτέχνιδες (Yeastie Girlz) και γυναίκες σκιτσογράφοι. Λόγω περιορισμών στην έκταση της παρούσας εργασίας, θα παραθέσουμε μόνο ένα παράδειγμα, μεταξύ πολλών, όπως αναφέρεται στη Leng (2016). Πρόκειται για μια αφίσα του 1990 των Guerilla Girls που παρουσιάζει την εξής ερώτηση ενός υποτιθέμενου «Pop Quiz»: «Εάν ο Φεβρουάριος είναι ο Μήνας της Μαύρης Ιστορίας και ο Μάρτιος

ο Μήνας της Ιστορίας των Γυναικών, τι συμβαίνει τον υπόλοιπο χρόνο;» με την απάντηση να είναι: «Διακρίσεις» (σελ. 9).

Η Walker (1988) επιχειρηματολογεί ενάντια σε έναν ορισμό του φεμινιστικού χιούμορ αποκλειστικά με όρους ακτιβιστικούς, καθώς μια τέτοια αντίληψη του φεμινιστικού χιούμορ αποσιωπά τις ιστορικές και κοινωνικές αιτίες που εμπόδισαν τις γυναίκες από το να λάβουν δράση επί αιώνες. Η ίδια κάνει λόγο για δύο είδη φεμινιστικού χιούμορ. Το πρώτο λειτουργεί κρυφά (covertly) εντός της ηγεμονικής κουλτούρας, αναγνωρίζοντας την άνιση έμφυλη ιεράρχηση και τον υποδεέστερο ρόλο των γυναικών σε αυτήν, τα οποία αμφισβητεί διακριτικά. Το δεύτερο λειτουργεί φανερά (overtly) «διερευνώντας τον θεμελιώδη παραλογισμό αυτού του συστήματος» (σελ. 147) και επιτίθεται στις αιτίες των έμφυλων ανισοτήτων. Το φεμινιστικό χιούμορ, σύμφωνα με την Walker (1988), συχνά χρησιμοποιεί μια φαντασία. Ένα από τα παραδείγματα αυτού του φεμινιστικού χιούμορ που κάνει χρήση κάτι φανταστικού είναι το «If Men Could Menstruate» της Gloria Steinem (2019). Σε αυτό το σατιρικό άρθρο η Steinem (2019) φαντάζεται μια εναλλακτική πραγματικότητα, όπου οι άνδρες έχουν έμμηνο ρύση. Σε αυτήν τη φαντασία:

Οι άντρες θα καυχούνταν για πόσο καιρό και πόσο πολύ. Τα αγόρια θα σηματοδοτούσαν την έναρξη της εμμήνου ρύσεως, αυτή την πολυπόθητη απόδειξη του ανδρισμού, με θρησκευτικά τελετουργικά και εργένικα πάρτι. Το Κογκρέσο θα χρηματοδοτούσε ένα Εθνικό Ινστιτούτο Δυσμηνόρροιας για να βοηθήσει στην εξάλειψη των μηνιαίων ενοχλήσεων. Οι προμήθειες υγιεινής θα χρηματοδοτούνταν από την ομοσπονδιακή κυβέρνηση και θα ήταν δωρεάν (σελ. 151).

Η Steinem (2019) καυτηριάζει εδώ το πόσο διαφορετικά θα νοηματοδοτούνταν η έμμηνος ρύση αν αποτελούσε χαρακτηριστικό εκείνων που έχουν κεντρική θέση στην εξουσία.

1.3.2 Το φεμινιστικό χιούμορ και μηχανή του πολέμου

Το φεμινιστικό χιούμορ φαίνεται να έχει συσχετιστεί με τη *μηχανή του πολέμου* της Wittig (Billingsley, 2019· Marvin, 2023). Η Wittig (1992) εισάγει τον όρο *μηχανή του πολέμου* για να περιγράψει τη δυνατότητα της γλώσσας να αποσταθεροποιεί τη λογοθετική τάξη (discursive order) που επιβάλλει η ηγεμονική πατριαρχική κουλτούρα. Συγκρίνει την αντίληψη της γλώσσας ως μηχανής πολέμου με τον Δούρειο Ίππο. Ο/Η συγγραφέας έχει να πάρει μια κρίσιμη απόφαση κατά

τη δημιουργία ενός έργου: είτε να «αναπαράγει τις ήδη υπάρχουσες μορφές, είτε να δημιουργήσει νέες» (σελ. 70) με τη χρήση της γλώσσας ως *πρώτης ύλης*. Για να το κάνει αυτό, ο/η συγγραφέας πρέπει να απογυμνώσει τις λέξεις από το συμβατικό τους νόημα και να τις αναδιαμορφώσει ώστε να προκληθεί ένα σοκ στον/ην ακροατή/ρια μέσω της «δημιουργίας νέων συσχετισμών, διαθέσεων, συνθέσεων και ξεχωριστών χρήσεων των λέξεων» (σελ. 72). Έτσι, ενώ ο Δούρειος Ίππος, δηλαδή οι λέξεις, εμφανίζεται με μια οικεία και αναγνωρίσιμη μορφή, οδηγεί στην απόλυτη καταστροφή. Γι' αυτό ο μετασηματισμός της γλώσσας σε μηχανή του πολέμου είναι μια πράξη επαναστατική και ανατρεπτική. Η Marvin (2023) επισημαίνει ότι «η περιγραφή της μηχανής του πολέμου πάνω στη γλώσσα ταιριάζει καλά με τις ανατρεπτικές δυνατότητες του χιούμορ» (σελ. 22).

Υπό αυτήν την προοπτική, η Billingsley (2019: 12), διερευνώντας τον τρόπο που το χιούμορ ως μηχανή του πολέμου μπορεί να χρησιμοποιηθεί από τον φεμινισμό, αναφέρει ότι:

εάν μπορούμε να θεωρητικοποιήσουμε το χιούμορ ως *μηχανή του πολέμου*, μπορούμε να φτάσουμε σε μια ανάλυση του τρόπου με τον οποίο το χιούμορ μπορεί να χρησιμοποιηθεί ειδικά στη γλώσσα για να παραμορφώσει τον πατριαρχικό λόγο και να ανοίξει έναν χώρο για να μιλήσουν οι γυναίκες (είτε ως γυναίκες είτε ως καταπιεσμένη τάξη γυναικών).

Το χιούμορ ως φεμινιστική μηχανή του πολέμου, σύμφωνα με την ίδια, διαρρηγνύει τη γλώσσα της πατριαρχίας, την ανατρέπει και την ανακατευθύνει. Επιπλέον, δημιουργεί μια νέα γλώσσα από τις γυναίκες για τις γυναίκες. *Η μηχανή του πολέμου* επαναπροσδιορίζει ως στόχο του γέλιου όχι τις γυναίκες αλλά τον σεξισμό τον οποίο απογυμνώνει από την εξουσία του. Το χιούμορ μπορεί να αποτελέσει ένα πολλά υποσχόμενο όπλο αντίστασης στην κυριαρχία του πατριαρχικού λόγου. Επιπλέον, μπορεί να αποδειχτεί χρήσιμη πρακτική όταν επεξεργαστεί τα κενά και τις ασυνέπειες της γλώσσας και τα αξιοποιήσει για να παραγάγει πολιτικά αποτελέσματα (Marvin, 2023). Το επιχείρημα εδώ είναι ότι η αναδιαμόρφωση της γλώσσας μέσω του φεμινιστικού χιούμορ οδηγεί εν τέλει στην αναδιαμόρφωση του ίδιου του κόσμου.

1.3.3 Έρευνες για το διαδικτυακό φεμινιστικό χιούμορ

Στην ενότητα αυτή θα παραθέσουμε ορισμένες έρευνες που εξετάζουν τις δυνατότητες του φεμινιστικού χιούμορ να συγκροτεί αντι-λόγους απέναντι σε σεξιστικούς και αντιφεμινιστικούς λόγους, να ανακατασκευάζει την πραγματικότητα, να καλλιεργεί το αίσθημα του «ανήκειν», να

δημιουργεί νέες μορφές κοινοτήτων και εμπρόθετης φεμινιστικής πολιτικής δράσης. Η εστίαση μας παραμένει στο διαδίκτυο για τους λόγους που εξηγήσαμε νωρίτερα (βλ. ενότητα 1.2.2).

Όπως είδαμε, η Billingsley (2019) προτείνει μια αντίληψη του χιούμορ ως φεμινιστικής μηχανής πολέμου ικανής «να απομακρύνει ή να διαταράξει τη γλώσσα του φαλλοκεντρισμού και να προχωρήσει προς μια γλώσσα στην οποία οι γυναίκες (ως άτομα ή ως τάξη) μπορούν να μιλούν» (σελ. 16). Για να ενισχύσει το επιχείρημά της, παραθέτει ως παράδειγμα τη διαδικτυακή ομάδα «Shit Reddit Says» που δημιουργήθηκε ως απάντηση στον σεξισμό των χρηστών/ριών της σελίδας Reddit. Η δράση των μελών της αυτής της ομάδας εστιάζει στη χρήση του χιούμορ ως μηχανής του πολέμου διαμοιράζοντας σεξιστικά σχόλια άλλων χρηστών/ριών, σατιρίζοντάς τα, αλλάζοντας τα σενάρια και ανακατασκευάζοντας τα αστεία με σκοπό να αποκαλύψουν και να στηλιτεύσουν τον σεξισμό, τον ρατσισμό και την ομοφοβία της Reddit κοινότητας. Η Billingsley καταλήγει ότι το χιούμορ σε αυτό το πλαίσιο είναι μια πρακτική φεμινιστικής αντίστασης.

Οι Case και Lippard (2009) ανέλυσαν 1.700 φεμινιστικά αστεία σε μια προσπάθεια να διερευνήσουν τα θέματα του φεμινιστικού χιούμορ και τον τρόπο που αυτό ανέτρεπε τα έμφυλα στερεότυπα και τους έμφυλους ρόλους. Από την ανάλυση προέκυψαν δύο θεματικές: τα ανδρικά στερεότυπα και η φεμινιστική κριτική. Στη θεματική με τα ανδρικά στερεότυπα οι άνδρες κατηγοριοποιούνται ως 1. άχρηστοι, 2. ανόητοι, 3. υπερσεξουαλικοί και, τέλος, 4. αηδιαστικοί. Στη δεύτερη θεματική, αυτή της φεμινιστικής κριτικής, η εστίαση αφορά τις ίδιες τις γυναίκες. Οι κατηγορίες που προέκυψαν αφορούσαν αστεία εντός των οποίων 1. οι άνδρες περιγράφονταν ως σεξιστικά γουρούνια⁷ και γίνονταν στόχοι των αστείων εξαιτίας της συμπεριφοράς τους προς τις γυναίκες, 2. εκφραζόταν η ανάγκη των γυναικών να εκδικηθούν τους άνδρες, 3. οι γυναίκες εμφανίζονταν ως διανοητικά, σωματικά και συναισθηματικά ανώτερες των ανδρών και τέλος, 4. οι γυναίκες ασκούσαν κριτική στην έμφυλη ιεραρχία, στους έμφυλους ρόλους και τα στερεότυπα αντιστρέφοντάς τα. Σε γενικές γραμμές, οι Case και Lippard (2009) κατέληξαν ότι τα αστεία επιδίωκαν να αμφισβητήσουν την πατριαρχία υποδεικνύοντας τα ελαττώματα των ανδρών αλλά και τοποθετώντας τόσο τους άνδρες όσο και τις γυναίκες στους στερεοτυπικούς έμφυλους ρόλους.

⁷ Είναι ενδιαφέρον να αναφέρουμε εδώ ότι, σύμφωνα με την Kauffman (1980: 14), το στερεότυπο του αρσενικού σοβινιστικού γουρουνιού, που εμφανίστηκε στις αρχές του 1970, ήταν μέρος μιας δημοσιογραφικής πρακτικής με σκοπό την υποτίμηση των φεμινιστικών αιτημάτων και όχι ένα δημιούργημα των φεμινιστριών. Οι ρίζες του, σύμφωνα με την ίδια, εντοπίζονται σε μια ρητορική διαμαρτυρίας του 1960 όπου «το γουρούνι, ο ορατός καταπιεστής, συχνά ένας αστυνομικός, έγινε το αρσενικό σοβινιστικό γουρούνι όταν οι επαναστάτριες φεμινίστριες προσπάθησαν να δείξουν ... [ότι] η καταπίεση των γυναικών ήταν ένα γεγονός ζωής στην καθημερινή ριζοσπαστική πολιτική».

Οι Rentschler και Thrift (2015) ανέλυσαν το μιμίδιο «Binders Full of Women» που δημιουργήθηκε από τους/ις χρήστες/ριες των social media ως χιουμοριστική απάντηση στη σεξιστική τοποθέτηση του ρεπουμπλικανού προεδρικού υποψηφίου των ΗΠΑ Mitt Romney, ο οποίος ερωτώμενος το 2012 για το μισθολογικό χάσμα μεταξύ ανδρών και γυναικών απάντησε: «Πήγα σε αρκετές ομάδες γυναικών και είπα: 'Μπορείτε να μας βοηθήσετε να βρούμε κόσμο', και μας έφεραν ολόκληρα ντοσιέ γεμάτα με γυναίκες» (σελ. 330). Η ανάλυση των σχολίων χρηστών/ριών στις πλατφόρμες Facebook, Amazon και Tumblr έδειξε, σύμφωνα με τις ίδιες, ότι οι διαδικτυακοί χώροι ευνοούν τη δημιουργία καινοτόμων τρόπων φεμινιστικής κριτικής αλλά και νέες μορφές εμπρόθετης δράσης των υποκειμένων. Επιπλέον, η ανάλυση των ίδιων των μιμιδίων αποκάλυψε ότι το περιεχόμενό τους στόχευε στη γελοιοποίηση του σεξισμού που περιείχε ο λόγος του Romney. Αρκετά από τα παραδείγματα που αναλύθηκαν βασίζονταν στη χιουμοριστική αναπαραγωγή πατριαρχικών τοποθετήσεων κατά των γυναικών. Τα μιμίδια που απεικόνιζαν τον ίδιο τον Romney τον παρουσίαζαν ως σεξιστή και σατίριζαν τις σεξιστικές του αντιλήψεις. Οι ερευνήτριες ισχυρίζονται ότι τα φεμινιστικά μιμίδια, όπως το συγκεκριμένο, έχουν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία διαδικτυακών χώρων οι οποίοι λειτουργούν ως εργαλεία ευαισθητοποίησης αλλά και συγκρότησης κοινότητας εφόσον ενθαρρύνουν την αλληλεγγύη και τη συλλογικότητα.

Σε ακόμα μία έρευνα, το διαδικτυακό φεμινιστικό χιούμορ φαίνεται να εμφανίζεται ως απάντηση στον σεξιστικό λόγο ισχυρών και δημόσια αναγνωρισμένων ανδρών. Ο βραβευμένος με Νόμπελ Tim Hunt στο Παγκόσμιο Συνέδριο Επιστημονικών Δημοσιογράφων στη Σεούλ το 2015 ανέφερε ότι «Το πρόβλημά μου με τα κορίτσια ... [είναι ότι] τρία πράγματα συμβαίνουν όταν βρίσκονται στο εργαστήριο: τα ερωτεύεσαι, σε ερωτεύονται και όταν τα επικρίνεις κλαίνε» (Brantner, Lobinger & Stehling, 2020). Ως απάντηση στις παραπάνω δηλώσεις γυναίκες εργαζόμενες στον χώρο της επιστήμης παρήγαγαν μιμίδια συνοδευόμενα από το hashtag #distractinglysexy με σκοπό να σατιρίσουν τον μισογυνιστικό λόγο του Hunt. Οι ερευνήτριες αναγνώρισαν τρεις πιο συχνούς τύπους εικόνων που έκαναν χρήση του εν λόγω hashtag: 1. φωτογραφίες «selfies», 2. «εμείς είμαστε οι γυναίκες στην επιστήμη» που αφορούσε φωτογραφίες των γυναικών που πόζαραν στο χώρο εργασίας τους (η εστίαση εδώ ήταν στο τρόπο που χρησιμοποιούσαν το σώμα τους για να παραχθεί το χιούμορ) και 3. «έρευνα σε δράση» που περιλάμβανε φωτογραφίες γυναικών εν ώρα εργασίας. Σε όλους τους τύπους εικόνας οι γυναίκες επιστημότισσες αξιοποίησαν ειρωνικά τα σεξιστικά στερεότυπα, τα οικειοποιήθηκαν και τα οπτικοποίησαν μέσω της δημιουργίας μιμιδίων με σκοπό την υποτίμηση και αμφισβήτησή τους. Η χρήση ειρωνείας ή κοροϊδευτικού τόνου

αξιοποιήθηκαν ως εργαλεία διαμαρτυρίας για στηλιτέψουν τις σεξιστικές και στερεοτυπικές αναπαραστάσεις των γυναικών που εργάζονται στους τομείς της επιστήμης. Επιπλέον, οι Brantner κ.ά. (2020) αναφέρουν ότι η διαδικτυακή αυτή διαμαρτυρία μέσω hashtag έγινε η αιτία να ανοίξει η συζήτηση για τις δομικές διακρίσεις και τα περιστατικά σεξισμού που βιώνουν στον χώρο της εργασίας τους οι γυναίκες επιστημότισσες στο Ηνωμένο Βασίλειο. Σε αυτό το πλαίσιο, ο φεμινισμός μέσω hashtag δημιούργησε έναν χώρο γυναικείας ενδυνάμωσης, ορατότητας και αλληλεγγύης και παρήγαγε, όπως φαίνεται, έμπρακτα κοινωνικά αποτελέσματα.

Οι Lawrence και Ringrose (2018) διερεύνησαν ποικίλους τρόπους που το διαδικτυακό φεμινιστικό χιούμορ ανέτρεψε τα αντι-φεμινιστικά στερεότυπα για το τι είναι ο φεμινισμός και το πώς είναι οι φεμινίστριες. Ως δεδομένα για ανάλυση οι ερευνήτριες χρησιμοποίησαν τον λογαριασμό @NoToFeminism στο Twitter, το hashtag #FeministsAreUgly και αναρτήσεις που αφορούσαν τη μισανδρία. Από την ανάλυση tweets στον λογαριασμό @NoToFeminism προέκυψε ότι το χιούμορ χρησιμοποιείται για να αναδείξει κομβικά (intersectional) φεμινιστικά ζητήματα, να αναπλαισιώσει ως σαθρές τις πεποιθήσεις για τη μη αναγκαιότητα του φεμινισμού και να ενθαρρύνει την ενδυνάμωση των συμμετεχόντων/ ουσών. Το hashtag #FeministsAreUgly χρησιμοποιήθηκε ειρωνικά για να ασκήσει κριτική στα εξιδανικευμένα πρότυπα ομορφιάς, να αμφισβητήσει τις φυλετικές ιεραρχήσεις εντός αυτών και να σατιρίσει την αντίληψη ότι οι φεμινίστριες είναι άσχημες. Επιπλέον, η ειρωνική οικειοποίηση του στερεότυπου της μισανδρίας των φεμινιστριών στόχευε στη διακωμώδηση της πεποίθησης που θέλει τις φεμινίστριες να μισούν τους άνδρες, και στην ανάδειξή της ως γελοίας.

Λαμβάνοντας υπόψιν τα όσα αναφέρθηκαν στο θεωρητικό μέρος για το φεμινιστικό και το σεξιστικό χιούμορ αλλά και το πώς αυτά πραγματώνονται στο ξένο διαδίκτυο, θα περάσουμε στο ερευνητικό κομμάτι της εργασίας μας με σκοπό να διερευνήσουμε τι συμβαίνει στο χιούμορ μιας αυτοαποκαλούμενης φεμινιστικής σελίδας στο ελληνικό διαδίκτυο.

Κεφάλαιο 2^ο: Ερευνητικός στόχος, δεδομένα και μεθοδολογία έρευνας

Στο κεφάλαιο αυτό πρόκειται να παρουσιαστούν ο στόχος της έρευνας, η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε αλλά και τα ερευνητικά εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν κατά την ανάλυση του ερευνητικού υλικού. Τέλος, περιγράφονται τα κριτήρια επιλογής του δείγματος και δίνονται κάποιες πληροφορίες για τη διαδικτυακή ομάδα «30 χρονώ, ανύπαντρες».

2.1 Στόχος της έρευνας

Στόχος της εργασίας μας είναι να διερευνήσει τον τρόπο που λειτουργεί το χιούμορ στο πλαίσιο μιας διαδικτυακής αυτοαποκαλούμενης φεμινιστικής σελίδας. Ειδικότερα, πρόκειται για μια έρευνα που επιχειρεί να αναδείξει α) τα έμφυλα ζητήματα που γίνονται αντικείμενο διαπραγμάτευσης από τις διαχειρίστριες, τα θέματα δηλαδή που θίγονται στο χιουμοριστικό υλικό, β) την κοινωνική και επικοινωνιακή λειτουργία και τους στόχους του χιούμορ στο συγκεκριμένο πλαίσιο και, τέλος, γ) τον βαθμό που (ανα)παράγει με λιγότερο ή περισσότερο λανθάνοντα τρόπο σεξιστικές και αντιφεμινιστικές τοποθετήσεις.

Αναφορικά με τη σημασία της έρευνας, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι τα αποτελέσματά της θα αποκαλύψουν τους τρόπους με τους οποίους το χιούμορ αξιοποιείται εντός μιας ελληνικής διαδικτυακής φεμινιστικής κοινότητας. Δεδομένης της απουσίας πρότερης βιβλιογραφίας για τον ελληνικό φεμινιστικό κυβερνοχώρο και το χιούμορ που (ανά)παράγεται εντός αυτού, η εργασία μας ευελπιστεί να εκκινήσει το ερευνητικό ενδιαφέρον για μελλοντικές έρευνες αλλά και να κάνει μια πρώτη καταγραφή των ζητημάτων που γίνονται αντικείμενο διαπραγμάτευσης σε μια ελληνική φεμινιστική διαδικτυακή σελίδα.

2.2 «30 χρονώ, ανύπαντρες» και τα δεδομένα της έρευνας

Το ερευνητικό υλικό συλλέχθηκε από τη διαδικτυακή φεμινιστική ομάδα «30 χρονώ, ανύπαντρες» που δραστηριοποιείται στο κοινωνικό δίκτυο Facebook από τον Σεπτέμβριο του 2019. Η σελίδα αυτή μέχρι τώρα μετρά 28.000 ακόλουθους ενώ, σύμφωνα με το περιγραφικό της σημείωμα, κατηγοριοποιείται κάτω από την ετικέτα *σάτιρα/ παρωδία*. Η επιλογή της συγκεκριμένης σελίδας ως πηγής άντλησης δεδομένων έγινε με βάση τα παρακάτω κριτήρια: 1. το περιεχόμενο των αναρτήσεων, 2. τον τίτλο της σελίδας, 3. τον περιγραφικό σημείωμα που παρείχαν οι διαχειρίστριες και 4. τη σύνδεσή τους με άλλες φεμινιστικές πηγές. Έπειτα από την αξιολόγηση των διαθέσιμων με βάση τα παραπάνω κριτήρια διαδικτυακών σελίδων (ενδεικτικά αναφέρονται τα «Φεμινιστικά memes», η ομάδα «Ναι, Είσαι Μισογύνης», τα «Φεμινιστικά Παραληρήματα» κ.ά.), η εν λόγω

ομάδα παρουσίαζε τη μεγαλύτερη ποσότητα υλικού και άρα κρίθηκε ως η καταλληλότερη επιλογή για τη διερεύνηση των ερωτημάτων της μελέτης μας.

Αναφορικά με τη συλλογή των ερευνητικών δεδομένων, αυτή έγινε «χειροκίνητα» και βασίστηκε στα εξής κριτήρια: 1. τη ρητή ή άρρητη αναφορά των δημοσιεύσεων σε κάποιο έμφυλο ζήτημα, 2. την ύπαρξη χιούμορ σε οποιοδήποτε μορφή και κειμενικό είδος (μιμίδια, δημοσιεύσεις κτλ.) και, τέλος, 3. την ερμηνεία της εκάστοτε δημοσίευσης ως χιουμοριστικής από το αναγνωστικό κοινό (μέσω σχολίων ή emojis). Από τα παραπάνω κριτήρια προέκυψαν συνολικά 174 δημοσιεύσεις στο διάστημα Μάρτιος 2020 έως Φεβρουάριος 2021, από τις οποίες οι 125 αποτελούνται από μιμίδια με τη μορφή εικόνας που περιέχει κείμενο και συνοδεύεται από σχόλιο των διαχειριστριών, οι 42 αποτελούνται αποκλειστικά από σχόλια των διαχειριστριών, οι 4 αφορούν μιμίδια που δεν συνοδεύονται από σχόλιο και, τέλος, οι 3 εμπεριέχουν κάποιο βίντεο που συνοδεύεται από σχόλιο. Η συλλογή των παραπάνω δεδομένων πραγματοποιήθηκε από τον Νοέμβριο του 2022 έως τον Ιανουάριο 2023. Πιο συγκεκριμένα, το σύνολο των υπό επεξεργασία δημοσιεύσεων ανά μήνα είναι το εξής:

- Μάρτιος 2020: 17 δημοσιεύσεις
- Απρίλιος 2020: 13 δημοσιεύσεις
- Μάιος 2020: 15 δημοσιεύσεις
- Ιούνιος 2020: 13 δημοσιεύσεις
- Ιούλιος 2020: 13 δημοσιεύσεις
- Αύγουστος 2020: 8 δημοσιεύσεις
- Σεπτέμβριος 2020: 18 δημοσιεύσεις
- Οκτώβριος 2020: 8 δημοσιεύσεις
- Νοέμβριος 2020: 18 δημοσιεύσεις
- Δεκέμβριος 2020: 15 δημοσιεύσεις
- Ιανουάριος 2021: 19 δημοσιεύσεις
- Φεβρουάριος 2021: 15 δημοσιεύσεις

Να σημειώσουμε, επίσης, ότι τα δεδομένα που συλλέχθηκαν είναι στην ελληνική και στην αγγλική γλώσσα.

2.3 Μεθοδολογία

Για την καλύτερη κατανόηση της μεθοδολογικής πορείας που ακολουθήθηκε κατά τη συλλογή και την ανάλυση του ερευνητικού υλικού, θεωρείται απαραίτητο να αναφερθούμε συνοπτικά στο πώς ορίζεται το χιούμορ στο πλαίσιο αυτής της εργασίας.

Για την αποσαφήνιση του όρου *χιούμορ* η εργασία ακολουθεί τον ορισμό που διατυπώνεται από τις κυριότερες, μέχρι σήμερα, γλωσσολογικές θεωρίες για το χιούμορ. Σύμφωνα, λοιπόν, με τη Σημασιολογική Θεωρία των Γνωσιακών Σχημάτων για το Χιούμορ του Raskin (1985), ο οποίος μελέτησε ανέκδοτα που περιείχαν μία χιουμοριστική φράση στο τέλος τους (punch line), ένα κείμενο είναι χιουμοριστικό όταν τηρούνται οι παρακάτω δύο προϋποθέσεις: 1. το κείμενο είναι εξ ολοκλήρου ή εν μέρει συμβατό με δύο ή περισσότερα γνωσιακά σχήματα (scripts) και 2. τα γνωσιακά σχήματα αυτά βρίσκονται σε σχέση αντίθεσης μεταξύ τους (script opposition). Με άλλα λόγια, το πρώτο γνωσιακό σχήμα, δηλαδή η γνώση που έχει για τον κόσμο ο/η αποδέκτης, ανατρέπεται μέσω της χιουμοριστικής ατάκας, αποκαλύπτοντας έτσι το δεύτερο γνωσιακό σχήμα που βρίσκεται σε σχέση αντίθεσης με το πρώτο. Η γνωσιακή αυτή αντίθεση μεταξύ του πρώτου και του δεύτερου γνωσιακού σχήματος προκαλεί εν τέλει και το γέλιο. Η ασυμβατότητα αυτή περιγράφεται ως πορεία από το πρώτο γνωσιακό σχήμα στο δεύτερο γνωσιακό σχήμα, δηλαδή, ως ανατροπή των προσδοκιών των ομιλητών/ριών για την εξέλιξη ενός γεγονότος ή μιας κατάστασης, εξαιτίας της ύπαρξης κάτι μη αναμενόμενου ή αντιφατικού.

Όπως στη Σημασιολογική Θεωρία των Γνωσιακών Σχημάτων για το Χιούμορ, έτσι και στη Γενική Θεωρία για το Γλωσσικό Χιούμορ (ΓΘΓΧ) των Attardo και Raskin (1991), το χιούμορ παράγεται ως απόρροια της παραπάνω αντιθετικής σχέσης μεταξύ των γνωσιακών σχημάτων. Ο Attardo (1994) επεκτείνοντας τη ΓΘΓΧ προτείνει ως αναλυτικά εργαλεία τις παρακάτω έξι γνωσιακές παραμέτρους:

1. Γνωσιακή Αντίθεση (Script Opposition): αναφέρεται στην αντίθεση ανάμεσα στα δύο γνωσιακά σχήματα.
2. Λογικός Μηχανισμός (Logical Mechanism): περιγράφει τον τρόπο που τα δύο γνωσιακά σχήματα συνυπάρχουν (π.χ. αναλογία, παραλληλισμός, σύγκριση).

3. Κατάσταση (Situation): αφορά τις συνθήκες, το περιβάλλον, τους/ις συμμετέχοντες/ουσες, τα αντικείμενα, τις συμπεριφορές, τα γεγονότα κ.ά. που αναφέρονται σε ένα χιουμοριστικό κείμενο.
4. Στόχος (Target): αναφέρεται στα άτομα ή στις ομάδες εις βάρος των οποίων στρέφεται το χιούμορ. Συχνά στόχος του χιούμορ γίνονται επίσης θεσμοί, ιδέες, κοινωνικές αντιλήψεις ή στερεοτυπικές συμπεριφορές, που αποκλίνουν από τις νόρμες και οτιδήποτε άλλο θεωρείται κοινωνικά αποδεκτό.
5. Κειμενική Στρατηγική (Narrative Strategy): αναφέρεται στο κειμενικό είδος ή τη γλωσσική πράξη που παράγεται.
6. Γλώσσα (Language): αφορά τις γλωσσικές επιλογές του/ης παραγωγού του χιούμορ κατά την πραγμάτωση του αστείου. Εδώ η γλώσσα αφορά λεκτικά αλλά και μη λεκτικά (π.χ. οπτικά) νοήματα.

Σε αυτό το σημείο θεωρείται σκόπιμο να επισημάνουμε ότι η ΓΘΓΧ έχει δεχθεί κριτική για την αδυναμία της να αναλύσει δεδομένα που αφορούν την πρόσληψη του χιούμορ από τους αποδέκτες του αστείου. Με άλλα λόγια, η ΓΘΓΧ είναι μια θεωρία που αφορά την ικανότητα (competence) του/ης ομιλητή/ριας να παράγει και/ή να ερμηνεύει το χιούμορ. Στο πλαίσιο αυτό, η επιτέλεση (performance) των παραπάνω, δηλαδή ο τρόπος που το χιούμορ γίνεται αντικείμενο επεξεργασίας και αξιολόγησης από τους/ις ομιλητές/ριες δεν λαμβάνεται υπόψη. Ο ίδιος ο Attardo (2001: 30) αναγνωρίζει τους περιορισμούς της θεωρίας του καθώς αναφέρει τα εξής:

Προτείνω μια θεωρία για την *ικανότητα* των ομιλητών να παράγουν/ερμηνεύουν εκτενέστερα χιουμοριστικά κείμενα, όχι μια θεωρία της επιτέλεσής τους κάνοντας το. [...] Θα προτείνω λοιπόν μια (μερική) θεωρία της πιθανής παραγωγής/ερμηνείας των ομιλητών/ριών με βάση τις γνώσεις και τις δεξιότητές τους και όχι μια θεωρία της πραγματικής, συγκεκριμένης ερμηνείας/παραγωγής ενός δεδομένου κειμένου. [...] Όταν κάποιος/α ενδιαφέρεται για τη δομή

ενός χιουμοριστικού κειμένου (κυρίως, τι το κάνει αστείο) μπορεί και πρέπει να απομακρυνθεί από την πρόσληψη του εν λόγω κειμένου από οποιοδήποτε δεδομένο κοινό. Οι αντιδράσεις τους είναι ουσιαστικά άσχετες, αφού τα όσα διερευνώνται είναι μια αφηρημένη «ιδανική» ανάλυση του κειμένου από τον αναγνώστη (έμφαση στο πρωτότυπο).

Η ΓΘΓΧ δηλαδή δεν λαμβάνει υπόψη τις τις αντιδράσεις, τον τρόπο πρόσληψης και την αξιολόγηση του χιούμορ από το κοινό αλλά, αντιθέτως, θεωρεί την ερμηνεία του αστείου ως τέτοιου δεδομένη, ανεξάρτητα από το περιεχόμενο εντός του οποίου παράγεται.

Ωστόσο, στην εργασία αυτή το χιούμορ γίνεται αντιληπτό ως αποτέλεσμα μιας συλλογικής και δυναμικής διαδικασίας διαπραγματεύσεων μεταξύ των συνομιλητών/ριών. Γι' αυτόν τον λόγο επιλέγεται ως μεθοδολογικό μοντέλο η Κειμενική Θεωρία για το Χιούμορ της Tsakona (2020), η οποία βασίζεται και επεκτείνει τη ΓΘΓΧ δανειζόμενη έννοιες και εργαλεία της. Εδώ, όμως, η ανάλυση δεν περιορίζεται στο σημασιολογικό περιεχόμενο των χιουμοριστικών κειμένων αλλά εστιάζει στα ποικίλα χαρακτηριστικά του λόγου (π.χ. προσωδία, χαμόγελο, χειρονομίες, γέλιο), τις σχέσεις των συνομιλητών/ριών, τις κοινωνικοπολιτισμικές προϋποθέσεις τους και τους στόχους που επιθυμούν να επιτύχουν με τη χρήση του χιούμορ. Σε αυτό το πλαίσιο, ως αναλυτικά εργαλεία ορίζονται οι παρακάτω τρεις αναλυτικές εστιάζσεις:

1. **Οι κοινωνικοπολιτισμικές προϋποθέσεις (sociocultural assumptions)** των ομιλητών/ριών, δηλαδή η προϋπάρχουσα γνώση τους και τα *μεταπραγματολογικά τους στερεότυπα* (metapragmatic stereotypes) για το χιούμορ, με βάση τα οποία γίνονται η επεξεργασία και η αξιολόγηση του χιούμορ. Ο Agha (1998, 2007) ονομάζει μεταπραγματολογικά στερεότυπα τις πεποιθήσεις, τις απόψεις και τις θέσεις των ομιλητών/ριών σχετικά με το τι είναι γλώσσα και πώς αυτή «πρέπει» ή «δεν πρέπει» να χρησιμοποιείται. Τα μεταπραγματολογικά στερεότυπα διαμορφώνουν τον τρόπο που οι ομιλητές/ριες χρησιμοποιούν τη γλώσσα και συνιστούν τη βάση για να αξιολογήσουν τη γλώσσα που χρησιμοποιούν οι υπόλοιποι/ες χρήστες/ριες. Αντίστοιχα στην περίπτωση του χιούμορ ως πραγματολογικού φαινομένου, τα μεταπραγματολογικά στερεότυπα αφορούν τις στάσεις των ομιλητών/ριών αναφορικά με το τι είναι χιούμορ, πότε και σε ποιο επικοινωνιακό πλαίσιο είναι αναμενόμενο ή όχι να υπάρχει, τι όρια συναντά και τι θέματα θίγει. Στην παράμετρο των κοινωνικοπολιτισμικών

προϋποθέσεων ενσωματώνονται από τη ΓΘΓΧ οι εξής παράμετροι: η Γνωσιακή Αντίθεση και ο Στόχος.

2. **Το κειμενικό είδος (genre)** που περιλαμβάνει τα είδη των κειμένων στα οποία το χιούμορ εμφανίζεται ως περισσότερο ή λιγότερο αναμενόμενο. Ως εκ τούτου, εδώ ενσωματώνεται η παράμετρος της Κειμενικής Στρατηγικής της ΓΘΓΧ.

3. **Το κείμενο (text)** που αφορά τους σημειωτικούς πόρους και τις υφολογικές επιλογές των ομιλητών/ριών. Το κείμενο ενσωματώνει την παράμετρο της Γλώσσας και της Κατάστασης από τη ΓΘΓΧ.

Ο λόγος που επιλέγεται η Κειμενική Θεωρία για το χιούμορ (Tsakona 2020) είναι γιατί το κοινωνικοπολιτισμικό περιεχόμενο των χιουμοριστικών κειμένων που παράγονται εντός της συγκεκριμένης διαδικτυακής ομάδας γίνεται αντιληπτό ως απαραίτητο στοιχείο για την ανάλυση, καθώς δίνει πρόσβαση σε πληροφορίες που αφορούν τους τρόπους που το χιούμορ γίνεται αντικείμενο διαχείρισης από την ίδια την ομάδα. Ειδικότερα, η παράμετρος των κοινωνικοπολιτισμικών προϋποθέσεων μας επιτρέπει να κατανοήσουμε τι θεωρείται από την ομάδα σεξιστικό και τι φεμινιστικό περιεχόμενο όταν αυτό πλαισιώνεται από χιουμοριστική διάθεση, κάτι που δεν είναι δεδομένο εξαιτίας της αμφισημίας του χιούμορ.

2.4 Περιορισμοί έρευνας σχετικά με το μέσο και την πηγή άντλησης δεδομένων

Κάθε ερευνητική προσπάθεια που επιχειρεί να εξαγάγει ερευνητικά δεδομένα από τον κυβερνοχώρο συναντά όρια εξαιτίας πολλών παραγόντων. Η ασάφεια ως προς το τι είναι ιδιωτικό και τι δημόσιο φαίνεται να εγείρει κάποιους δεοντολογικούς προβληματισμούς, ωστόσο, σύμφωνα με τους Ίσαρη και Πούρκο (2015: 90), η επεξεργασία δεδομένων από αρχεία τα οποία είναι διαθέσιμα στον δημόσιο λόγο δεν προϋποθέτει την παροχή συγκατάθεσης από τους/ις συμμετέχοντες/ουσες. Στην περίπτωση μας, η σελίδα «30 χρονώ, ανύπαντρες» είναι δημόσια, που σημαίνει ότι η πρόσβασή της είναι ελεύθερη για όλους/ες τους/ις χρήστες/ριες της εφαρμογής Facebook, αλλά και ότι οι διαχειρίστριες των αναρτήσεων και των σχολίων έχουν επίγνωση για το πλαίσιο στο οποίο συμμετέχουν.

Επιπλέον, το ίδιο το μέσο παρουσιάζει δυσκολίες ως προς τη συλλογή του υλικού. Στον ψηφιακό χώρο το υλικό που παράγεται είναι πολύ «εύθραυστο» και μπορεί να δεχθεί επεξεργασία ή διαγραφή ανά πάσα στιγμή. Αυτό συμβαίνει γιατί σελίδες, όπως η σελίδα που επεξεργάζεται αυτή η εργασία, έχει συγκεκριμένη κατεύθυνση η οποία μπορεί να γίνει ανά πάσα στιγμή αντικείμενο στοχοποίησης και κριτικής, έχοντας σαν αποτέλεσμα τη «διόρθωση», ακόμα και τη διαγραφή μιας ανάρτησης και της ίδιας της σελίδας τελικά.

Τέλος, το σημαντικότερο όριο που συνάντησε η εν λόγω έρευνα ήταν η δυσκολία να τεθούν αξιόπιστα κριτήρια για τον φεμινιστικό χαρακτήρα της σελίδας. Η ανωνυμία των χρηστών/ριών και η απουσία οποιαδήποτε πληροφορίας για τη δράση τους (επαγγελματική, ακτιβιστική κ.ά.) αποτέλεσαν σημείο προβληματισμού κατά τη διεξαγωγή της έρευνας. Για τον λόγο αυτόν αναζητήθηκαν κριτήρια που θα μπορούσαν εν δυνάμει να επιχειρηματολογήσουν υπέρ της φεμινιστικής κατεύθυνσης της σελίδας. Έτσι, η άμεση ή έμμεση αναφορά των ίδιων των διαχειριστριών ως φεμινιστριών, το περιεχόμενο των αναρτήσεων που στην πλειοψηφία του αφορούσε έμφυλα ζητήματα πλαισιωμένα με χιούμορ, η διασύνδεση της σελίδας με άλλες φεμινιστικές πηγές (αναφέρονται ενδεικτικά οι σελίδες «Φεμινιστική Ομάδα Κιλοτίνα», «Φεμινιστική ομάδα Ευτοπία», «Συνέλευση Φεμινιστικών και Εργατικών Συλλογικοτήτων» κ.ά.) μέσω reposting και οι προσθήκες διαδικτυακών φεμινιστικών σελίδων στην κατηγορία «Αγαπημένα» υποδεικνύουν τη φεμινιστική ταυτότητα της ομάδας.

Κεφάλαιο 3^ο: Ανάλυση δεδομένων

Η ανάλυση του ερευνητικού υλικού ανέδειξε 8 κατηγορίες δημοσιεύσεων με βάση τον θεματικό τους άξονα, δηλαδή τα ζητήματα που θίγουν και αξιοποιούν για την παραγωγή χιουμοριστικών γνωσιακών αντιθέσεων. Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζονται αναλυτικά οι κατηγορίες μέσα από δύο παραδείγματα δημοσιεύσεων που θεωρούνται αντιπροσωπευτικά κάθε κατηγορίας. Η παράθεση των κατηγοριών γίνεται σε αύξουσα σειρά με βάση τον αριθμό των αναρτήσεων από την πολυπληθέστερη κατηγορία στη λιγότερο πολυπληθή. Να σημειωθεί εδώ ότι συχνά οι αναρτήσεις εντάσσονται σε περισσότερες από μία κατηγορίες και γι' αυτό ο αριθμός των αναρτήσεων ανά κατηγορία δεν συνάδει με τον συνολικό αριθμό αναρτήσεων που συλλέχθηκε ως δείγμα.

Οι κατηγορίες που προέκυψαν είναι οι εξής: 1. Στερεοτυπικές αντιλήψεις για την έλλειψη γάμου στις γυναίκες, 2. Υποτιμητικές αντιλήψεις για τη συμπεριφορά των ανδρών, 3. Στερεοτυπικές αντιλήψεις για τη συμπεριφορά των γυναικών, 4. Γυναικεία χειραφέτηση/ επανάσταση, 5. Στερεοτυπικές αντιλήψεις για τις φεμινίστριες, 6. Στερεοτυπικές αντιλήψεις για την εξωτερική εμφάνιση των γυναικών, 7. Στερεοτυπικές αντιλήψεις για τη μητρότητα/ τεκνοποίηση και 8. Ομοφοβικές αντιλήψεις. Στον πίνακα 1 που ακολουθεί παρουσιάζονται οι κατηγορίες και ο συνολικός αριθμός αναρτήσεων που αντιστοιχεί σε κάθε κατηγορία.

Πίνακας 1: Κατηγορίες υλικού και αριθμός αναρτήσεων.

Σειρά	Κατηγορία	Αριθμός αναρτήσεων
1.	Στερεοτυπικές αντιλήψεις για την έλλειψη γάμου στις γυναίκες	63
2.	Υποτιμητικές αντιλήψεις για τη συμπεριφορά των ανδρών	63
3.	Στερεοτυπικές αντιλήψεις για τη συμπεριφορά των γυναικών	32
4.	Γυναικεία χειραφέτηση/ επανάσταση	25
5.	Στερεοτυπικές αντιλήψεις για την εξωτερική εμφάνιση των γυναικών	18
6.	Στερεοτυπικές αντιλήψεις για τις φεμινίστριες	15
7.	Στερεοτυπικές αντιλήψεις για τη μητρότητα/ τεκνοποίηση	10
8.	Ομοφοβικές αντιλήψεις	2

Πριν προχωρήσουμε στην ανάλυση κάθε κατηγορίας, θα πρέπει να επισημάνουμε εδώ ότι, κατά την ανάλυσή μας με βάση της Κειμενική Θεωρία για το Χιούμορ (Tsakona 2020), οι παράμετροι των κοινωνικοπολιτισμικών προϋποθέσεων και του κειμένου παρουσιάζονται σκόπιμα σε αντίστροφη σειρά. Αυτό συμβαίνει διότι η ανάλυσή μας εκκινεί από τα σημειωτικά στοιχεία του κειμένου, δηλαδή την εικόνα και τα γλωσσικά στοιχεία, που εν τέλει ανακαλούν και τις κοινωνικοπολιτισμικές προϋποθέσεις.

Σχετικά με το κειμενικό είδος, στις δημοσιεύσεις που συλλέχθηκαν θα λέγαμε ότι εντοπίζονται δύο είδη αναρτήσεων. Το πρώτο είδος περιλαμβάνει αποκλειστικά ένα μιμίδιο και το δεύτερο περιλαμβάνει ένα μιμίδιο συνοδευόμενο από κάποιο σχόλιο της/ων διαχειρίστριας/ριών. Σε γενικές γραμμές θα λέγαμε ότι τα μιμίδια ως κειμενικό είδος συνιστούν πολυτροπικά κείμενα που συνδυάζουν εικόνες, στατικές ή κινούμενες, συχνά αναγνωρίσιμων ανθρώπων ή συνθηκών, με ένα χιουμοριστικό γλωσσικό κείμενο. Οι Wiggins & Bowers (2015) ισχυρίζονται ότι τα μιμίδια αποτελούν προϊόντα της συμμετοχικής ψηφιακής κουλτούρας που γίνονται αντικείμενο ανάμιξης και επανάληψης. Οι ίδιοι αναφέρουν ότι τα μιμίδια προέρχονται από *αναδυόμενα μιμίδια* (emergent memes), τα οποία τροποποιούνται και εξαπλώνονται στη συνέχεια (spreadable media). Στην ίδια λογική, η Shifman (2014: 41) ορίζει το μιμίδιο ως «(α) μια ομάδα ψηφιακών στοιχείων που μοιράζονται κοινά χαρακτηριστικά περιεχομένου, μορφής ή/και στάσης, (β) δημιουργήθηκαν έχοντας επίγνωση το ένα το άλλο (έμφαση στο πρωτότυπο), και (γ) κυκλοφόρησαν, έγιναν αντικείμενο μίμησης και/ή μεταμορφώθηκαν μέσω του διαδικτύου από πολλούς/ές χρήστες/ριες». Επομένως, τα μιμίδια είναι το αποτέλεσμα της δημιουργικότητας και της δυναμικής διάδρασης μεταξύ των χρηστών/ριών και του ψηφιακού περιβάλλοντος εντός του οποίου παράγεται, μετασχηματίζεται και εξαπλώνεται το μιμίδιο. Η παρουσία χιούμορ στο κειμενικό είδος των μιμιδίων, αν και ενισχύει τη γρήγορη αναπαραγωγή και εξάπλωση του, δεν είναι απαραίτητη.

Στην παράμετρο του κειμενικού είδους μας ενδιαφέρει ιδιαίτερα το περιεχόμενο, δηλαδή το περιβάλλον εντός του οποίου γίνεται η (ανα)παραγωγή και η επεξεργασία των χιουμοριστικών δημοσιεύσεων. Το περιεχόμενο παίζει καθοριστικό ρόλο στην πρόσληψη του χιουμοριστικού μηνύματος και αναπόφευκτα δημιουργεί προσδοκίες για το περιεχόμενο του. Στη δική μας περίπτωση, το περιεχόμενο είναι μια διαδικτυακή αυτοαποκαλούμενη φεμινιστική ομάδα όπως παρουσιάσαμε παραπάνω. Σε αυτό το πλαίσιο, επομένως, περιμένουμε χιούμορ με φεμινιστικό περιεχόμενο και στόχευση (βλ. ενότητα 1.3). Ταυτόχρονα, δεν αναμένουμε να εντοπίσουμε δημοσιεύσεις που περιλαμβάνουν σεξιστικές, μισογυνικές ή/και ομοφοβικές τοποθετήσεις (βλ.

ενότητα 1.2) ή τουλάχιστον την αναπαραγωγή αυτών χωρίς κάποιου είδους «επανορθωτικό» σχόλιο από τη διαχείριση.

Στις σελίδες που ακολουθούν θα παραθέσουμε τις κατηγορίες που αναφέραμε παραπάνω αλλά και την ανάλυση δύο αντιπροσωπευτικών παραδειγμάτων. Η εστίαση μας αφορά τις παραμέτρους του κειμένου (text) και των κοινωνικοπολιτισμικών προϋποθέσεων (sociocultural assumptions). Η αναλυτική εστίαση του κειμενικού είδους είναι ίδια σε όλα τα παραδείγματα γι' αυτό και δεν θα επαναλαμβάνεται για κάθε κατηγορία.

3.1 Στερεοτυπικές αντιλήψεις για την έλλειψη γάμου στις γυναίκες

Η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει δημοσιεύσεις που αφορούν τις αντιλήψεις για τις γυναίκες οι οποίες επιλέγουν να μην παντρευτούν. Πρόκειται για την κατηγορία με τις περισσότερες αναρτήσεις (μαζί με την κατηγορία «Υποτιμητικές αντιλήψεις για τη συμπεριφορά των ανδρών»), κάτι που θεωρείται μάλλον αναμενόμενο, μιας και η σελίδα δημιουργήθηκε από αυτοαποκαλούμενες ανύπαντρες και απευθύνεται αντίστοιχα σε ανύπαντρους/ες ακολούθους/ες. Πολλές από τις αναρτήσεις γίνονται από την οπτική γωνία του κοινωνικού ή/και οικογενειακού περίγυρου που προσπαθεί να «συνετίσει» τις άγαμες γυναίκες. Άλλες αναρτήσεις φέρνουν στο προσκήνιο την οπτική των γυναικών που φαίνεται να βρίσκονται σε κατάσταση απελπισίας και απόγνωσης εξαιτίας της έλλειψης γάμου που τόσο επιθυμούν. Επίσης, επανέρχεται συχνά η έννοια του «ραφιού» ως του μεγαλύτερου φόβου με βάση τον ιδιωματισμό *μένω στο ράφι* (μένω ανύπαντρη), που αναφέρεται κυρίως σε γυναίκες.

Παράδειγμα 1:⁸



⁸ Η συγκεκριμένη δημοσίευση εντάσσεται και στην κατηγορία «Στερεοτυπικές αντιλήψεις για τη μητρότητα/τεκνοποίηση».

A. Κείμενο (Text)

Στο μιμίδιο αυτό απεικονίζεται μια αντισυμβατική εκδοχή του γνωστού πίνακα του Λεονάρντο Ντα Βίντσι. Η Μόνα Λίζα όχι μόνο κρατάει στην αγκαλιά της μια άσπρη γάτα αλλά έχει την ικανότητα λόγου, λέγοντας «Όλα τα αδειάσατε μόνο εγώ έμεινα στο ράφι». Η φράση αυτή είναι μια έμμεση αναφορά στην έλλειψη πολλών αγαθών από τα ράφια των σούπερ μάρκετ κατά την περίοδο της πανδημίας του κορονοϊού εξαιτίας του πανικού που προκάλεσε στο αγοραστικό κοινό η επιβολή περιοριστικών μέτρων. Στο παράδειγμα της Μόνα Λίζα, η γλώσσα και η εικόνα συνεργάζονται για να παραχθεί η χιουμοριστική γνωσιακή αντίθεση του μιμιδίου. Τόσο η χιουμοριστική έκφραση «μόνο εγώ έμεινα στο ράφι» όσο και η προσθήκη της γάτας ερμηνεύονται ως ασύμβατα σε σχέση με το αρχικό περιεχόμενο του πίνακα. Στην αναπλαισίωση της Μόνα Λίζα οπτικοποιείται το στερεότυπο της ανύπαντρης γυναίκας που καταλήγει να έχει κατοικίδιο, και στη συγκεκριμένη περίπτωση γάτα, αντί συντρόφου ή/και τέκνου.

B. Κοινωνικοπολιτισμικές προϋποθέσεις (sociocultural assumptions)

Η ασυμβατότητα στην ανάρτηση αυτή προκύπτει από τη σχέση αντίθεσης μεταξύ των εξής δύο γνωσιακών σχημάτων: α) από τη μία έχουμε τις γνώσεις μας για τον πίνακα του Λεονάρντο Ντα Βίντσι αλλά και για τη γυναίκα που απεικονίζει ο πίνακας (υποθέσεις για την αληθινή της ταυτότητα, το χαμόγελό της που παραμένει ίδιο από όλες τις οπτικές γωνίες, το βλέμμα της που ακολουθεί τους/ις θεατές κ.ά.), και από την άλλη β) την προσθήκη μιας γάτας και το παράπονο που εκφράζει η γυναίκα του πορτραίτου ότι «έμεινε στο ράφι». Αυτή η αναπάντεχη απεικόνιση της Μόνα Λίζα ως φιλόζωης «γεροντοκόρης» ανατρέπει τις προσδοκίες του/ης αναγνώστη/ριας και προκαλεί το χιούμορ. Στόχος του αστείου εδώ γίνονται οι ανύπαντρες και άτεκνες γυναίκες που στερεοτυπικά καταλήγουν στο ράφι. Η δημοφιλής φράση «θα μείνεις στο ράφι» χρησιμοποιείται ως μέσο εκφοβισμού και συμμόρφωσης των γυναικών που επιλέγουν να μην παντρευτούν. Η χρήση της αναπαράγει μια απεικόνιση των γυναικών ως προϊόντων με ημερομηνία λήξης που, αν δεν «αγοραστούν», θα μείνουν στο ράφι και θα χάσουν την «αγοραστική τους αξία». Ο γάμος σε αυτή τη λογική γίνεται κατανοητός ως αυτοσκοπός και, κατ' επέκταση, ως κοινωνική επιτυχία, ενώ η απουσία του ως αποτυχία. Η αναπλαισίωση των άγαμων γυναικών ως προϊόντων και ως απελπισμένων για γάμο είναι προσβλητική ως σεξιστική. Η αναπαραγωγή αυτού του μιμιδίου και, κατ' επέκταση, των σεξιστικών θέσεων που απορρέουν από αυτό, δεν είναι συμβατή με την αυτοαποκαλούμενη φεμινιστική κατεύθυνση της σελίδας. Η χιουμοριστική πρόθεση που υποθέτουμε ότι έχει η διαχείριση δεν είναι αρκετή για να δικαιολογήσει τη χρήση σεξιστικού

χιούμορ εντός του συγκεκριμένου πλαισίου. Θα αναμέναμε ίσως την ύπαρξη κάποιου «επανορθωτικού» σχολίου από τη διαχειρίστρια που θα απέρριπτε τη σεξιστική οπτική του μιμιδίου και θα υπερασπιζόταν την επιλογή πολλών γυναικών να παραμείνουν ανύπαντρες.

Παράδειγμα 2:⁹



A. Κείμενο (Text)

Στο παράδειγμα 2 έχουμε μια γυναίκα ντυμένη νύφη που, όπως μας πληροφορεί το γλωσσικό κείμενο του μιμιδίου, παντρεύεται την εαυτή της επειδή δεν αντέχει τους άντρες. Εδώ, πάλι, λεκτικά και οπτικά στοιχεία της ανάρτησης γελοιοποιούν την πράξη της νύφης ως αντισυμβατική και αποκλίνουσα συμπεριφορά απορρέουσα από την απελπισία της, καθώς δείχνει να έχει αποδεχθεί το σεξιστικό στερεότυπο για τις ανύπαντρες γυναίκες. Από τη μία, έχουμε την οπτική αναπαράσταση μιας νύφης που, ενώ θα περιμέναμε με βάσει τις συμβατικές φωτογραφίες γάμου

⁹ Αυτή η δημοσίευση έχει ενταχθεί και στη θεματική «Υποτιμητικές αντιλήψεις για τη συμπεριφορά των ανδρών/ τους άνδρες».

να ποζάρει δίπλα στον/ην σύντροφο της και να είναι χαμογελαστή, εν τέλει οπτικοποιείται ανέκφραστη και μόνη. Από την άλλη, το γλωσσικό μήνυμα του μιμιδίου μας πληροφορεί ότι παντρεύεται την εαυτή της επειδή σιχάθηκε τους άνδρες, δημιουργεί την ασυμβατότητα μεταξύ αυτού που αναμέναμε και αυτού που συμβαίνει στην πραγματικότητα, παράγοντας έτσι το χιούμορ.

B. Κοινωνικοπολιτισμικές προϋποθέσεις (sociocultural assumptions)

Σε αυτό το μιμίδιο έχουμε δύο ζεύγη γνωσιακών σχημάτων που αντιτίθενται. Το πρώτο ζεύγος περιλαμβάνει τα εξής δύο γνωσιακά σχήματα: α) Η γυναίκα μπορεί να μην παντρευτεί και β) η γυναίκα παντρεύεται ακόμη και αν είναι με την εαυτή της. Εδώ η ασυμβατότητα έγκειται στο γεγονός ότι η γυναίκα της δημοσίευσης, ενώ δεν βρίσκει σύντροφο/ισσα που να πληροί τα κριτήριά της για να τον/ην παντρευτεί, προτιμάει εν τέλει να παντρευτεί την εαυτή της παρά να μείνει ανύπαντρη. Το δεύτερο ζεύγος προκύπτει από τη σχέση του μιμιδίου με το σχόλιο της διαχειρίστριας: α) η διαχειρίστρια, όντας δημιουργός μιας αυτοαποκαλούμενης φεμινιστικής σελίδας, υπερασπίζεται τις γυναίκες που επιλέγουν να μην παντρευτούν αλλά β) εν τέλει υποστηρίζει μια γυναίκα που αισθάνεται ότι πρέπει οπωσδήποτε να παντρευτεί και καταλήγει να παντρεύεται την εαυτή της. Στόχος του χιούμορ είναι οι ανύπαντρες γυναίκες που στην απελπισία τους να παντρευτούν είναι διατεθειμένες να παντρευτούν τις εαυτές τους. Αν λάβουμε υπόψη μας τις κοινωνικές αντιλήψεις που αναπαριστούν τον θεσμό του γάμου ως ολοκλήρωση και ως φυσική και αναμενόμενη κατάληξη των συντροφικών σχέσεων καταλαβαίνουμε ότι ο φόβος του κοινωνικού στιγματισμού των άγαμων γυναικών ως «γεροντοκορών» που ξέμειναν στο ράφι λειτουργεί ως εργαλείο συνέτισης και κοινωνικού ελέγχου.

Στη σελίδα με τον αυτοχαρακτηριζόμενο φεμινιστικό χαρακτήρα που μελετάμε, η εν λόγω ανάρτηση φαίνεται ασύμβατη και άτοπη. Και εδώ θα περιμέναμε η χρήση της εικόνας να συνοδεύεται από κάποιο σχόλιο που θα ανατρέπει ή έστω θα μετριάξει το σεξιστικό περιεχόμενό της. Για τον λόγο αυτόν, το χιούμορ που παράγεται από το συγκεκριμένο μιμίδιο ίσως να θεωρηθεί προσβλητικό από κάποιους/ες ακολούθους της σελίδας και έτσι το αστείο να αποτύχει.

3.2 Υποτιμητικές αντιλήψεις για τη συμπεριφορά των ανδρών

Στην κατηγορία αυτήν ανήκουν δημοσιεύσεις που έχουν ως στόχο του αστείου τη συμπεριφορά των ανδρών. Πρόκειται για την κατηγορία με 63 δημοσιεύσεις στο σύνολο της. Στην κατηγορία αυτή, οι άνδρες παρουσιάζονται ως ένα ομοιογενές σύνολο ατόμων που δρα και συμπεριφέρεται με τρόπο καθολικό και απaráλλαχτο. Η θεματική αυτή αποτελεί μια κατηγορία-ομπρέλα που

περιλαμβάνει αρκετά παραδείγματα στοχοποίησης των ανδρών από το χιούμορ που αιτιολογούνται διαφορετικά. Σε γενικές γραμμές θα λέγαμε ότι οι άνδρες περιγράφονται ως αδαείς σχετικά με τη σεξουαλική ικανοποίηση των γυναικών ή αδιάφοροι για τη γυναικεία ευχαρίστηση αφού αυτή θεωρείται δευτερευούσης σημασίας, ως ανίκανοι να εντοπίσουν συγκεκριμένα μέρη των γυναικείων γεννητικών οργάνων που σχετίζονται με τη σεξουαλική απόλαυση (κυρίως την κλειτορίδα) ή, αντιθέτως, ως αδικαιολόγητα αλαζόνες που καυχούνται για τις γνώσεις και τις επιδόσεις τους στο σεξ. Σε άλλες δημοσιεύσεις οι άνδρες παρουσιάζονται ως φορείς καταπίεσης και πατροναρίσματος (συμπεριλαμβανομένου και του mansplaining) που προσπαθούν να υποδείξουν στις γυναίκες τον τρόπο που «πρέπει» να συμπεριφέρονται και να ντύνονται με βάση τις έμφυλες νόρμες. Τέλος, στην κατηγορία αυτή εντάσσονται και αναρτήσεις που παρουσιάζουν τους άνδρες ως συναισθηματικά ή νοητικά ελλειπείς που δρουν παράλογα. Παρακάτω ακολουθεί η ανάλυση δύο παραδειγμάτων που εντάσσονται στην εν λόγω κατηγορία.

Παράδειγμα 3:



A. Κείμενο (Text)

Στο παράδειγμα αυτό, ένας ενήλικας άνδρας ποζάρει στην ταράτσα ενός κτηρίου, προσπαθώντας να «πιάσει» το φεγγάρι για χάρη μιας αισθητικά όμορφης και χιουμοριστικής λήψης. Ωστόσο, δεν καταφέρνει ποτέ να βρει τον στόχο αφού τοποθετεί το χέρι του αρκετά μακριά από το φεγγάρι. Το μιμίδιο αυτό αναπλαισιώνεται ως μεταφορική αναπαράσταση της υποτιθέμενης ανικανότητας των ανδρών να εντοπίσουν την κλειτορίδα των γυναικών και, κατ' επέκταση, να τους προσφέρουν σεξουαλική ικανοποίηση. Εδώ, η συνέργεια λόγου, τόσο του σχολίου της διαχειρίστριας όσο και των λέξεων του μιμιδίου, και εικόνας αποσκοπεί στη δημιουργία χιούμορ.

Στην περίπτωση αυτού του μιμιδίου, οι λεζάντες «MEN» (άνδρες) και «THE CLIT» (η κλειτορίδα), το καυστικό σχόλιο της διαχειρίστριας «Που 'ναι, που 'ναι η κλειτορίδα...ψάξε ψάξε ΜΠΑΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΒΡΕΙΣ!» αλλά και η χρήση της αστείας εικόνας είναι στοιχεία που αλληλοτροφοδοτούνται με σκοπό να αναδείξουν ως μη αποδεκτή συμπεριφορά την υποτιθέμενη ανικανότητα των ανδρών να εντοπίσουν την κλειτορίδα και, κατ' επέκταση, να ικανοποιήσουν σεξουαλικά τις συντρόφους τους.

B. Κοινωνικοπολιτισμικές προϋποθέσεις (sociocultural assumptions)

Στην ανάρτηση αυτήν, το χιούμορ παράγεται μέσω δύο ζευγών γνωσιακών σχημάτων που αντιτίθενται μέσα από μια αναλογία/μεταφορά. Το πρώτο είναι η φωτογραφία ενός άνδρα που αποτυγχάνει να «πιάσει» το φεγγάρι και το δεύτερο είναι η αποκάλυψη ότι ο άνδρας αυτός αντιπροσωπεύει τους άνδρες ως σύνολο που αποτυγχάνουν να βρουν την κλειτορίδα. Το δεύτερο ζεύγος αφορά το σχόλιο της διαχειρίστριας που αναπλαισιώνει ένα παιδικό τραγούδι το οποίο δεν αναμένεται να χρησιμοποιηθεί ως μέρος μια χιουμοριστικής δημοσίευσης (και πόσο μάλλον όταν αυτή αφορά σεξουαλικά θέματα). Άρα, από τη μία έχουμε το παιδικό τραγούδι όπως το ξέρουμε και στις συνήθεις συνθήκες όπου θεωρείται αναμενόμενο να λέγεται, και από την άλλη την αλλαγή στους στίχους («Που 'ναι, που 'ναι η κλειτορίδα...ψάξε ψάξε ΜΠΑΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΒΡΕΙΣ!») και τη χρήση του σε μια ανάρτηση που αφορά τη γυναικεία σεξουαλική απόλαυση. Η πεποίθηση ότι όλοι οι άνδρες έχουν άγνοια του τρόπου που οι γυναίκες απολαμβάνουν περισσότερο τη σεξουαλική επαφή αλλά και των γεννητικών οργάνων που προσδίδουν απόλαυση συνιστά σεξιστικό στερεότυπο σε βάρος των ανδρών.

Τέλος, σε αυτό το παράδειγμα θα περιμέναμε ίσως το συνοδευτικό σχόλιο της διαχείρισης να μετριάξει τον σεξιστικό χαρακτήρα του μιμιδίου, κάτι το οποίο δεν συμβαίνει. Επομένως, και εδώ

το μιμίδιο και το σχόλιο της διαχειρίστριας πιθανόν να προσληφθούν ως σεξιστικά και, κατ' επέκταση, ως προσβλητικά.

Παράδειγμα 4:



A. Κείμενο (Text)

Στο παράδειγμα αυτό απεικονίζεται ένα γυναικείο και ένα ανδρικό άγαλμα που φαίνεται να συνομιλούν. Ωστόσο, αυτό που φαίνεται να τραβάει την προσοχή είναι η διαφορετική στάση σώματος των δύο αυτών αγαλμάτων. Ο άνδρας έχει τοποθετήσει το ένα πόδι πάνω στο παγκάκι και κοιτάζει τη γυναίκα σκύβοντας ελαφρά προς το μέρος της. Αντιθέτως, το γυναικείο άγαλμα βρίσκεται καθιστό και φαίνεται να γέρνει προς τα πίσω. Το πιο ενδιαφέρον όμως είναι στην πραγματικότητα ο τίτλος που έχει προστεθεί στην εικόνα. Και εδώ, η συνέργεια λόγου και εικόνας παράγει το γέλιο.

Στην περίπτωση αυτού του μιμιδίου, η λεζάντα «Mansplaining: The Statue» (Mansplaining: Το Άγαλμα) και το συμπληρωματικό σχόλιο της διαχειρίστριας «Λυσσάξατε με τα αγάλματα μωρέ, πάρτε άλλο ένα που συμβολίζει τη ζωή μου όλη, από τον πατέρα, τον καθηγητή, τον γκόμενο, το αφεντικό, τον γιατρό» σε συνδυασμό με την εικόνα των δύο αγαλμάτων είναι στοιχεία που συμπληρώνουν τη στερεοτυπική πεποίθηση ότι οι άνδρες σε ό,τι κοινωνικό ρόλο (πατρικό, επαγγελματικό, συντροφικό κ.ά.) αναλάβουν, καταλήγουν να δρουν καταπιεστικά και υποτιμητικά προς τις γυναίκες συντρόφους, κόρες, μαθήτριες κ.ά.

B. Κοινωνικοπολιτισμικές προϋποθέσεις (sociocultural assumptions)

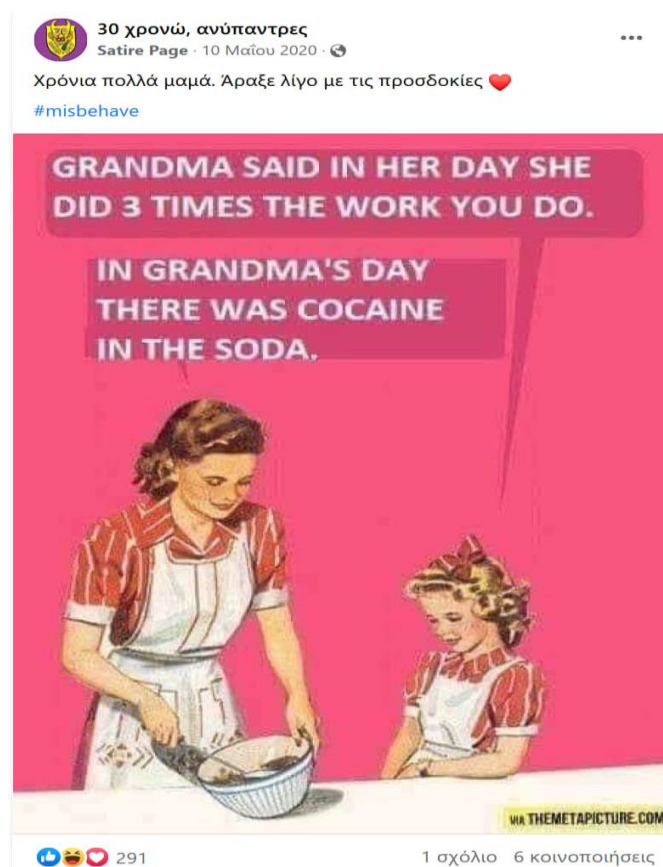
Η ανάρτηση αυτή περιλαμβάνει επίσης δύο ζεύγη γνωσιακών σχημάτων που αντιτίθενται. Το πρώτο αφορά την εικόνα δύο αγαλμάτων που χωρίς τη λεζάντα δεν θα μας φαίνονταν περίεργα και το δεύτερο, που αλλάζει τον τρόπο ερμηνείας του πρώτου, είναι η αποκάλυψη ότι πρόκειται για την οπτικοποίηση του mansplaining. Με άλλα λόγια, της μισογυνιστικής πρακτικής των ανδρών να υποθέτουν ότι οι γυναίκες ελλείπονται γνώσεων σε ορισμένα θέματα και της πεποίθησής τους ότι οφείλουν να τους τα εξηγήσουν με τρόπο συγκαταβατικό ή πατροναριστικό για να μπορέσουν να γίνουν κατανοητά. Το δεύτερο γνωσιακό σχήμα εντοπίζεται στο σχόλιο της γράφουσας, που αναφέρει ότι η εικόνα αυτή συμβολίζει όλη της τη ζωή και τη σχέση της με τους άνδρες που συνάντησε από την παιδική ηλικία μέχρι σήμερα. Στόχος του χιούμορ σε αυτό το παράδειγμα γίνονται οι άνδρες, πάλι ως γενική και ομοιογενής κατηγορία. Το μιμίδιο αναπλαισιώνεται ως μεταφορική αναπαράσταση του mansplaining, που συνιστά μια μορφή του πατροναρίσματος την οποία υφίστανται οι γυναίκες από τους άνδρες. Η σχέση του mansplaining με τον σεξισμό γίνεται κατανοητή αν λάβουμε υπόψη ότι η γνώση παραδοσιακά ήταν ένα προνόμιο που άνηκε στους άνδρες και η μόνη πρόσβαση των γυναικών σε αυτήν γινόταν μέσα από τους άνδρες με τους όρους που έθεταν οι ίδιοι. Επίσης, στη λογική του mansplaining οι γυναίκες γίνονται αντιληπτές ως νοητικά ή/και πνευματικά υποδεέστερες που υστερούν σε γνώσεις συγκριτικά με τους άνδρες σε ορισμένα στερεοτυπικά συνυφασμένα με την αρρενωπότητα ζητήματα (π.χ. αθλήματα, πολιτική).

Η διαχειρίστρια επιβεβαιώνει το επιχείρημα του μιμιδίου αναφέροντας τη δική της προσωπική της εμπειρία. Η ανάρτηση, έτσι, γίνεται αντιληπτή ως προσωπική κατάθεση της γράφουσας η οποία καταγγέλλει τον σεξισμό αποδεχόμενη, ωστόσο, τη σεξιστική ανάγνωση της εικόνας.

3.3 Στερεοτυπικές αντιλήψεις για τη συμπεριφορά των γυναικών

Η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει 32 δημοσιεύσεις που αφορούν τον τρόπο που οι γυναίκες οφείλουν να συμπεριφέρονται ανάλογα με τον στερεοτυπικά προσδιορισμένο κοινωνικό και έμφυλό τους ρόλο. Εδώ βρίσκουμε αναρτήσεις που είτε παρουσιάζουν τα πρότυπα τα οποία «πρέπει» να ακολουθούν οι γυναίκες (π.χ. καλές νοικοκυρές, υπάκουες σύζυγοι) είτε σατιρίζουν την αδυναμία των σύγχρονων γυναικών να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις του ρόλου τους και, κατ' επέκταση, να συμμορφωθούν στις κοινωνικές νόρμες.

Παράδειγμα 5:¹⁰



A. Κείμενο (Text)

Σε αυτήν τη δημοσίευση απεικονίζονται μια μητέρα με την κόρη της να μαγειρεύουν μαζί και να συνομιλούν. Η κόρη αναφέρει στη μητέρα της ότι η γιαγιά της ισχυρίζεται ότι έκανε την τριπλάσια δουλειά από ό,τι η μητέρα του κοριτσιού. Η μητέρα απαντά με την αιτιολογία ότι στα χρόνια της, τα αναψυκτικά περιείχαν κοκαΐνη, οπότε είχε περισσότερη ενέργεια η γιαγιά από τη μητέρα.

¹⁰ Το μιμίδιο αυτό έχει ενταχθεί και στην κατηγορία «Γυναικεία χειραφέτηση/ επανάσταση».

Σε αυτήν την αναλυτική εστίαση εντοπίζονται στοιχεία του λόγου και της εικόνας που υποστηρίζουν τη χιουμοριστική διάθεση του μιμίδιου. Αρχικά, η εικόνα και ο λόγος είναι μεταξύ τους ασύμβατα. Από τη μία, έχουμε μια γυναίκα της δεκαετίας του '50 ή του '60 η οποία φαίνεται να πληροί και να συμφωνεί με το σεξιστικό πρότυπο της καλής νοικοκυράς. Η πολιτισμική αναπαραγωγή της γυναίκας νοικοκυράς και της κόρης, που φοράει τα ίδια ρούχα και προετοιμάζεται να κάνει την ίδια δραστηριότητα με τη μητέρα της, ανατρέπεται από τον λόγο. Αυτός την αναπλαισιώνει ως αντισυμβατική και προσδίδει χιουμοριστική διάθεση στο μιμίδιο. Επιπλέον, το σχόλιο της διαχειρίστριας «συνομιλεί» και νομιμοποιεί τα όσα ισχυρίζεται η μητέρα.

B. Κοινωνικοπολιτισμικές προϋποθέσεις (sociocultural assumptions)

Η γνωσιακή αντίθεση εδώ προκύπτει ως εξής: το πρώτο γνωσιακό σχήμα είναι ότι οι γυναίκες παλιότερων γενιών, όπως η γιαγιά του κοριτσιού, έκαναν περισσότερες δουλειές από ό,τι οι σύγχρονες γυναίκες, ενώ το δεύτερο γνωσιακό σχήμα, που δημιουργεί την ανατροπή, είναι ότι ο λόγος που οι παλιότερες γυναίκες θεωρούνται και καλύτερες νοικοκυρές ήταν η κατανάλωση αναψυκτικών που περιείχαν ναρκωτικές ουσίες. Στόχος του αστείου γίνονται οι σύγχρονες γυναίκες που υποτίθεται ότι ελλείπονται ικανοτήτων και προκοπής. Προφανώς, η ασυμβατότητα σε αυτό το παράδειγμα οφείλεται στην αιτιολόγηση της νοικοκυροσύνης των γυναικών του παρελθόντος μέσω της λήψης ναρκωτικών. Άρα, εδώ οι κοινωνικοπολιτισμικές προϋποθέσεις έχουν να κάνουν με τα στερεότυπα που θέλουν τις γυναίκες παλαιότερων γενεών να είναι περισσότερο νοικοκυρές, προκομμένες και άξιες νοικοκυρές, σύζυγοι και μητέρες. Η μη διεκδίκηση θέσης στο δημόσιο χώρο και η αδιαμαρτύρητη ανάληψη των φροντιστικών εργασιών του οικιακού χώρου παραμένουν στερεοτυπικά στα καθήκοντα των γυναικών που τους επιβάλλει ο έμφυλος ρόλος τους. Το μιμίδιο απαντάει σε αυτά απαλλάσσοντας τις σύγχρονες γυναίκες που δεν ανταποκρίνονται «επαρκώς» στα οικιακά τους καθήκοντα από το κοινωνικό στίγμα που φέρει η ταμπέλα της «ανεπρόκοπης», της «τεμπέλας» και της «ανοικοκύρευτης». Ταυτόχρονα όμως τις απεικονίζει με συντηρητική ενδυμασία να αναπαράγουν παραδοσιακούς λόγους και ρόλους.

Το σχόλιο της διαχειρίστριας έρχεται εδώ να προσθέσει στο αστείο και κατά κάποιο τρόπο να επιβεβαιώσει την κατάσταση που περιγράφει ως αληθινή και διαχρονική. Παρά τη στερεοτυπική αναπαραγωγή της νοικοκυράς που προτείνει η εικόνα, ο λόγος της διαχείρισης έρχεται εδώ να υπονομεύσει το σεξιστικό περιεχόμενό του.

Παράδειγμα 6:¹¹



A. Κείμενο (Text)

Η ανάρτηση αυτή αποτελεί την οπτική μεταφορά της βιβλικής ιστορίας της Σαλώμης που ζήτησε την εκτέλεση του Ιωάννη του Βαπτιστή από τον Ηρώδη. Η Σαλώμη απεικονίζεται στο μινιό να κρατάει μια πιατέλα που έχει πάνω της το κομμένο κεφάλι του Ιωάννη του Βαπτιστή. Η λεζάντα αναφέρει: «όταν κάποιος/α μου λέει ότι οι γυναίκες πρέπει να σερβίρουν/υπηρετούν τους άνδρες». Το παράδειγμα αυτό βρίθει από στοιχεία που δημιουργούν ασυμβατότητες. Η Σαλώμη φαίνεται να αντιπροσωπεύει, όπως υπονοεί η λεζάντα του μινιό, την υπάκουη σύζυγο και καλή νοικοκυρά, η οποία στο παράδειγμα αυτό αναπλασιώνεται ως δολοφόνος. Το λογοπαίγνιο επίσης που οφείλεται στις διαφορετικές ερμηνείες του αγγλικού ρήματος *serve* είναι γλωσσικό στοιχείο που ανατρέπει αυτό που αναμένουμε να δούμε. Ακόμα και η διαχειρίστρια που θεωρεί το μινιό ως τρόπο προώθησης της νοικοκυροσύνης στο πλαίσιο της σελίδας προκαλεί ασυμβατότητα στον/ην αποδέκτη/ρια.

¹¹ Η ανάρτηση αυτή έχει επίσης συμπεριληφθεί στις θεματικές «Υποτιμητικές αντιλήψεις για τη συμπεριφορά των ανδρών/ τους άνδρες» και «Γυναικεία χειραφέτηση/ επανάσταση».

B. Κοινωνικοπολιτισμικές προϋποθέσεις (sociocultural assumptions)

Η ανάρτηση εδώ έχει δύο γνωσιακές αντιθέσεις. Η πρώτη αφορά καθαρά το μιμίδιο και συνίσταται στην ασυμβατότητα μεταξύ της λεζάντας και της εικόνας, ενώ η δεύτερη συνίσταται στην ασυμβατότητα μεταξύ του σχολίου της διαχειρίστριας και του μιμιδίου. Πριν αναλύσουμε το πρώτο ζεύγος πρέπει να αναφέρουμε ότι το αγγλικό ρήμα *serve* που χρησιμοποιείται στη λεζάντα του μιμιδίου έχει διττή σημασία στα αγγλικά, ως *σερβίρω* και ως *υπηρετώ*. Έχοντας αυτό υπόψη, στο πρώτο γνωσιακό σχήμα αναμένουμε να δούμε τον τρόπο που υπηρετούν οι γυναίκες τους άνδρες, ενώ στο δεύτερο η γυναίκα της εικόνας (η Σαλώμη) που αντιλαμβάνεται το ρήμα *serve* ως *σερβίρω* και όχι ως *υπηρετώ* διαταράσσει τις προσδοκίες μας και προκαλεί την ασυμβατότητα. Η δεύτερη γνωσιακή αντίθεση προκαλείται από τον ισχυρισμό της διαχειρίστριας ότι η ομάδα προάγει το νοικοκυριό και ταυτόχρονα από την αποκάλυψη του τι νοείται εν τέλει νοικοκυροσύνη σε αυτό το πλαίσιο. Στόχος σε αυτό το παράδειγμα γίνονται οι στερεοτυπικές αντιλήψεις για τον τρόπο που οι γυναίκες «οφείλουν» να υπηρετούν/σερβίρουν τους άνδρες. Ωστόσο, η εικόνα από μόνη της είναι αποκρουστική, βίαιη και αρκετά επιθετική. Σε αυτήν τη λογική, υπονοείται ότι στην κοινωνική πίεση που βιώνουν οι γυναίκες να είναι υπάκουες σύζυγοι και καλές νοικοκυρές, όπως προσθέτει η διαχειρίστρια, η απάντηση είναι η βιοπραγία προς το πρόσωπο του καταπιεστή τους.

Στη δημοσίευση αυτή εντοπίζεται μια ενδιαφέρουσα ασυμφωνία. Το χιούμορ στοχοποιεί μεν το σεξιστικό στερεότυπο της υπάκουης και συγκαταβατικής συζύγου, μητέρας, αδερφής κ.ά. αλλά ταυτόχρονα το πλαισιώνει μέσω της εικόνας και του λόγου της διαχειρίστριας με τρόπο σεξιστικό. Το «επεξηγηματικό» σχόλιο της διαχειρίστριας που εξισώνει τον αποκεφαλισμό του άνδρα με τη νοικοκυροσύνη και η φυσικοποίηση της βίας που υπονοεί το μιμίδιο συνάδουν περισσότερο με το υλικό και τις στρατηγικές που χρησιμοποιούνται στο σεξιστικό χιούμορ. Εδώ αναδεικνύεται η ρευστότητα του σεξισμού που στα πλαίσια του χιούμορ επιτρέπει τη συνύπαρξη σεξιστικών και μη σεξιστικών μηνυμάτων εντός της ίδιας χιουμοριστικής ανάρτησης.

3.4 Γυναικεία χειραφέτηση/ επανάσταση

Στη θεματική της γυναικείας χειραφέτησης και επανάστασης περιλαμβάνονται 25 δημοσιεύσεις. Κοινό όλων των δειγμάτων που συλλέχθηκαν σε αυτήν την κατηγορία είναι το γεγονός ότι παρουσιάζουν τις γυναίκες σε ρόλο δυναμικό και συχνά αντιδραστικό απέναντι σε μια συνθήκη καταπίεσης. Σε όλες τις αναρτήσεις οι γυναίκες δρουν αντισυμβατικά σε σχέση με ό,τι αναμένεται

να συμβεί βάσει του στερεοτυπικά προσδιορισμένου έμφυλου ρόλου τους. Στην κατηγορία αυτή βρίσκουμε αναρτήσεις που απενοχοποιούν τη γυναικεία σεξουαλικότητα, ανατρέπουν στερεοτυπικές αντιλήψεις για τη μη τεκνοποίηση, τη μη σύναψη γάμου και προσδίδουν στις γυναίκες «αρρενωπά» χαρακτηριστικά όπως τη δυνατότητα αυτενέργειας και ελεύθερης βούλησης.

Παράδειγμα 7:



A. Κείμενο (Text)

Στη δημοσίευση αυτή παρουσιάζεται μια σκηνή από τη γνωστή κωμική σειρά «Ντόλτσε Βίτα». Η σκηνή αυτή απεικονίζει τις δύο πρωταγωνίστριες, τη Χριστίνα και την κολλητή της φίλη Σάσα, να συνομιλούν σχετικά με το τρόπαιο που θα λάβει η νικήτρια της παρτίδας. Η γλώσσα του μιμιδίου είναι η βασική πηγή των ασυμβατοτήτων. Φράσεις όπως «τον Ηλία τον γυμναστή», το «παιδί της πιτσαρίας», «είσαστε κυρίες» είναι στοιχεία λόγου που δεν ταιριάζουν με ό,τι γνωρίζουμε ότι λέγεται κατά τη διάρκεια μιας παρτίδας χαρτιών. Επιπλέον, η επιλογή του χαρακτήρα Σάσας που είναι γνωστός για το πλήθος των διαφορετικών ερωτικών συντρόφων του, προσθέτει στο αστείο και καθιστά κατά κάποιον τρόπο αναμενόμενο το αντισυμβατικό τρόπαιο.

B. Κοινωνικοπολιτισμικές προϋποθέσεις (sociocultural assumptions)

Στη δημοσίευση αυτή, η ασυμβατότητα προκύπτει κατά βάση μέσα από την αντιστροφή των έμφυλων ρόλων των γυναικών και των ανδρών πρωταγωνιστών. Από τη μία, έχουμε τη σεξουαλική απελευθέρωση και την αυτοδιάθεση του γυναικείου σώματος και, από την άλλη, έχουμε τη σεξουαλικοποίηση του ανδρικού σώματος. Η ανάλυση αυτή προκύπτει μέσα από την παρακάτω γνωσιακή αντίθεση: από τη μία, βλέπουμε μια παρέα γυναικών να παίζει χαρτιά και υποθέτουμε ότι ποντάρει χρήματα αλλά, από την άλλη, πληροφορούμαστε ότι το έπαθλο εν τέλει δεν είναι τα χρήματα αλλά κάποιοι άνδρες. Η μη αναμενόμενη αυτή αντιστροφή προκαλεί το χιούμορ. Στόχος του χιούμορ γίνονται οι γυναίκες που αμφισβητούν τον έμφυλο ρόλο τους, αλλά ίσως και οι άνδρες που εδώ αναπαρίστανται ως έρμια στα χέρια των γυναικών. Έτσι, το παράδειγμα αυτό φέρει σεξιστικές τοποθετήσεις και μοιάζει αταίριαστο σε μια ομάδα που (ανά)παράγει φεμινιστικό χιούμορ. Το επιχείρημα είναι ότι για χάρη του αστείου χρησιμοποιούνται σεξιστικές κατηγορίες (π.χ. «το παιδί της πιτσαρίας», «ο γυμναστής»), που παραδοσιακά μας παραπέμπουν σε ρόλους που έχουν οι άνδρες ηθοποιοί σε ταινίες ερωτικού περιεχομένου. Η αντικειμενοποίηση του ανδρικού σώματος ως σεξουαλικού τρόπαιου που θα απονεμηθεί στη νικήτρια της παρτίδας αντλεί από το σεξιστικό χιούμορ και τις αντίστοιχες αναπαραστάσεις του γυναικείου σώματος εντός αυτού. Η αντιστροφή των έμφυλων ρόλων μέσα σε ένα φεμινιστικό πλαίσιο, όπως αυτό της υπό εξέταση ιστοσελίδας και της παρούσας ανάλυσης, δεν καταφέρνει να μην αναπαράγει υποτιμητικές απεικονίσεις και για τα δύο φύλα. Οι άνδρες γίνονται τρόπαια και η σεξουαλική απελευθέρωση των γυναικών εξισώνεται σε αυτό το μιμίδιο με έναν πολύ γνωστό χαρακτήρα από τη σειρά «Ντόλτσε Βίτα» που έχει εγγραφεί στον/ην μέσο/η θεατή ως σεξουαλικά ασυγκράτητος και υπερβολικά ερωτικός.

Το σχόλιο της διαχειρίστριας «εγώ θα παίξω κάτι κυψελιώτικα μανάρια» αναπαράγει το ίδιο σχήμα, ενισχύοντας την ασυμβατότητα. Σε αυτήν την ανάγνωση, η οικειοποίηση της σεξιστικής γλώσσας του μιμιδίου από τη διαχειρίστρια έρχεται σε αντίθεση με το πλαίσιο της αυτοαποκαλούμενης φεμινιστικής ομάδας.

Παράδειγμα 8:



A. Κείμενο (Text)

Στο παράδειγμα 8 απεικονίζονται οι χαρακτήρες του γνωστού παραμυθιού των αδερφών Grimm «Ραπουνζέλ». Πρόκειται για μια σκηνή μεταξύ των δύο πρωταγωνιστών, όπου ο πρίγκιπας ζητά από τη Ραπουνζέλ να ρίξει τα μαλλιά της για να μπορέσει να σκαρφαλώσει και να την επισκεφτεί στον πύργο της. Και σε αυτό το μιμίδιο ο λόγος και η εικόνα αλληλοσυμπληρώνονται δημιουργώντας ασυμβατότητες. Αρχικά, η χιουμοριστική απεικόνιση της Ραπουνζέλ με μοϊκάνια, η χρήση του συμβόλου της αναρχίας στο όνομα της Ραπουνζέλ και, γενικότερα, η αναπλαισίωσή της ως αναρχικής και σε θέση ισχύος δεν συνάδει με τον χαρακτήρα του παραμυθιού όπως τον γνωρίζουμε. Ο πρίγκιπας, από την άλλη, παρουσιάζεται σε θέση απόγνωσης με τα χέρια του σηκωμένα στον αέρα και έκπληκτος που η πριγκίπισσα έκοψε τα μαλλιά της. Η απόδοση αυτενέργειας στην πριγκίπισσα και παθητικότητας στον πρίγκιπα ανατρέπει τις προσδοκίες του/ης αναγνώστη/ριας και προκαλεί το χιούμορ.

B. Κοινωνικοπολιτισμικές προϋποθέσεις (sociocultural assumptions)

Το χιούμορ στην ανάρτηση αυτή προκύπτει μέσω της παρακάτω γνωσιακής αντίθεσης: το πρώτο γνωσιακό σχήμα έχει να κάνει με τα όσα γνωρίζει ο/η αποδέκτης/ρια για το γνωστό παραμύθι, τον

ρόλο που εξυπηρετούν τα μακριά μαλλιά της πριγκίπισσάς στην πλοκή της ιστορίας αλλά και των γενικότερων χαρακτηριστικών που αποδίδονται στις πριγκίπισσες των παραμυθιών, ενώ το δεύτερο γνωσιακό σχήμα αφορά την αλλαγή που κάνει η Ραπουνζέλ στα μαλλιά της που σηματοδοτεί και την επιλογή της να μην συμμορφωθεί στις στερεοτυπικά προσδιορισμένες έμφυλες νόρμες. Το δεύτερο γνωσιακό σχήμα αλλάζει την πλοκή της ιστορίας καθώς ο πρίγκιπας δεν μπορεί πλέον να ανέβει και να σώσει την πριγκίπισσα. Ασυμβατότητα επίσης θεωρείται η απόγνωση του πρίγκιπα που δεν μπορεί πλέον να φτάσει τη Ραπουνζέλ και βρίσκεται πλέον στη θέση του αδύναμου. Ενδιαφέρον αποτελεί το γεγονός ότι σε αυτό το παράδειγμα το χιούμορ για να γίνει κατανοητό απαιτεί από τον/ην αποδέκτη/ρια να ανακαλέσει ένα σεξιστικό στερεότυπο για την «φύση» της γυναίκας και του άνδρα αντίστοιχα. Πιο συγκεκριμένα, αυτό που προκαλεί το γέλιο είναι, πιθανότατα, η αντισυμβατική, με βάση τις έμφυλες νόρμες, συμπεριφορά της γυναίκας που δεν συνάδει με τους κανονιστικούς ορισμούς της θηλυκότητας. Η επαναστατική πράξη της Ραπουνζέλ γίνεται η πηγή του χιούμορ και αξιολογείται ως ασύμβατη. Παρά την πρόθεση του μιμίδιου να επιβεβαιώσει την αξία της γυναικείας αυτενέργειας και πιθανότατα να σατιρίσει τη στερεοτυπική αντίληψη των γυναικών ως υπάκουων, άβουλων και ετεροπροσδιοριζόμενων όντων δεν το καταφέρνει. Με λίγα λόγια, λαμβάνει ως δεδομένο ότι οι αποδέκτες/ριες θα γελάσουν με την εικόνα μιας χειραφετημένης Ραπουνζέλ, κάνοντας εν τέλει τη φιγούρα της το αντικείμενο του αστείου.

Το σχόλιο της διαχειρίστριας πλαισιώνει και ενισχύει το αστείο, ενώ νομιμοποιεί την ασυμβατότητα που προτείνει το μιμίδιο. Προσθέτει μάλιστα την προσωπική οπτική της, μιας και απευθύνεται στη μητέρα της λέγοντας «Άσε με μάνα σηκώνω μοϊκάνα». Επομένως, αν με βάση την παραπάνω ανάλυση στόχος του αστείου καταλήγει να γίνεται η αντισυμβατική εικόνα της Ραπουνζέλ, η διαχείριση όχι μόνο δεν μετριάζει τη στοχοποίηση αλλά την επιβεβαιώνει.

3.5 Στερεοτυπικές αντιλήψεις για την εξωτερική εμφάνιση των γυναικών

Στην έκτη κατηγορία περιλαμβάνονται 18 αναρτήσεις που αναφέρονται σε ζητήματα που αφορούν την εξωτερική εμφάνιση των γυναικών. Όλες αφορούν τις κοινωνικές πιέσεις που δέχονται οι γυναίκες να συμμορφωθούν στα πρότυπα ομορφιάς, ωστόσο η αντιμετώπιση ποικίλλει ανάλογα την ανάρτηση. Σε κάποιες δημοσιεύσεις παρουσιάζονται η αποδοχή και η εσωτερίκευσή τους από τις γυναίκες και σε άλλες η απόρριψη και η αναπλαισίωσή τους ως αναχρονιστικών, παρωχημένων και καταπιεστικών.

Παράδειγμα 9:¹²



A. Κείμενο (Text)

Σε αυτό το παράδειγμα απεικονίζεται μια νέα ξανθιά γυναίκα να ποζάρει με σέξι τρόπο κοιτάζοντας τους/ις αποδέκτες/ριες της εικόνας. Η γυναίκα λέει: «Είμαι γεμάτη μίσος... αλλά με χαριτωμένο τρόπο». Η αντίθεση ανάμεσα στην εικόνα και τον λόγο της γυναίκας προκαλεί το χιούμορ. Η προσθήκη του σχολίου της διαχειρίστριας επιβεβαιώνει την ασύμβατη συνθήκη που προτείνει το μμίδιο και την αναπλαισιώνει ως ρεαλιστική.

B. Κοινωνικοπολιτισμικές προϋποθέσεις (sociocultural assumptions)

Σε αυτό το μμίδιο το χιούμορ προκαλείται από την παρακάτω γνωσιακή αντίθεση: α) Οι γυναίκες δείχνουν τα αρνητικά συναισθήματα όταν τα αισθάνονται και β) οι γυναίκες καλούνται να μην δείχνουν τα αρνητικά τους συναισθήματα και να τα καμουφλάρουν προβάλλοντας την ελκυστική εξωτερική τους εμφάνιση. Στόχος του χιούμορ εδώ αποτελούν οι στερεοτυπικές αντιλήψεις για τον τρόπο που οι γυναίκες «πρέπει» να διαχειρίζονται τα συναισθήματά τους και την εξωτερική τους

¹² Η ανάρτηση αυτή έχει κατηγοριοποιηθεί επίσης στη θεματική των «Στερεοτυπικών αντιλήψεων για τη συμπεριφορά των γυναικών».

εμφάνιση. Η θυμωμένη γυναίκα παρουσιάζεται ποζάροντας παιχνιδιάρικα και σέξι. Η ασυμβατότητα ανάμεσα στην εικόνα και στο κείμενο προκαλεί το χιούμορ αλλά δεν καταφέρνει να αποφύγει στερεοτυπικές απεικονίσεις για τον τρόπο που οι γυναίκες «οφείλουν» να διαχειρίζονται τα έντονα αρνητικά τους συναισθήματα. Εδώ, η φιγούρα της θυμωμένης γυναίκας σεξουαλικοποιείται, καθώς ποζάρει κοιτώντας μας με λάγνο βλέμμα. Η εικόνα αυτής της γυναίκας δεν μας παραπέμπει σε έναν άνθρωπο που βιώνει αρνητικά συναισθήματα και πόσο μάλλον στον βαθμό που αναφέρεται στο μίμδιο (μίσος). Η γυναίκα της εικόνας παραμένει όμορφη και προκλητική ανεξάρτητα από την ψυχική της κατάσταση. Η αναπαράσταση αντλεί από ηγεμονικούς λόγους καταπίεσης και συμμόρφωσης του γυναικείου σώματος. Οι γυναίκες «πρέπει» να είναι όμορφες, ελκυστικές και χαριτωμένες ακόμα και όταν βιώνουν αρνητικά συναισθήματα. Ο θυμός «οφείλει» να μην εξωτερικεύεται αλλά αντιθέτως να αποσιωπάται για χάρη της αψεγάδιαστης εξωτερικής εμφάνισης.

Επιπλέον, η διαχειρίστρια με το σχόλιο της «Ταυτίστηκα» φαίνεται να συμφωνεί με την παραπάνω σεξιστική παρουσίαση του θυμού των γυναικών ως «χαριτωμένου» και να την αναγνωρίζει ως κανονική. Και σε αυτήν την περίπτωση, δεν αναμένουμε να δούμε το παραπάνω σεξιστικό μίμδιο να δημοσιεύεται ως χιουμοριστικό σε μια φεμινιστική σελίδα.

Παράδειγμα 10:



A. Κείμενο (Text)

Στο παραπάνω μιμίδιο τόσο η εικόνα όσο και το συνοδευτικό σχόλιο της γράφουσας δημιουργούν ασυμβατότητες. Αρχικά, η εικόνα είναι χωρισμένη σε τρία μέρη και αφηγείται κατά κάποιο τρόπο μια ιστορία με αρχή, μέση και τέλος. Η πρώτη εικόνα δημιουργεί την προσδοκία στους/ις αποδέκτες/ριες ότι πρόκειται να ακολουθήσει μια εικόνα ξυρίσματος (όπως και συμβαίνει στη δεύτερη εικόνα). Αυτό που δεν αναμένεται είναι η κοπέλα του μιμιδίου να ξυρίσει μόνο το κομμάτι του ποδιού που φαίνεται από το παντελόνι (δεύτερη και τρίτη εικόνα). Το σχόλιο της διαχειρίστριας «Έχω ξυρίσει γόνατο για να βάλω σκισμένο τζιν στο γόνατο» προσθέτει στο αστείο του μιμιδίου.

B. Κοινωνικοπολιτισμικές προϋποθέσεις (sociocultural assumptions)

Σε αυτό το παράδειγμα έχουμε το εξής γνωσιακό ζεύγος: στο πρώτο γνωσιακό σχήμα αναμένουμε να δούμε την κοπέλα να ξυρίζει ολόκληρα τα πόδια της, ενώ στο δεύτερο βλέπουμε ότι τελικά ξυρίζει μόνο την περιοχή που μένει ακάλυπτη από το παντελόνι της. Στόχος του χιούμορ εδώ γίνονται οι γυναίκες που υποκύπτουν στην κοινωνική πίεση και συμμορφώνονται ξυρίζοντας τελικά τα πόδια τους. Η γνωσιακή αντίθεση μπορεί να στοχεύει στην πρόκληση χιούμορ αλλά καταλήγει να αναπαράγει, όπως και στο παράδειγμα 11, κοινωνικά και έμφυλα στερεότυπα σχετικά με τον τρόπο που οι γυναίκες «πρέπει» να συμμορφώνονται στα πρότυπα ομορφιάς. Το άτριχο σώμα, που αναπόφευκτα μας παραπέμπει στην παιδική ηλικία, γίνεται κριτήριο αξιολόγησης της θηλυκότητας και της καλής υγιεινής των γυναικών. Οι τρίχες είναι στοιχείο σεξιστικά συνυφασμένο με την αρρενωπότητα και σε αυτή τη λογική «πρέπει» να αφαιρούνται από σώμα των γυναικών. Το θηλυκό σώμα ρυθμίζεται, ελέγχεται και τα όρια του περιχαράσσονται με αυστηρότητα.

Επομένως, η γυναίκα του μιμιδίου, ενώ θα μπορούσε να αφήσει αζύριστα τα πόδια της, καταλήγει να συμμορφώνεται. Η διαχειρίστρια δεν ανατρέπει τη σεξιστική θέση που απορρέει από το μιμίδιο αλλά αντίθετα την ενισχύει προσθέτοντας τη δική της εμπειρία. Γνωρίζοντας ότι μελετάμε μια φεμινιστική χιουμοριστική ομάδα θα περιμέναμε είτε να μην δημοσιεύονται μιμίδια που αναπαράγουν τις έμφυλες νόρμες είτε να υπάρχει κάποιο «επανορθωτικό» σχόλιο από την πλευρά της διαχείρισης. Παρόλα αυτά, αυτό δεν συμβαίνει με αποτέλεσμα να υπάρχει ασυμφωνία μεταξύ του πλαισίου και του περιεχομένου του.

3.6 Στερεοτυπικές αντιλήψεις για τις φεμινίστριες

Στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται δημοσιεύσεις που αφορούν τον στερεοτυπικό τρόπο που γίνονται αντιληπτές οι φεμινίστριες από το ευρύ κοινό. Στη θεματική αυτή εντάσσονται 15 δημοσιεύσεις. Μαγεία, μισανδρία, «αναρχοφεμινισμός»¹³, ομοφυλοφιλία, αντι-οικογενειακές αξίες είναι μερικά από τα θέματα που θίγονται στα μιμίδια.

Παράδειγμα 11:¹⁴



¹³ Σύμφωνα με την Kowal (2019) ο αναρχοφεμινισμός εμφανίστηκε στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ού αιώνα ως μια ξεχωριστή «σχολή σκέψης» του αναρχισμού για να συμπεριλάβει τη γυναικεία εμπειρία των αναρχικών γυναικών. «Η ασυνέπεια μεταξύ της υπεράσπισης της ανθρώπινης απελευθέρωσης και η συνέχιση της τήρησης των πατριαρχικών κανόνων» (σελ. 267) συντέλεσαν στη δημιουργία αυτής της διακριτής κατηγορίας αναρχισμού. Στον πυρήνα του αναρχοφεμινισμού βρίσκεται η «απελευθερωτική δυνατότητα των γυναικών για αυτονομία, η προϋπόθεση της σεξουαλικής απελευθέρωσης έτσι ώστε οι γυναίκες να πραγματώσουν την αυτονομία, και το αδιαχώριστο της απελευθέρωσης των γυναικών από το ευρύτερο σχήμα της ανθρώπινης απελευθέρωσης» (σελ. 267-268).

¹⁴ Αυτή η δημοσίευση έχει ενταχθεί και στην κατηγορία «Ομοφοβικές αντιλήψεις».

A. Κείμενο (Text)

Σε αυτό το μιμίδιο απεικονίζονται τα λόγια του Pat Robertson, ενός Αμερικάνου ευαγγελιστή, που το 1992 στρεφόμενος ενάντια στην τροποποίηση του συντάγματος της Αϊόβας υπέρ των ίσων δικαιωμάτων των γυναικών και ανδρών ανέφερε ότι:

Η φεμινιστική ατζέντα δεν αφορά τα ίσα δικαιώματα για τις γυναίκες. Πρόκειται για ένα σοσιαλιστικό, αντι-οικογενειακό πολιτικό κίνημα που ενθαρρύνει τις γυναίκες να αφήσουν τους συζύγους τους, να σκοτώσουν τα παιδιά τους, να ασκήσουν μαγεία, να καταστρέψουν τον καπιταλισμό και να γίνουν λεσβίες (Schwartz & Cooper, 1992).

Στο παράδειγμα αυτό ο λόγος είναι η πηγή των ασυμβατοτήτων. Οι φράσεις «να αφήσουν τους συζύγους τους», «να σκοτώσουν τα παιδιά τους», «να ασκούν μαγεία», «να καταστρέψουν τον καπιταλισμό» και «να γίνουν λεσβίες» δεν συνάδουν με όσα ξέρουμε για τον φεμινισμό. Η χρήση των παραπάνω φράσεων αποκαλύπτει εν τέλει και την ασυμβατότητα μεταξύ των δύο αντίπαλων θέσεων για τον φεμινισμό: ως κίνημα υπεράσπισης των δικαιωμάτων των γυναικών (και άλλων μειονοτικών ομάδων) και ως κίνημα που απειλεί τα προνόμια των ανδρών.

B. Κοινωνικοπολιτισμικές προϋποθέσεις (sociocultural assumptions)

Στη δημοσίευση αυτή, η χιουμοριστική αμφισημία λειτουργεί με τον εξής τρόπο. Από τη μία, έχουμε το πρώτο γνωσιακό σχήμα που αφορά τα όσα γνωρίζουμε για το φεμινισμό και, από την άλλη, το δεύτερο γνωσιακό σχήμα που περιλαμβάνει μια λίστα με τις αρνητικές επιπτώσεις του φεμινισμού με βάση όσα υποστηρίζουν οι πολέμοί του. Στόχος του χιούμορ στο συγκεκριμένο παράδειγμα γίνονται οι πολέμοι του φεμινισμού για τις υπερβολικές τους θέσεις. Πιο συγκεκριμένα, το μιμίδιο συγκεντρώνει πληθώρα χαρακτηριστικών που στερεοτυπικά έχουν ταυτιστεί με τον φεμινισμό και έχουν αποτελέσει επιχειρήματα κατά των φεμινιστριών και του φεμινισμού γενικότερα. Η απεικόνιση των φεμινιστριών ως απειλή για την κοινωνική οργάνωση, την οικογενειακή ζωή, την οικονομία, τις ετεροσεξουαλικές σχέσεις και τη μητρότητα θα περιμέναμε να ανατρέπεται από το σχόλιο της διαχειρίστριας.

Ωστόσο, αυτό όχι μόνο δεν συμβαίνει αλλά υπονοείται ότι στη λίστα με τις συνέπειες του φεμινισμού για τις γυναίκες υπάρχουν πολλά ακόμα που μπορεί να προστεθούν. Ουσιαστικά το επιχείρημα εδώ για την ερμηνεία του χιούμορ ως τέτοιου συνεχίζει να είναι το ίδιο: παρά τον

ειρωνικό τόνο με τον οποίο υποθέτουμε ότι γράφεται το σχόλιο αλλά και την πρόθεση της γράφουσας να στηλιτεύσει το μίμδιο, καταλήγει να νομιμοποιεί τις σεξιστικές τοποθετήσεις της ανάρτησης και να τις αναγνωρίζει ως αληθινές. Με βάση τον χαρακτήρα της σελίδας θα περιμέναμε να μην αναπαράγονται σεξιστικές θέσεις ή αυτές να συνοδεύονται από σχόλια που τις αμφισβητούν και τις ανατρέπουν.

Παράδειγμα 12:¹⁵



A. Κείμενο (Text)

Στο παράδειγμα 10 απεικονίζεται ένας οδοστρωτήρας που οδηγείται από κάποιες γυναίκες φεμινίστριες. Ο οδοστρωτήρας που έχει τα χρώματα της σημαίας του Pride ονομάζεται φεμινιστικός οδοστρωτήρας. Το μίμδιο δείχνει τον οδοστρωτήρα να κυνηγάει ποδοπατώντας μερικούς άνδρες ενώ ένας από αυτούς φωνάζει «Μα είμαι καλός τύπος/ καλό παιδί». Η εικόνα από μόνη της είναι ασύμβατη. Ο λόγος εδώ προσθέτει στη γενικότερη ασύμβατότητα που προκαλείται από την εικόνα ενός «φεμινιστικού» οδοστρωτήρα που πατάει ανθρώπους. Το σχόλιο της διαχειρίστριας

¹⁵ Η δημοσίευση αυτή έχει κατηγοριοποιηθεί επίσης στη θεματική «Υποτιμητικές αντιλήψεις για τη συμπεριφορά των ανδρών».

νομιμοποιεί την παραπάνω εικόνα και δημιουργεί εκ νέου ασυμβατότητες: ο θάνατος των «καλών παιδιών» είναι αιτία χαράς για τις φεμινίστριες.

B. Κοινωνικοπολιτισμικές προϋποθέσεις (sociocultural assumptions)

Εδώ, η γνωσιακή αντίθεση προκύπτει από τα εξής γνωσιακά σχήματα: από τη μια, έχουμε το τι αναμένεται να ποδοπατάει ο «φεμινιστικός» οδοστρωτήρας (π.χ. την πατριαρχία) και, από την άλλη, την αποκάλυψη ότι στην πραγματικότητα ποδοπατάει τους «καλούς τύπους» ή, όπως θα μεταφραζόταν καλύτερα στα ελληνικά, τα «καλά παιδιά». Εδώ, εντοπίζεται και άλλη μια γνωσιακή αντίθεση αφού το σχόλιο της γράφουσας «Ρε μου προκαλεί απίστευτη χαρά αυτή η φωτογραφία» είναι ασύμβατο με το τι περιμέναμε ως αναγνώστες/ριες να τη χαροποιεί. Στόχος του μιμίδιου είναι οι άνδρες που αυτοχαρακτηρίζονται ως «καλά παιδιά». Ο όρος «καλό παιδί» περιγράφει στη γλώσσα του διαδικτυακού φεμινισμού τους άντρες που θεωρούν τους εαυτούς «καλά παιδιά» και, όπως αναφέρει η White (2019), προσδοκούν να λάβουν αναγνώριση και ανταμοιβή για την καλή τους συμπεριφορά από τις γυναίκες. Η ευγένεια και οι καλές πράξεις ανταλλάσσονται, στη λογική των «καλών παιδιών», με τη σύναψη συντροφικών ή σεξουαλικών σχέσεων με τις γυναίκες. Σύμφωνα με την Kurpershoek (2018), το «καλό παιδί» αποτελεί απόδειξη της αίσθησης του δικαιώματος των ανδρών πάνω στα σώματα των γυναικών. Η φιγούρα του «καλού παιδιού» δηλώνει συχνά υποστηρικτής του φεμινισμού και προσδοκά γι' αυτό τον λόγο την εκτίμηση και την προσοχή των γυναικών (Kurpershoek, 2018). Επιπλέον, το «καλό παιδί» που η καλοσύνη του δεν αναγνωρίζεται και εν τέλει καταλήγει στη ζώνη φιλίας (friendzone) χρησιμοποιείται συχνά για να παρουσιάσει τα «καλά παιδιά» ως θύματα του γυναικείου παραλογισμού ή της ασυνέπειας των γυναικών που, ενώ δηλώνουν ότι θέλουν καλά παιδιά, καταλήγουν με συντρόφους που δεν τους συμπεριφέρονται καλά (White, 2019).

Το μιμίδιο αναπλαισιώνει τις φεμινίστριες με τρόπο που παραπέμπει περισσότερο στο σεξιστικό χιούμορ. Σε αυτό το πλαίσιο ο φεμινισμός εξισώνεται με τη μισανδρία, οι φεμινίστριες κατασκευάζονται ως δολοφόνοι και τα «καλά παιδιά» ως τα θύματά τους. Η κανονικοποίηση της βίας που προτείνει η εικόνα και το αθωωτικό σχόλιο της διαχειρίστριας «Ρε μου προκαλεί απίστευτη χαρά αυτή η φωτογραφία» δεν είναι σύμφωνα με ό,τι αναμένεται να δημοσιευτεί ως χιουμοριστικό (ή άλλο) υλικό σε μια αυτοαποκαλούμενη φεμινιστική σελίδα. Σε αυτό το παράδειγμα το χιούμορ αντί να σατιρίζει τα σεξιστικά στερεότυπα καταλήγει να τα αναπαράγει και να τα νομιμοποιεί ως αληθινά.

3.7 Στερεοτυπικές αντιλήψεις για τη μητρότητα/ τεκνοποίηση

Στην κατηγορία «Στερεοτυπικές αντιλήψεις για τη μητρότητα/ τεκνοποίηση» περιλαμβάνονται συνολικά 10 δημοσιεύσεις. Οι περισσότερες αναρτήσεις παρουσιάζουν την οπτική γωνία του οικογενειακού και γενικότερα του κοινωνικού περιβάλλοντος που προσπαθεί να «συμμορφώσει» τις άτεκνες γυναίκες που επιλέγουν να μην γίνουν μητέρες. Σε πολλές από αυτές παρουσιάζεται, επίσης, μια συνθήκη αντισυμβατικής μητρότητας, συχνά μέσω της αντικατάστασης των παιδιών με ζώα, που νομιμοποιείται ως λογική και προτιμότερη επιλογή.

Παράδειγμα 13:



A. Κείμενο (Text)

Όπως συμβαίνει και στις περισσότερες δημοσιεύσεις που περιλαμβάνουν μιμίδιο που συνοδεύεται από το σχόλιο της διαχείρισης, έτσι και εδώ στοιχεία του λόγου και της εικόνας συνεργάζονται για να προκαλέσουν χιουμοριστικό αποτέλεσμα. Η εικόνα ενός μωρού με παπιγιόν που οπτικοποιεί την επιθυμία του οικογενειακού περίγυρου και η αντιπαραβολή του με μια εικόνα μιας γάτας με αντίστοιχη αμφίεση που συμβολίζει το τι υποτίθεται ότι επιθυμεί η άτεκνη γυναίκα δημιουργεί την

οπτική ασυμβατότητα και προκαλεί το χιούμορ. Το σχόλιο της διαχειρίστριας προσθέτει στη χιουμοριστική συνθήκη που δημιουργεί το μιμίδιο, καθώς το αναπλαισιώνει ως κανονικό.

B. Κοινωνικοπολιτισμικές προϋποθέσεις (sociocultural assumptions)

Στο μιμίδιο αυτό, το χιούμορ παράγεται μέσα από τη μη συμβατική μητρότητα που προτείνεται από το μιμίδιο και ενισχύεται από τη διαχειρίστρια. Το ζεύγος των γνωσιακών σχημάτων που προκαλούν την ασυμβατότητα είναι το εξής: α) οι γυναίκες αναμένεται να γίνουν μητέρες κάνοντας παιδιά και β) οι γυναίκες γίνονται μητέρες υιοθετώντας κατοικίδια. Η ασυμβατότητα εδώ απορρέει από τη στερεοτυπική πεποίθηση που αποδίδουν στις φεμινίστριες ότι μια γάτα μπορεί να αντικαταστήσει ένα παιδί. Οι κοινωνικοπολιτισμικές προϋποθέσεις έχουν να κάνουν με τα στερεότυπα που θέλουν τις γυναίκες να έχουν ως υπέρτατο σκοπό την τεκνοποίηση και την κοινωνική πίεση που βιώνουν για να συμμορφωθούν στα πρότυπα αυτά ακόμα και αν δεν το επιθυμούν. Το σχόλιο της διαχειρίστριας εδώ νομιμοποιεί την υποτιθέμενη αντισυμβατική μητρότητα που προτείνει η δεύτερη φωτογραφία και επιπλέον επιβάλλει κάποιου είδους μητρότητα ως «απαραίτητη».

Παράλληλα, για χάρη του χιούμορ αξιοποιείται ένα στερεότυπο που εν τέλει καταλήγει να τροφοδοτεί και να ενισχύει υποτιμητικές αναπαραστάσεις των γυναικών που δεν συμμορφώνονται με τις έμφυλες νόρμες. Η επιλογή της γάτας ως εναλλακτικού τέκνου αντλεί από την κοινότυπη και στερεοτυπική φιγούρα της «Crazy cat lady», που στιγματίζει τις ανύπαντρες και άτεκνες γυναίκες ως αιώνιες «γεροντοκόρες» με μόνη τους συντροφιά τα γατιά τους. Η αποδοχή της στερεοτυπικής αυτής απεικόνισης από την πλευρά της διαχείρισης νομιμοποιεί και κανονικοποιεί την υποτιμητική αυτή αντίληψη κατά των άτεκνων και ανύπαντρων γυναικών ως θλιμμένων μητέρων μη ανθρώπινων όντων, ενώ παράλληλα ενισχύει τις στερεοτυπικές αντιλήψεις για τις φεμινίστριες. Μια τέτοια σεξιστική αναπαράσταση φαίνεται ασύμβατη με τον χαρακτήρα της σελίδας.

Παράδειγμα 14:



A. Κείμενο (Text)

Στο παράδειγμα 14 παρουσιάζεται μια γυναίκα, η οποία φαίνεται να βρίσκεται σε απόγνωση καθώς καλύπτει τα μάτια της γέρνοντας προς τα πίσω. Ο λόγος της γυναίκας «Θεέ μου!!! Ξέχασα να κάνω παιδιά» έρχεται σε αντίθεση με την εικόνα και δημιουργεί την ασυμβατότητα. Η προσθήκη μάλιστα ενός σκύλου στην αγκαλιά της γυναίκας, που έχει σκοπό να ενισχύσει το χιουμοριστικό εφέ, αξιοποιεί εν τέλει το ίδιο στερεότυπο περί μητρότητας που αναλύσαμε στο προηγούμενο παράδειγμα.¹⁶ Η διαχειρίστρια συμπληρώνει το μιμίδιο προσθέτοντας τη δική της προσωπική εμπειρία «Ω να σου... πώς ξεχάστηκα έτσι; Όλο το Γ3 έχει αναπαραχθεί εκτός από μένα». Σε αυτό το παράδειγμα ο λόγος της διαχείρισης συμφωνεί και ενισχύει τα όσα προτείνει το μιμίδιο ως χιουμοριστικά.

¹⁶ Η φράση «dog is good» είναι το όνομα της επιχείρησης που χρησιμοποιεί το παραπάνω μιμίδιο ως τύπωμα σε προϊόντα. Επομένως, δεν είναι μέρος του χιούμορ του μιμιδίου και έτσι δεν αναλύεται.

B. Κοινωνικοπολιτισμικές προϋποθέσεις (sociocultural assumptions)

Η γνωσιακή αντίθεση σε αυτό το παράδειγμα πραγματώνεται μέσω της ασυμβατότητας της εικόνας και της λεζάντας. Με άλλα λόγια, το πρώτο γνωσιακό σχήμα είναι η εικόνα της απεγνωσμένης γυναίκας και ό,τι φαντάζονται οι αποδέκτες/ριες της ανάρτησης ότι προκάλεσε αυτό το συναίσθημα στη γυναίκα, και το δεύτερο η αλλαγή μιας κοινότυπης φράσης που μας πληροφορεί για τον λόγο της απελπισίας. Η φράση «ξέχασα να κάνω παιδιά» ακολουθεί τη λογική αντίστοιχων καθημερινών φράσεων όπως «ξέχασα να κλείσω τον θερμοσίφωνα», «ξέχασα να πάρω τα κλειδιά μου», αλλά μετασηματίζεται για να προκληθεί το χιούμορ. Το κοινωνικό κύρος της τεκνοποίησης και, κατ' επέκταση, της μητρότητας αμφισβητείται μέσω της στοχοποίησης των στερεοτυπικών αντιλήψεων για τη μητρότητα και την τεκνοποίηση. Στην πραγματικότητα, το μιμίδιο όχι μόνο αναπλαισιώνει την τεκνοποίηση ως κάτι ασήμαντο που ξεχνιέται εύκολα αλλά σατιρίζει, επίσης, τις στερεοτυπικές πεποιθήσεις για το τι είναι και τι δεν είναι μητρότητα μέσω της εικόνας. Η προσθήκη του σκύλου και σε αυτό το παράδειγμα χρησιμοποιείται πιθανότατα, όπως και στο παράδειγμα 14, ως πρόταση μιας εναλλακτικής μητρότητας έναντι της απόκτησης ανθρώπινων τέκνων.

Το καυστικό σχόλιο της διαχειρίστριας, που μας ενημερώνει ότι όλες οι συμμαθήτριες της έχουν αποκτήσει παιδιά και μόνο εκείνη το ξέχασε, νομιμοποιεί τη συνθήκη της ατεκνίας ως εύλογη επιλογή για τις γυναίκες. Με άλλα λόγια, η παραπάνω ανάρτηση αποδομεί το πατριαρχικό κατασκεύασμα της μητέρας ως βιολογικής και ουσιοκρατικής κατηγορίας. Σε αυτό το πλαίσιο, ο έμφυλος ρόλος της μητέρας ρομαντικοποιείται και αναπαράγεται στερεοτυπικά ως το υπέρτατο κατόρθωμα των γυναικών. Συνοδεύεται, μάλιστα, συχνά από ιατρικοποιημένο λόγο (μητρικό ένστικτο, βιολογικό ρολόι κ.ά.) που ενισχύει την αντίληψη της τεκνοποίησης ως μιας αναπόφευκτης βιολογικής πορείας που τους επιβάλλει η «φύση» τους. Ωστόσο, και σε αυτήν τη δημοσίευση, εντοπίζουμε τη συνύπαρξη σεξιστικών και μη σεξιστικών μηνυμάτων. Παρά το σχόλιο της διαχείρισης που συνηγορεί υπέρ της ελεύθερης επιλογής των γυναικών να μην τεκνοποιούν εφόσον δεν το επιθυμούν, η χρήση του κατοικίδιου σε ρόλο παιδιού ανακαλεί το στερεότυπο που είδαμε στο προηγούμενο μιμίδιο, δηλαδή των γυναικών που ζουν μόνες, ανύπαντρες και με κατοικίδια ζώα έναντι τέκνων.

σεξουαλικής ταυτότητας του ατόμου. Η ασυμβατότητα εδώ ενισχύεται από τον τρόπο που ο μητροπολίτης ως νόμιμος εκπρόσωπος της εκκλησιαστικής εξουσίας παρουσιάζει τον λόγο του ως έγκυρο και κοινωνικά αποδεκτό. Στόχος σε αυτό το παράδειγμα είναι οι (ξυρισμένοι) ομοφυλόφιλοι άνδρες που συγκροτούνται ως κοινωνική απειλή, καθώς και ο ίδιος ο μητροπολίτης για τις σεξιστικές και παράλογες απόψεις του. Στη λογική αυτή, η ομοφυλοφιλία αναπαρίσταται ως ασθένεια που πρέπει να αντιμετωπισθεί με την κατάλληλη προληπτική φαρμακευτική αγωγή, δηλαδή την αποχή από το ξύρισμα. Η πειθάρχηση του σώματος μέσω της ρύθμισης του παρουσιάζεται εδώ ως μέτρο προστασίας. Το «υγιές» σώμα εξισώνεται σε αυτό το μιμίδιο με συγκεκριμένα εξωτερικά χαρακτηριστικά και λειτουργεί με σκοπό να συμμορφώσει τους/ις ομοφυλόφιλους/ες στο κανονιστικό ετεροσεξουαλικό πρότυπο.

Το σχόλιο της διαχειρίστριας επιβεβαιώνει τα λόγια του μητροπολίτη ως έγκυρα, αφού παροτρύνει τον «ψηλό, αξύριστο, μελαχρινό» να ακούσει τον ιερέα μιας και αυτός «κάτι ξέρει». Παρά το ειρωνικό ύφος που πιθανότατα χρησιμοποιείται, η διαχειρίστρια δεν καταφέρνει να ανατρέψει το ομοφοβικό περιεχόμενο του μιμιδίου καταλήγοντας έτσι να αναπαράγει τις ομοφοβικές τοποθετήσεις που προτείνονται ως αληθινές και νόμιμες.

Κεφάλαιο 4^ο: Συζήτηση

Στις παραγράφους που ακολουθούν θα επιχειρήσουμε να δούμε πώς συνομιλούν τα όσα είπαμε στο θεωρητικό κομμάτι της έρευνας για το φεμινιστικό και το σεξιστικό χιούμορ με τα ευρήματα της ανάλυσής μας. Επιπλέον, θα παρουσιάσουμε ενδελεχώς ένα ενδιαφέρον εύρημα που προέκυψε από την ανάλυση του υλικού.

Αρχικά, οφείλουμε να αναγνωρίσουμε ότι με βάσει τα όσα αναπτύξαμε στην ενότητα 1.1 για τις εννοιολογήσεις του χιούμορ και την αντιθετική τους σχέση με τους ορισμούς της θηλυκότητας, το να υπάρχει μια ελληνόφωνη διαδικτυακή ομάδα που χρησιμοποιεί ένα «αρρενωπό» εργαλείο, όπως το χιούμορ, είναι μια πράξη αντισυμβατική αλλά και κατεξοχήν πολιτική. Σε αυτήν την ανάγνωση, οι διαχειρίστριες της σελίδας όχι μόνο αψηφούν την περιφερειακή τους θέση ως γυναίκες και ως (ανα)παραγωγοί χιουμοριστικού περιεχομένου, αλλά επαναπροσδιορίζουν την ηγεμονική κωμική οπτική εντάσσοντας υλικό από τις δικές τους εμπειρίες. Σε αρκετά παραδείγματα από το σώμα μιμίδιων που εξετάσαμε, οι διαχειρίστριες αναφέρουν ξεκάθαρα ότι η συνθήκη που περιγράφεται στο μιμίδιο τους είναι οικεία ή αντιπροσωπευτική για τη δική τους ζωή και καθημερινότητα (βλ. παραδείγματα 2, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 13, 14).

Πράγματι, η ανάλυση των δεδομένων μας αποκαλύπτει ότι το υλικό που γίνεται αντικείμενο επεξεργασίας στη σελίδα «30 χρονώ, ανύπαντρες» αντλεί από ζητήματα της καθημερινότητας των γυναικών. Το χιούμορ που εξετάσαμε εδώ μετέφερε τις ανησυχίες, τα βιώματα αλλά και την ανάγκη των διαχειριστριών να επαναδιαπραγματευθούν τη θέση τους. Ο γάμος, η νοικοκυροσύνη, η μητρότητα, η επιβολή αυστηρών κανόνων συμπεριφοράς και εμφάνισης είναι θέματα που αναδείχθηκαν μέσω του χιούμορ και αντανακλούν τους λόγους που, με βάση την πατριαρχία και τα σεξιστικά στερεότυπα, οργανώνουν τις ζωές των γυναικών. Οι λόγοι αυτοί συχνά κατασκευάζουν για τις γυναίκες μια αυστηρά οριοθετημένη πραγματικότητα υποδεικνύοντάς τους έναν πολύ συγκεκριμένο τρόπο ύπαρξης. Μάλιστα, το κάνουν με τρόπο ήπιο, διακριτικό και, κατ' επέκταση, δύσκολα αναγνωρίσιμο ως καταπιεστικό. Όπως είδαμε στην έρευνα μας, το χιούμορ που (ανα)παράγεται στη σελίδα «30 χρονώ, ανύπαντρες» όχι μόνο κάνει ορατούς αυτούς τους λόγους αλλά τους μετατρέπει σε χιουμοριστικό υλικό με σκοπό να τους αποδυναμώσει. Σχεδόν σε όλες τις κατηγορίες που εξετάσαμε, το χιούμορ αποκάλυπτε μια συνθήκη καταπίεσης και προσπαθούσε να συνθέσει έναν αντι-λόγο. Κάνοντας αυτήν την καταπίεση ορατή, οι διαχειρίστριες ενδεχομένως επιχειρούσαν να την απογυμνώσουν από εξουσία με σκοπό την ολοκληρωτική αποδόμησή της. Η

προσπάθεια αυτή είναι σύμφωνη με τον τρόπο που λειτουργεί το φεμινιστικό χιούμορ, όπως παρουσιάσαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο (βλ. κεφάλαιο 1.3).

Ωστόσο, η ανάλυση των δεδομένων αποκάλυψε μια ενδιαφέρουσα πρακτική, την οποία είναι σημαντικό να επισημάνουμε. Στο μεγαλύτερο μέρος του υλικού που συλλέξαμε, το χιούμορ της εν λόγω σελίδας φαίνεται να αναπαράγει την ηγεμονική ανδρική οπτική όταν γίνεται χρήση γνωστών στερεοτύπων σε βάρος των γυναικών ή των ομοφυλοφίλων (ανδρών και γυναικών). Πιο συγκεκριμένα, από τις 174 δημοσιεύσεις που αναλύσαμε οι 120, δηλαδή το 68,9%, εμπειρείχαν τουλάχιστον ένα στερεότυπο που αναπαρήγαγε σεξιστικές τοποθετήσεις. Τα περισσότερα στερεότυπα που εντοπίσαμε προκύπταν από τους έμφυλους ρόλους που αποδίδονται στις διαφορετικές έμφυλες κατηγορίες. Ενδιαφέρον, επιπλέον, αποτελεί ότι, με εξαίρεση τις κατηγορίες «Στερεοτυπικές αντιλήψεις για τη συμπεριφορά των ανδρών», «Γυναικεία χειραφέτηση/επανάσταση» και «Ομοφοβικές αντιλήψεις», οι στερεοτυπικές αναπαραστάσεις που αναπαράγονται στις αναρτήσεις αφορούσαν τις ίδιες τις γυναίκες. Στις υπόλοιπες κατηγορίες, τα στερεότυπα στοχοποιούν τους άνδρες και τη φερόμενη ως αποκλίνουσα συμπεριφορά τους. Τα στερεότυπα αυτά λαμβάνουν δύο μορφές εντός του χιουμοριστικού υλικού: είτε οπτικοποιούνται μέσω της χρήσης μιμιδίων είτε αναπαράγονται λεκτικά μέσω του σχολίου της διαχείρισης. Συχνά οι δύο αυτές μορφές συνυπάρχουν, όπως είδαμε και στο κεφάλαιο της ανάλυσης (βλ. κεφάλαιο 3). Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται τα στερεότυπα που εντοπίσαμε ανά κατηγορία:

Πίνακας 2: Στερεότυπα ανά κατηγορία

Κατηγορία	Στερεότυπα
Στερεοτυπικές αντιλήψεις για την έλλειψη γάμου στις γυναίκες	Γυναίκες: Α. «Γεροντοκόρες» (Παράδειγμα 1, 2) Β. Απεγνωσμένες (Παράδειγμα 1, 2) Γ. Crazy cat ladies (Παράδειγμα 1)
Υποτιμητικές αντιλήψεις για τη συμπεριφορά των ανδρών	Άνδρες: Α. Αιτία καταπίεσης (Παράδειγμα 4) Β. Αιτία πατροναρίσματος (Παράδειγμα 4) Γ. Ανίκανοι/ αδαείς ως προς τη γυναικεία σεξουαλική ικανοποίηση (Παράδειγμα 3)
Στερεοτυπικές αντιλήψεις για τη συμπεριφορά των γυναικών	Γυναίκες: Α. Νοικοκυροσύνη (Παράδειγμα 5) Β. Υπεύθυνες για ανατροφή τέκνων (Παράδειγμα 5) Γ. Σύζυγοι (Παράδειγμα 6)
Γυναικεία χειραφέτηση/ επανάσταση	Γυναίκες: Α. Σεξουαλικά απελευθερωμένες (Παράδειγμα 7) Β. Υπερσεξουαλικές (Παράδειγμα 7) Γ. Παθητικές/ άβουλες (Παράδειγμα 8) Άνδρες: Σεξουαλικά αντικείμενα/ τρόπαια
Στερεοτυπικές αντιλήψεις για την εξωτερική εμφάνιση των γυναικών	Γυναίκες: Α. Σέξι/ ελκυστικές (Παράδειγμα 9) Β. Ακολουθούν τα πρότυπα ομορφιάς (Παράδειγμα 9, 10)
Στερεοτυπικές αντιλήψεις για τις φεμινίστριες	Φεμινίστριες: Α. Λεσβίες (Παράδειγμα 11) Β. Μίσανδρες (Παράδειγμα 11, 12) Γ. Κακές μητέρες και σύζυγοι (Παράδειγμα 11) Δ. Αντι-καπιταλίστριες (Παράδειγμα 11)
Στερεοτυπικές αντιλήψεις για τη μητρότητα/ τεκνοποίηση	Άτεκνες γυναίκες: Crazy cat lady (Παράδειγμα 13, 14) Μητρότητα: Ασήμαντη (Παράδειγμα 14)
Ομοφοβικές αντιλήψεις	Ομοφυλόφιλοι άνδρες: Α. ασθενείς (Παράδειγμα 15) Β. φορείς συγκεκριμένων εξωτερικών χαρακτηριστικών (Παράδειγμα 15)

Με βάση τα όσα είπαμε στο θεωρητικό κομμάτι της έρευνας, η χρήση στερεοτυπικών αναπαραστάσεων, που στοχοποιούν μάλιστα τις γυναίκες, φαίνεται να αντλεί από τις πρακτικές του σεξιστικού χιούμορ (Shifman & Lemish, 2010· 2011). Σύμφωνα με τον διαχωρισμό των Shifman και Lemish (2010), οι γυναίκες είτε ως γενική κατηγορία είτε ως ειδική κατηγορία (π.χ. οι φεμινίστριες) στοχοποιούνταν μέσω του χιούμορ εξαιτίας μιας υποτιθέμενης απόκλισής τους από τις έμφυλες νόρμες και τους έμφυλους ρόλους. Σε όλες τις έρευνες που παρουσιάσαμε παραπάνω για το σεξιστικό διαδικτυακό χιούμορ (βλ. ενότητα 1.2.1) φαίνεται ότι η στοχοποίηση των γυναικών μέσω υποτιμητικών στερεοτυπικών αναπαραστάσεων είναι μια καθολική στρατηγική. Αντιθέτως, η Kaufman (1980: 14) αναφέρει ότι το φεμινιστικό χιούμορ «εκκινεί από μια υποκουλτούρα που δεν έχει υπομονή με τα στερεότυπα ... [Δ]εν πρέπει να μας εκπλήσσει η τάση του φεμινιστικού χιούμορ να αποφεύγει τους στερεοτυπικούς χαρακτήρες». Όμως, όπως είδαμε στη δική μας έρευνα, όταν γίνεται χρήση στερεοτυπικών αναπαραστάσεων οι γυναίκες (και οι φεμινίστριες) παρουσιάζονται ως «γεροντοκόρες», κακές μητέρες, ανεπαρκείς νοικοκυρές και σύζυγοι, μίσανδρες, υπερσεξουαλικές, ταυτόχρονα συμμορφωμένες και μη συμμορφωμένες ως προς τα πρότυπα της ομορφιάς και της θηλυκής συμπεριφοράς. Αυτές οι κατηγοριοποιήσεις όπως είδαμε, που αποτελούν πυρηνικό στοιχείο του σεξιστικού χιούμορ, διαιώνίζουν και αναπαράγουν πεποιθήσεις που ενισχύουν τις έμφυλες ανισότητες, κανονικοποιούν τις έμφυλες διαφορές και κρατούν τις γυναίκες στην περιφέρεια των συστημάτων εξουσίας (Bemiller & Zimmer-Schneider, 2010· Shifman & Lemish, 2010· Cendra κ.ά., 2019). Επιπλέον, οι κατηγοριοποιήσεις αυτές λαμβάνουν ως δεδομένη την ύπαρξη ενός διπολικού έμφυλου συστήματος, εντός του οποίου το κανονικό ορίζεται με βάση τους όρους που θέτει η κυρίαρχη ανδρική κουλτούρα. Επομένως, διαπιστώνουμε ότι σε μια αυτοαποκαλούμενη φεμινιστική σελίδα εντοπίζουμε σε μεγάλο βαθμό τοποθετήσεις και έμφυλες αναπαραστάσεις που παραδοσιακά θα αναμέναμε να βρούμε στο σεξιστικό χιούμορ.

Ωστόσο, η πρακτική της οικειοποίησης του σεξιστικού λόγου και των στερεοτυπικών αναπαραστάσεων που τον πλαισιώνουν δεν είναι κάτι καινούριο στη βιβλιογραφία για τις γυναίκες κωμικούς (Walker, 1988). Μάλιστα, όσο φαινομενικά παράδοξο κι αν φαντάζει, η εν λόγω πρακτική έχει ερμηνευθεί ως εργαλείο αντίστασης και επαναπροσδιορισμού της πατριαρχικής γλώσσας και της προσβολής που απορρέει από αυτήν. Η Walker (1988) αναφέρει ότι το φεμινιστικό χιούμορ αξιοποιεί ένα διπλό κείμενο: το έμφυλο στερεότυπο, ενώ γίνεται φαινομενικά αποδεκτό ως αληθινό, επανανοηματοδοτείται για να αμφισβητήσει τις πολιτισμικές υποθέσεις στις οποίες στηρίζεται. Σε αυτήν τη λογική, η χρήση των έμφυλων στερεότυπων που στοχοποιούν τις γυναίκες

και τους άνδρες αποτελεί μια συνειδητή και καλά οργανωμένη προσπάθεια οικειοποίησης των εργαλείων του σεξιστικού λόγου, με σκοπό την αμφισβήτηση και την ανάδειξή τους ως παράλογων. Η υπόθεση αυτή μάς παραπέμπει στη *μηχανή του πολέμου* της Wittig (1992) την οποία αναλύσαμε προηγουμένως (βλ. ενότητα 1.3.2). Το χιούμορ γίνεται *Δούρειος Ίππος* και έτσι εμφανίζεται σε μια αναγνωρίσιμη μορφή, δηλαδή σε έμφυλα στερεότυπα, που σκοπό, όμως, έχει την ολοκληρωτική ανατροπή τους. Στη δική μας περίπτωση, τα δεδομένα μας και ο τρόπος συλλογής τους δεν μας επιτρέπουν να έχουμε πρόσβαση σε αξιόπιστες πληροφορίες για τις προθέσεις και τους στόχους των διαχειριστριών της εν λόγω ομάδας. Υποθέτουμε ότι το χιούμορ δεν έχει πρόθεση να επιβεβαιώσει ως αληθινά τα στερεότυπα που στιγματίζουν τις γυναίκες εφόσον η σελίδα μεταφέρει, σύμφωνα με το πώς προβάλλεται από τις διαχειρίστριές της, τη φεμινιστική οπτική. Σε αυτήν την λογική, οι διαχειρίστριες χρησιμοποιούν τα σεξιστικά στερεότυπα για να τα αποδομήσουν. Ωστόσο, δεν μπορούμε να γνωρίζουμε αν η χρήση σεξιστικών στερεοτύπων είναι μια σκόπιμη και καλά οργανωμένη στρατηγική των δημιουργών της σελίδας, με στόχο την ανατροπή των αντίστοιχων στερεοτύπων, ή μια απόδειξη της δυνατότητας που έχει ο σεξισμός να διεισδύει αθόρυβα και ύπουλα (μέσω των φαινομενικά 'υπονομευμένων' στερεοτύπων) στα κείμενα, ακόμα και αν οι δημιουργοί τους επιθυμούν να τον αποβάλουν και να τον απονομιμοποιήσουν.

Αυτή η ένταση που προκαλείται από τις προσβλητικές για τις γυναίκες στερεοτυπικές απεικονίσεις και τη χρήση τους σε μια αυτοαποκαλούμενη φεμινιστική σελίδα, θα μπορούσε να είχε επιλυθεί από το σχόλιο της διαχείρισης. Η σχέση του σχολίου και του μιμιδίου είναι κρίσιμη γιατί ίσως αποτελεί και τη μοναδική πηγή πληροφοριών για το πώς ερμηνεύεται το εκάστοτε σεξιστικό στερεότυπο από τις ίδιες τις διαχειρίστριες. Θα αναμέναμε, και πάλι, οι διαχειρίστριες να μετριάζουν, να αποδοκιμάζουν ή έστω να σχολιάζουν καυστικά τα μιμίδια που κάνουν χρήση των έμφυλων στερεοτύπων. Αντιθέτως, σχεδόν σε όλα τα σχόλια που παρουσιάσαμε (παραδείγματα 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15) οι διαχειρίστριες επιβεβαίωσαν μέσω του (χιουμοριστικού) σχολίου τους τη σεξιστική πλαισίωση που πρότειναν η εικόνα και η γλώσσα του μιμιδίου. Σε πολλά, μάλιστα, οικειοποιήθηκαν τη συνθήκη του μιμιδίου, και κατ' επέκταση του στερεοτύπου, δηλώνοντας ρητά ότι αφορά και τη δική τους πραγματικότητα (παραδείγματα 2, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 13, 14). Η επιλογή, όμως, αυτή από την πλευρά της διαχείρισης περιπλέκει ακόμα το ζήτημα της σκόπιμης ή όχι αξιοποίησης σεξιστικών θέσεων στο χιούμορ που (ανα)παράγει η ομάδα. Αντί, λοιπόν, το σχόλιο να μειώνει την αμφισημία που προκαλεί η χρήση των στερεοτύπων, στην πραγματικότητα την ενισχύει, εμβαθύνοντας περισσότερο το χάσμα μεταξύ της πρόθεσης των διαχειριστριών και των συνεπειών

που προκύπτουν από τις επιλογές τους. Αν, όπως είδαμε στο πρώτο κεφάλαιο, η γνώση μας για το τι είναι χιούμορ και για το ποιος μπορεί να γίνει στόχος του είναι ήδη προκαθορισμένα για τα υποκείμενα, τότε το να φανταστούν οι γυναίκες, και κατ' επέκταση οι διαχειρίστριες της σελίδας, μια διαφορετική εννοιολόγηση του χιούμορ και να αναζητήσουν καινούρια εργαλεία είναι μια όχι αυτονόητη και ίσως δύσκολη διαδρομή. Είτε πρόκειται για σκόπιμο μετασχηματισμένο εργαλείο αντίστασης είτε πρόκειται για το αποτέλεσμα της αδυναμίας των διαχειριστριών να ξεφύγουν από την ηγεμονική οπτική, η χρήση των έμφυλων στερεοτύπων είναι μια ριψοκίνδυνη πρακτική εφόσον γίνεται σε δημόσιο πλαίσιο. Θα ισχυριστούμε ότι η χρήση των έμφυλων στερεοτύπων στο φεμινιστικό χιούμορ μπορεί ταυτόχρονα είτε να αμφισβητεί τα στερεότυπα είτε να οδηγήσει σε παρανοήσεις και ασυμφωνίες ως προς το ποιος/α είναι ο/η στόχος του αστείου, ποια συμπεριφορά ή χαρακτηριστικό αξιολογείται ως αποκλίνον και εν τέλει ποιος/α τοποθετείται στο περιθώριο και στο κέντρο της εξουσίας αντίστοιχα.

Για να στηρίξουμε το επιχειρήμά μας, θα ανατρέξουμε στις Boxman-Shabtai και Shifman (2015) και στην έρευνά τους για τα κειμενικά στοιχεία που δημιουργούν και ενισχύουν την πολυσημία των χιουμοριστικών κειμένων. Σύμφωνα με τις ίδιες, ο στόχος του αστείου είναι ένας από τους βασικότερους παράγοντες που προκαλεί πολυσημία και, επομένως, επιδέχεται διαφορετικές αναγνώσεις από τους/ις αποδέκτες/ριες του αστείου. Στις παραγράφους που ακολουθούν θα παρουσιάσουμε, με βάση τα όσα αναγνωρίζουν οι Boxman-Shabtai και Shifman (2015), δύο παράγοντες πολυσημίας (polysemy generators) που εντοπίζουμε στο υλικό μας: 1. τη μη στερεοτυπική δημιουργία στερεοτύπου (unstereotypical stereotyping) και 2. το αυτοσαρκαστικό χιούμορ (self-deprecating humor).

1.Μη στερεοτυπική δημιουργία στερεοτύπου (unstereotypical stereotyping). Ένας από τους παράγοντες που ενισχύει την πολυσημία ενός χιουμοριστικού κειμένου είναι αυτό που οι Boxman-Shabtai και Shifman αποκαλούν μη στερεοτυπική δημιουργία στερεοτύπου (unstereotypical stereotyping). Στη μη στερεοτυπική δημιουργία στερεοτύπου οι Boxman-Shabtai και Shifman (2015) εντάσσουν τη στερεοτυπική έλλειψη (stereotypical scarcity) και τη στερεοτυπική υπερφόρτωση (stereotypical overload). Στο δείγμα μας εντοπίζονται και οι δύο αυτές πρακτικές. Η στερεοτυπική έλλειψη αφορά τη χιουμοριστική πλαisiώση των υποκειμένων που ανήκουν στην ισχυρή ομάδα και παραδοσιακά δεν υπόκεινται σε στερεότυπα. Τέτοια παραδείγματα στο υλικό μας θα λέγαμε ότι είναι τα μίμια που στοχοποιούσαν τους άνδρες (παραδείγματα 2, 3, 4, 6, 7, 8, 12, 15), οι οποίοι, όντας μέλη της ηγεμονικής κουλτούρας, δεν αναμένεται να γίνουν στόχοι προσβλητικών

στερεοτυπικών αναπαραστάσεων. Σύμφωνα με τις ίδιες ερευνήτριες, η απουσία στερεοτύπων για αυτές τις ομάδες καθιστά την ερμηνεία των χαρακτήρων ανοιχτή σε διαφορετικές αναγνώσεις. Η στοχοποίηση όμως των ανδρών από το φεμινιστικό χιούμορ είναι μια πρακτική που απαντάται, σύμφωνα με τη σχετική βιβλιογραφία (Bing, 2004· Lawrence & Ringrose, 2018· Ringrose & Lawrence· 2018). Όπως προαναφέραμε (βλ. ενότητα 1.3.1), η Bing (2004) προσθέτει ακόμα μία προβληματική στη στοχοποίηση των ανδρών από το φεμινιστικό χιούμορ. Η ίδια αναφέρει ότι τέτοια αστεία είναι διχαστικά και καταλήγουν να τοποθετούν τους άνδρες στο κέντρο της προσοχής γιατί τους υποδεικνύουν ως υπαίτιους της γυναικείας καταπίεσης. Σύμφωνα με την Bing (2004), τέτοια αστεία δεν είναι στην πραγματικότητα ανατρεπτικά και πολλές φορές λειτουργούν εις βάρος των γυναικών.

Από την άλλη, η *στερεοτυπική υπερφόρτωση* αναφέρεται στο «τράβηγμα» του στερεότυπου στα άκρα (παραδείγματα 1, 5, 9, 11, 12, 13, 14). Το χιούμορ που χρησιμοποιεί στερεότυπα στα άκρα περιλαμβάνει για τις Boxman-Shabtai και Shifman (2015) δύο επίπεδα νοήματος: από τη μία, αναπαράγει στερεοτυπικές απεικονίσεις και, από την άλλη, μπορεί να γίνει αντιληπτό ως ανατρεπτική πρακτική που διακωμωδεί το ίδιο το στερεότυπο. Η πρακτική αυτή αντανακλά την ένταση μεταξύ του «να γελάς με ένα στερεότυπο ή εναντίον του» (σελ. 984). Οι ερευνήτριες τονίζουν ότι «μια παρωδία των στερεοτύπων που έχουν 'τραβηχτεί' στα άκρα μπορεί να δημιουργήσει ένα πλεόνασμα νοήματος, και συνεπώς πολυσημία, αφού εξακολουθούν να υπάρχουν τα πρωτότυπα υποτιμητικά στερεότυπα ενσωματωμένα στο κείμενο» (σελ. 992). Με λίγα λόγια, ακόμα και αν στη δική μας έρευνα οι στερεοτυπικές τοποθετήσεις, λεκτικές ή οπτικές, αποτελούν μια συνειδητή πρακτική εργαλειοποίησης του σεξισμού με σκοπό την απονομιμοποίησή του, η χρήση της *μη στερεοτυπικής δημιουργίας στερεοτύπων* καθιστά τα μιμίδια ανοιχτά σε διαφορετικές αναγνώσεις έχοντας πιθανότατα το αντίθετο αποτέλεσμα από αυτό που επιδιώκουν οι διαχειρίστριες της σελίδας.

2. Αυτοσαρκαστικό χιούμορ (self-deprecating humor). Σε αρκετά μιμίδια που παρουσιάσαμε οι διαχειρίστριες δηλώνουν μέσω του σχολιασμού τους ότι το περιεχόμενο του αστείου αντλεί από τις δικές τους εμπειρίες ή αντιπροσωπεύει τις δικές τους ζωές (παραδείγματα 2, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 13, 14). Όπως τονίσαμε προηγουμένως, σε πολλά από τα μιμίδια αυτά οι γυναίκες αναπλαισιώνονται με τρόπο στερεοτυπικό τόσο λεκτικά όσο και οπτικά. Θα μπορούσαμε, επομένως, να πούμε ότι οι αναρτήσεις αυτές που γίνονται δεκτές ως αντιπροσωπευτικές για τις διαχειρίστριες μέσω του σχολιασμού τους και περιλαμβάνουν τουλάχιστον ένα προσβλητικό για τις γυναίκες στερεότυπο

εντάσσονται στο αυτοσαρκαστικό χιούμορ (self-deprecating humor). Οι Boxman-Shabtai και Shifman (2015) ισχυρίζονται ότι το αυτοσαρκαστικό χιούμορ συνιστά ένα αντιφατικό φαινόμενο. Από τη μία, ο/η παραγωγός του χιούμορ έχει τον έλεγχο αναφορικά με το τι θα αποτελέσει στόχο του αστείου, αλλά, από την άλλη, βρίσκεται σε μια κατάσταση ευαλωτότητας. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία αμφίσημων ερμηνειών σχετικά με το τι αποτελεί εν τέλει στόχο του αστείου, καθώς διαφορετικοί/ές αποδέκτες/ριες ερμηνεύουν διαφορετικά και με συχνά αντικρουόμενους τρόπους την αιτία που προκαλεί το γέλιο.

Τα όσα συζητήσαμε μέχρι τώρα αποκαλύπτουν μια σειρά από ζητήματα που προκύπτουν στο φεμινιστικό χιούμορ της ομάδας «30 χρονώ, ανύπαντρες». Το κυριότερο, όμως, είναι ότι υποδεικνύουν πόσο περίπλοκη γίνεται η ερμηνεία του σεξιστικού λόγου ως τέτοιου όταν περιβάλλεται από χιούμορ και πόσο ριψοκίνδυνη είναι η χρήση του ακόμα και αν σκοπό έχει την αμφισβήτησή του. Είναι εξάλλου κοινά αποδεκτό ότι το χιούμορ έχει την ιδιότητα να θολώνει τα όρια μεταξύ του προσβλητικού και του αστείου, να δημιουργεί αμφισημίες και ασυμφωνίες ως προς την ερμηνεία του αστείου και συχνά να επιχειρεί να αναιρέσει την προσβολή στη βάση του επιχειρήματος «Είναι απλώς ένα αστείο» (Bemiller & Zimmer-Schneider, 2010).

Κλείνοντας, είναι σημαντικό να επισημάνουμε ότι η οικειοποίησή του σεξισμού από το φεμινιστικό χιούμορ είναι μια πράξη ανατρεπτική αλλά ταυτόχρονα εμπεριέχει ρίσκο. Πέρα από τον κίνδυνο παρερμηνειών για τον στόχο των αστείων, η αναπαραγωγή σεξιστικών τοποθετήσεων πλαισιωμένων με χιούμορ μπορεί να έχει αντίθετα αποτελέσματα από τα επιθυμητά. Λαμβάνουμε επίσης υπόψη μας ότι η σελίδα «30 χρονώ, ανύπαντρες» είναι μια δημόσια σελίδα στην οποία πρόσβαση έχουν και άτομα που δεν τάσσονται υπέρ του φεμινισμού και των αιτημάτων του. Αν υποθέσουμε ότι η ανοιχτή πρόσβαση στη σελίδα υποδεικνύει μια προσπάθεια των διαχειριστριών της να ευαισθητοποιήσουν, να ενημερώσουν και να διεκδικήσουν την ορατότητα και την προσοχή του ευρύτερου διαδικτυακού κοινού, τότε η επιλογή τους να χρησιμοποιήσουν τα υλικά του σεξιστικού χιούμορ ίσως να υπονομεύει την προσπάθεια αυτή. Επιπλέον, πρέπει να λάβουμε υπόψη ότι οι κοινωνικοπολιτισμικές προϋποθέσεις δεν είναι ίδιες για όλους/ες τους/ις αναγνώστες/ριες. Δεν μπορούμε να γνωρίζουμε τι πληροφορίες θα ανασύρει ο/η κάθε/μία αποδέκτης/ρια και πώς θα νοηματοδοτήσει την πρακτική οικειοποίησης του σεξισμού που (ανα)παράγουν τα μιμίδια.

Κεφάλαιο 5^ο: Συμπεράσματα

5.1 Ανακεφαλαίωση έρευνας και ευρημάτων

Όπως είδαμε στο θεωρητικό κομμάτι της εργασίας, όταν μελετάμε τη σχέση των γυναικών με το χιούμορ ερχόμαστε αντιμέτωποι/ες με την ιστορία των ίδιων των γυναικών. Και είναι, όπως φάνηκε, μια ιστορία γεμάτη αποκλεισμούς, αμφισβήτηση, καταπίεση και χλευασμό. Καμία θεωρητική πλαισίωση του χιούμορ δεν συμπεριέλαβε τις γυναίκες. Παρά τις διαφορετικές εννοιολογήσεις του χιούμορ, το επιχείρημα ενάντια στην ένταξη των γυναικών παρέμεινε το ίδιο: η θηλυκότητα και το χιούμορ είναι δύο αντιθετικές έννοιες. Επομένως, αν οι γυναίκες δεν μπορούν να είναι παραγωγοί των αστείων, ο μόνος ρόλος που τους απομένει είναι αυτός του στόχου τους. Όταν γίνεσαι η αιτία του γέλιου, όπως έγιναν οι γυναίκες, είναι αναμενόμενο ότι βρίσκεσαι στο έλεος του ισχυρού. Ο ισχυρός, στην περίπτωση μας το ηγεμονικό ανδρικό χιούμορ, θα γελάσει με την υποδεέστερη θέση σου, θα σατιρίσει τα υποτιθέμενα ελαττώματά σου και θα στραφεί στις αυστηρές έμφυλες νόρμες για να σε καταστήσει παντελώς ανίσχυρη, ανεπαρκή και αποκλίνουσα. Ωστόσο, θα το κάνει με τρόπο διακριτικό και ήπιο, θα ανακαλέσει γνώριμες μορφές, όπως τα έμφυλα στερεότυπα και τους έμφυλους ρόλους, που μπορεί να κάνουν την καταπίεση και τον σεξισμό δύσκολα εντοπίσιμα. Το φεμινιστικό χιούμορ έρχεται, όπως είδαμε, να κάνει αυτήν την καταπίεση ορατή. Εκκινούμενο από ένα όραμα για κοινωνική αλλαγή, επιχειρεί να διεκδικήσει για τις γυναίκες (και όχι μόνο) χώρο και φωνή. Γι' αυτόν τον λόγο, στρέφει την προσοχή του στις ιστορίες των περιθωριοποιημένων ομάδων, των οποίων η οπτική και η εμπειρία έχει παραδοσιακά αποσιωπηθεί από το χιούμορ. Είδαμε, επίσης, πώς το φεμινιστικό χιούμορ εξυπηρετεί ποικίλες λειτουργίες εντός του φεμινισμού. Είτε ως μέσο μοιράσματος της κοινής γυναικείας εμπειρίας είτε ως *μηχανή του πολέμου* (Wittig, 1992) το χιούμορ των φεμινιστριών/τών επιχειρεί να αποκαταστήσει την αλήθεια: οι γυναίκες πάντα έκαναν χιούμορ, απλώς το χιούμορ τους ήταν πολύ επικίνδυνο για να αναγνωριστεί ως αστείο.

Στρεφόμενες προς το ερευνητικό μέρος αυτής της εργασίας, θέλαμε να διερευνήσουμε τον τρόπο που αξιοποιείται το φεμινιστικό χιούμορ στον ελληνόφωνο κυβερνοχώρο. Πιο συγκεκριμένα, η παρούσα ερευνητική εργασία επιδίωξε να μελετήσει το χιούμορ που δημιουργείται, αναπλαισιώνεται και διαδίδεται εντός της διαδικτυακής αυτοαποκαλούμενης φεμινιστικής σελίδας «30 χρονώ, ανύπαντρες» στην πλατφόρμα Facebook. Στόχοι της ανάλυσης των 174 χιουμοριστικών αναρτήσεων ήταν η ανάδειξη των έμφυλων θεμάτων που αξιοποιούνται ως χιουμοριστικό υλικό και η αναζήτηση ρητών ή άρρητων σεξιστικών τοποθετήσεων εντός της χιουμοριστικής παραγωγής. Η ανάλυση των δεδομένων έγινε με βάση την Κειμενική Θεωρία για το Χιούμορ (Tsakona, 2020). Από

την ανάλυση του δείγματος προέκυψαν οκτώ κατηγορίες, οι οποίες, όπως είδαμε, κάνουν χρήση ορισμένων γνώριμων στερεοτύπων: 1. Στερεοτυπικές αντιλήψεις για την έλλειψη γάμου στις γυναίκες, 2. Υποτιμητικές αντιλήψεις για τη συμπεριφορά των ανδρών, 3. Στερεοτυπικές αντιλήψεις για τη συμπεριφορά των γυναικών, 4. Γυναικεία χειραφέτηση/ επανάσταση, 5. Στερεοτυπικές αντιλήψεις για τις φεμινίστριες, 6. Στερεοτυπικές αντιλήψεις για την εξωτερική εμφάνιση των γυναικών, 7. Στερεοτυπικές αντιλήψεις για τη μητρότητα/ τεκνοποίηση και 8. Ομοφοβικές αντιλήψεις. Οι εν λόγω κατηγορίες αξιοποιούν μια σειρά υποτιμητικών στερεοτύπων για τις γυναίκες, τις φεμινίστριες, τους άνδρες και τους/ις ομοφυλόφιλους/ες. Ορισμένες, όπως είπαμε, επιτίθενται στους άνδρες δημιουργώντας προσβλητικές αναπαραστάσεις κατ' αναλογία με εκείνες που στοχοποιούν τις γυναίκες στο σεξιστικό χιούμορ.

Το ενδιαφέρον μας τράβηξε η πρακτική οικειοποίησης της γλώσσας και των στρατηγικών του σεξιστικού χιούμορ. Να επισημάνουμε εδώ ότι αυτό που αντιλαμβανόμαστε ως αντισυμβατική πρακτική είναι τόσο το υλικό που χρησιμοποιήθηκε, δηλαδή τα στερεότυπα, όσο το γεγονός ότι οι διαχειρίστριες τα οικειοποιήθηκαν (είτε μέσω του αυτοσαρκαστικού χιούμορ είτε μέσω της απουσίας κάποιου «επανορθωτικού» σχολίου). Τα σχόλια της διαχείρισης, παρόλο που υποθέτουμε ότι στόχο είχαν να αμφισβητήσουν τον στερεοτυπικό λόγο, δεν κατέστησαν ικανά σε όλες τις περιπτώσεις να το κάνουν, δημιουργώντας πολλές φορές πολυσημία ως προς τον/ους στόχο/ους του αστείου. Επιπλέον, η τοποθέτηση των ανδρών στο ρόλο των στόχων του γέλιου, μια ακόμα πρακτική που αντλεί από το σεξιστικό χιούμορ, ενώ δημιουργεί την αίσθηση αλληλεγγύης, αναπαράγει την έμφυλη διαφορά αλλά και πεποιθήσεις για το τι θεωρείται κανονικό για το κάθε φύλο (Bing, 2004). Οι επιλογές αυτές των διαχειριστριών, επιτυχημένες ή μη, ριψοκίνδυνες ή όχι ερμηνεύονται ως προσπάθεια ανατροπής και επαναδιαπραγμάτευσης της προσβολής και της καταπίεσης που απορρέει από τον σεξιστικό λόγο.

5.2 Περιορισμοί έρευνας και μελλοντικές κατευθύνσεις

Είναι χρήσιμο να επισημάνουμε ότι η παρούσα έρευνα ήρθε από την αρχή αντιμέτωπη με μια σειρά περιορισμών, οι οποίοι αναπόφευκτα επηρέασαν την πορεία της. Πιο συγκεκριμένα, η αναζήτηση των διαθέσιμων φεμινιστικών διαδικτυακών σελίδων που περιλαμβάνουν χιουμοριστικό υλικό ήταν μια αρκετά περίπλοκη διαδικασία. Παρατηρήσαμε ότι, ενώ ο αριθμός των αγγλόφωνων ιστότοπων που (ανα)παράγουν φεμινιστικό χιουμοριστικό περιεχόμενο ήταν αρκετά μεγάλος, δεν συνέβαινε το ίδιο και στον ελληνόφωνο κυβερνοχώρο. Οι διαθέσιμες πηγές όχι μόνο ήταν ελάχιστες αλλά τις περισσότερες φορές δεν περιλάμβαναν επαρκή αριθμό χιουμοριστικών αναρτήσεων. Εξαιτίας

αυτού του περιορισμού η εργασία μας άντλησε δεδομένα μόνο από μία σελίδα και, κατ' επέκταση, από έναν μικρό αριθμό (ανα)παραγωγών χιούμορ. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να μην έχουμε πρόσβαση σε ποικίλες πληροφορίες που πιθανότατα θα εμπλούτιζαν την έρευνα μας, όπως, παραδείγματος χάριν, διαφορετικές λειτουργίες του φεμινιστικού χιούμορ, επιπλέον στρατηγικές διαχείρισής του, ποικίλους τρόπους εννοιολόγησής του κ.ά.

Επιπλέον, ένας ακόμα παράγοντας που έθεσε όρια στην έρευνά μας είναι το μικρό χρονικό διάστημα που επιλέξαμε να μελετήσουμε. Το περιεχόμενο των αναρτήσεων σαφώς επηρεάζεται και από την επικαιρότητα, επομένως, είναι πιθανόν τα αποτελέσματα της παρούσας εργασίας να διαφοροποιούνταν αν διευρύνουμε το χρονικό όριο ή αν αλλάζαμε εξ ολοκλήρου το χρονικό διάστημα που μελετούσαμε.

Ένας ακόμα σημαντικός περιορισμός που αφορά την πηγή των δεδομένων μας ήταν η ανωνυμία και η έλλειψη στοιχείων για τις διαχειρίστριες και τη σχέση τους με τον φεμινισμό. Βασιστήκαμε, επομένως, στις ρητές και άρρητες αναφορές των ίδιων των διαχειριστριών ως φεμινιστριών και στην παραγωγή και στον διαμοιρασμό περιεχομένου με φεμινιστική κατεύθυνση (βλ. ενότητα 2.2).

Τέλος, ενώ αρχικά η εργασία είχε σχεδιαστεί με σκοπό να αναλύσει και τις συνεισφορές των σχολιαστών/ριών στη χιουμοριστική παραγωγή αυτό δεν κατέστη εφικτό. Στόχος μας ήταν η περαιτέρω διερεύνηση του τρόπου που μια διαδικτυακή αυτοαποκαλούμενη φεμινιστική ομάδα διαχειρίζεται το χιούμορ ως *μηχανή του πολέμου* αλλά και ως εργαλείο συγκρότησης κοινότητας, ενδυνάμωσης και αλληλεγγύης. Ωστόσο, η επεξεργασία των αναρτήσεων έδειξε ότι η αλληλεπίδραση των μελών με τις αναρτήσεις ήταν τόσο περιορισμένη που δεν θα μπορούσε να παραγάγει αξιόπιστα αποτελέσματα.

Κλείνοντας την παρούσα εργασία, είναι ενδιαφέρον να δούμε πώς θα μπορούσε αυτό το πρώτο ερευνητικό εγχείρημα να εμπλουτιστεί μελλοντικά. Η σκέψη μας είναι ότι μια επαφή με τις διαχειρίστριες και πιθανότατα με κάποια μέλη θα μας παρείχαν πολύτιμες πληροφορίες για το πώς αντιλαμβάνονται οι ίδιοι/ες το χιούμορ που δημιουργούν και (ανα)παράγουν. Ίσως έτσι να αποκαλυπτόταν αν και κατά πόσο είναι σκόπιμη και συνειδητή η αναπαραγωγή σεξιστικών τοποθετήσεων ως μια στρατηγική που αποσκοπεί στο να επανανοηματοδοτήσει τον πατριαρχικό λόγο μέσω της οικειοποίησής του και του μετασχηματισμού του, ή αν συνιστά μια ασυνείδητη πρακτική που καταλήγει να ενισχύει το σεξιστικό χιούμορ. Ένα ακόμη μελλοντικό πεδίο διερεύνησης για το ελληνικό φεμινιστικό χιούμορ θα μπορούσε να ήταν η αναζήτηση δεδομένων σε φεμινιστικές

σελίδες που δεν παράγουν αποκλειστικά χιουμοριστικό περιεχόμενο αλλά αξιοποιούν τις παιγνιδιάρικες δυνατότητες της ειρωνείας και της σάτιρας για να σχολιάσουν επίκαιρα θέματα. Τέλος, θα μπορούσαμε να διεξάγουμε ακόμα και συγκριτική μελέτη μεταξύ της ελληνόφωνης φεμινιστικής σελίδας και μιας αντίστοιχης ομάδας που παράγει και διακινεί φεμινιστικό χιούμορ στον αγγλόφωνο κυβερνοχώρο.

Βιβλιογραφία

- Agha, A. (1998). Stereotypes and registers of honorific language. *Language in society*, 27 (2), 151–193.
- Agha, A. (2007). *Language and Social Relations (Studies in the Social and Cultural Foundations of Language)*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ahmed, S. (2010). Killing joy: Feminism and the history of happiness. *Signs*, 35 (3), 571–594. <https://doi.org/10.1086/648513>
- Attardo, S., & Raskin, V. (1991). Script theory revis(it)ed: Joke similarity and joke representation model. *Humor: International Journal of Humor Research*, 4 (3-4), 293–347. <https://doi.org/10.1515/humr.1991.4.3-4.293>
- Attardo, S. (1994). *Linguistic Theories of Humor (Humor Research 1)*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Attardo, S. (2001). *Humorous texts: A semantic and pragmatic analysis (Humor Research 6)*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Barreca, R. (Ed.). (1988). *Last Laughs: Perspectives on Women and Comedy (1st ed.)*. London: Routledge.
- Barreca, R. (2013). *They Used to Call Me Snow White . . . But I Drifted: Women's Strategic Use of Humor*. Chicago: University Press of New England. <https://doi.org/10.2307/j.ctv1xx9b5f>
- Bemiller, M. L., & Zimmer-Schneider, R. (2010). It's not just a joke. *Sociological Spectrum*, 30 (4), 459–479. [10.1080/02732171003641040](https://doi.org/10.1080/02732171003641040)
- Bergmann, M. (1986). How many feminists does it take to make a joke? Sexist humor and what's wrong with it. *Hypatia. A journal of feminist philosophy*, 1 (1), 63-82. <https://doi.org/10.1111/j.1527-2001.1986.tb00522.x>
- Billingsley, A. (2019). *Humorwork, feminist philosophy, and unstable politics*. (Doctoral dissertation). Ανακτήθηκε από: <http://hdl.handle.net/1794/24550>
- Bing, J. (2004). Is feminist humor an oxymoron? *Women and Language*, 27 (1), 22-33. https://digitalcommons.odu.edu/english_fac_pubs/8/
- Blum, L. (2004). Stereotypes and stereotyping: A moral analysis. *Philosophical Papers*, 33 (3), 251-289. DOI: [10.1080/05568640409485143](https://doi.org/10.1080/05568640409485143)
- Boxman-Shabtai, L., & Shifman, L. (2015). When ethnic humor goes digital. *New Media & Society*, 17 (4), 520-539. <https://doi.org/10.1177/1461444813506972>

- Brantner, C., Lobinger, K., & Stehling, M. (2020). Memes against sexism? A multi-method analysis of the feminist protest hashtag #distractinglysexy and its resonance in the mainstream news media. *Convergence*, 26 (3), 674-696. <https://doi.org/10.1177/1354856519827804>
- Caliskan, S. (1995). Is there such a thing as women's humor?. *American Studies International*, 33 (2), 49–59. <http://www.jstor.org/stable/41279344>
- Case, C. E., & Lippard, C. D. (2009). Humorous assaults on patriarchal ideology. *Sociological Inquiry*, 79 (2), 240–255. <https://doi.org/10.1111/j.1475-682X.2009.00282.x>
- Cendra A. D., Triutami T. D., & Bram B. (2019). Gender stereotypes depicted in online sexist humor. *European Journal of Humour Research*, 7 (2), 44–66. <https://doi.org/10.7592/EJHR2019.7.2.cendra>
- Congreve, W. (1964). Concerning Humour in Comedy. (A Letter To Mr. John Dennis.) In P. Lauter, (Ed.), *Theories of comedy*. Garden City, N.Y.: Anchor Books.
- Coser, R.L. (1960). Laughter among colleagues. A study of the social functions of humor among the staff of a mental hospital. *Psychiatry*, 23, 81-95. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00332747.1960.11023205>
- Cruea, S. M. (2005). Changing ideals of womanhood during the nineteenth-century woman movement. *American Transcendental Quarterly*, 19 (3), 187-204. <https://www.proquest.com/scholarly-journals/changing-ideals-womanhood-during-nineteenth/docview/222378111/se-2>
- Dovidio, J.F., Hewstone, M., Glick, P., & Esses, V.M. (2010). Prejudice, stereotyping and discrimination: Theoretical and empirical overview. In J.F. Dovidio, M. Hewstone, P. Glick, & V.M. Esses (Eds.), *The SAGE handbook of prejudice, stereotyping and discrimination* (pp. 3-29). London: SAGE.
- Δραγώνα, Θ. (2007). *Κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο της εκπαίδευσης. Στερεότυπα και προκαταλήψεις*. Σειρά: Κλειδιά και Αντικλειδιά. 2ηεκδ. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ, Πανεπιστήμιο Αθηνών. Ανακτήθηκε από: <http://hdl.handle.net/10795/933>
- Drakett, J., Rickett, B., Day, K., & Milnes, K. (2018). Old jokes, new media – Online sexism and constructions of gender in internet memes. *Feminism & Psychology*, 28 (1), 109-127. <https://doi.org/10.1177/0959353517727560>
- Foucault, M. (1982). *The Archaeology of Knowledge and the Discourse on Language*. New York, NY: Vintage Books.
- Franzini, L.R. (1996). Feminism and women's sense of humor. *Sex Roles*, 35, 811–819. <https://doi.org/10.1007/BF01544094>

- Ίσαρη, Φ., & Πουρκός, Μ. (2015). *Ποιοτική μεθοδολογία έρευνας. Εφαρμογές στην Ψυχολογία και την Εκπαίδευση*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Ανακτήθηκε από: <https://hdl.handle.net/11419/5826>
- Kaufman, G., & Blakely, M. K. (1980). *Pulling Our Own Strings: Feminist Humor & Satire*. Bloomington: Indiana University Press.
- Kotthoff, H. (2006). Gender and humor: The state of the art. *Journal of Pragmatics*, 38 (1), 4–25. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2005.06.003>
- Kowal, D.M. (2019). Anarcha-Feminism. In C. Levy, & M.S., Adams (Eds.), *The Palgrave Handbook of Anarchism* (pp. 265-279). Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-319-75620-2_15
- Kurpershoek, V. L. (2018). *Not all memes are feminist tools for activism: An analysis of the subversive potential of the feminist 'not all men' meme* (Bachelor's thesis). Ανακτήθηκε από: <https://studenttheses.uu.nl/handle/20.500.12932/35053>
- Lawrence, E., & Ringrose, J. (2018). @Notofeminism, #Feministsareugly, and Misandry Memes: How social media feminist humor is calling out antifeminism. In J. Keller, & M.E. Ryan (Eds.), *Emergent feminisms: Complicating a postfeminist media culture* (pp. 211-232). New York, NY: Routledge. https://www.researchgate.net/publication/335338121_Notofeminism_Feministsareugly_and_Misandry_Memes_How_Social_Media_Feminist_Humor_is_Calling_out_Antifeminism
- Leng, K. (2016). When politics were fun: Recovering a history of humour in U.S. feminism. *Synoptique*, 5 (1), 1-21. <https://synoptiqueblog.files.wordpress.com/2018/07/2-kirsten-leng-when-politics-were-fun-recovering-a-history-of-humour-in-u-s-feminism.pdf>
- Lippmann, W. (1992). *Public Opinion*. New York: Transaction Publisher.
- Martin, R. A. (2007). *The Psychology of Humor: An Integrative Approach*. Burlington, MA: Elsevier Academic Press.
- Marvin, A. (2023). Oppression, subversive humor, and unstable politics. *The Philosophy of humor yearbook*, 4 (1), 163-186. [10.1515/phhumyb-2023-0007](https://doi.org/10.1515/phhumyb-2023-0007)
- Merrill, M. (1988). Feminist humor: Rebellious and self-affirming. *Women's Studies*, 15 (1-3), 271-280. DOI: [10.1080/00497878.1988.9978732](https://doi.org/10.1080/00497878.1988.9978732)
- Palmer, J. (1993). *Taking Humour Seriously*. London/New York: Routledge.
- Pena, E. W. B. (2020, December). *Genesis of humor's bad reputation and its inadequacy to the fine arts*. Paper presented at the XXX Congresso da Associação Nacional de Pesquisa e Pós-Graduação em Música – Campina Grande, Brazil. Ανακτήθηκε από:

https://www.academia.edu/45155670/Genesis_of_humors_bad_reputation_and_its_inadequacy_to_the_fine_arts

- Porter, L. (1998). Tarts tampons and tyrants: women and representation in classical comedy. In S. Wagg (Ed.), *Because I Tell a Joke or Two: Comedy, Politics and Social Difference (1st ed.)* (pp. 65-93). New York, NY: Routledge.
- Raskin, V. (1985). *Semantic Mechanisms of Humor*. Dordrecht: D. Reidel Publishing Company.
- Rentschler, C. A., & Thrift, S. C. (2015). "Doing feminism in the network: Networked laughter and the 'Binders full of women' meme." *Feminist Theory*, 16 (3), 329–359. <https://doi.org/10.1177/1464700115604136>
- Ringrose, J., & Lawrence, E. (2018). Remixing misandry, manspreading, and dick pics: networked feminist humour on Tumblr. *Feminist Media Studies*, 18 (4), 686-704. [10.1080/14680777.2018.1450351](https://doi.org/10.1080/14680777.2018.1450351)
- Schwartz, M., & Cooper, K. J. (1992, August 23). Equal rights initiative in Iowa attacked. *The Washington Post*. Ανακτήθηκε από <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1992/08/23/equal-rights-initiative-in-iowa-attacked/f3e553a1-b768-449f-8d65-d096f9e318ee/>
- Shifman, L., & Lemish, D. (2010). Between feminism and fun(ny)mism. *Information, communication & society*, 13 (6), 870–891. [10.1080/13691180903490560](https://doi.org/10.1080/13691180903490560)
- Shifman, L., & Lemish, D. (2011). "Mars and Venus" in virtual space: Post-feminist humor and the internet. *Critical studies in media communication*, 28 (3), 253-273. [10.1080/15295036.2010.522589](https://doi.org/10.1080/15295036.2010.522589)
- Shifman, L. (2014). *Memes in Digital Culture*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Siddiqi, N., Bains A., Aleem, S., & Mushtaq, A. (2018). Analyzing threads of sexism in new age humour: A content analysis of internet memes. *Indian journal of social research*, 59 (3), 355-367. https://www.researchgate.net/publication/327137322_ANALYSING_THREADS_OF_SEXISM_IN_NEW_AGE_HUMOUR_A_CONTENT_ANALYSIS_OF_INTERNET_MEMES
- Steinem, G. (2019). If men could menstruate. *Women's reproductive health*, 6 (3), 151-152. DOI: [10.1080/23293691.2019.1619050](https://doi.org/10.1080/23293691.2019.1619050)
- Tsakona, V. (2020). *Recontextualizing Humor: Rethinking the Analysis and Teaching of Humor*. Berlin, Boston: De Gruyter Mouton.
- Walker, N. (1988). *A Very Serious Thing: Women's Humor and American Culture*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

- Weisstein, N. (1973, November). Why we aren't laughing anymore. *Ms. Magazine*, 2 (5), 49–51, 88–90.
- Welter, B. (1976). *Dimity Convictions: The American Woman in the Nineteenth Century*. Athens: Ohio University Press.
- White, M. (2019). *Producing Masculinity: The Internet, Gender, and Sexuality (1st ed.)*. New York: Routledge.
- Wiggins, B. E., & Bowers, G. B. (2015). Memes as genre: A structural analysis of the memescape. *New Media & Society*, 17 (11), 1886-1906. <https://doi.org/10.1177/1461444814535194>
- Willett, C., Willett, J., & Sherman, Y. D. (2012). The Seriously erotic politics of feminist laughter. *Social research: An international quarterly*, 79 (1), 217-246. <https://doi.org/10.1353/sor.2012.0047>
- Wittig, M. (1992). *The Straight Mind: And Other Essays*. Boston, MA: Beacon Press.
- Zerilli, L. M. G. (2005). *Feminism and the Abyss of Freedom*. Chicago: University of Chicago Press.